

על אמון ושיתוף פעולה וולונטרי בישראל

מתי יכולה מדינת ישראל לבטוח בשיתוף הפעולה הוולונטרי של אזרחיה ולהימנע מהתערבות כופה? בהקשר הישראלי מקובל לטעון שהחברה הישראלית אינה בשלה להחלת מערכת כללים המבוססת על אמון ועל ציות וולונטרי. התפיסה העצמית של הישראלים שהכי חשוב "לא לצאת פראיר" גורמת להם לחשוב שחבריהם אינם אמינים ואינם צייתנים. תפיסה זו מקשה לקיים מערכת המבוססת על ציות מרצון ועל אמון, הן מצד המדינה, הן ברמה הבין־אישית.

יובל פלדמן | הילה שואף־קולביץ | זק הירש |
ענבל מוספיר

מחקר
מדיניות
195

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

על אמון ושיתוף פעולה וולונטרי בישראל

מחקר מדיניות 195

יובל פלדמן | הילה שואף-קולביץ |
זק הירש | ענבל מוספיר

יוני 2024

עריכת הטקסט: לילך צ'לנוב
עיצוב הסדרה והעטיפה: סטודיו Alfabees
ביצוע גרפי: נדב שטכמן פולישוק
הדפסה: גרפוס פרינט, ירושלים

מסת"ב: 0-447-519-965-978

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), 2024
נדפס בישראל, תשפ"ד/2024

המכון הישראלי לדמוקרטיה

רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602
טל': 02-5300888
אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:

החנות המקוונת: www.idi.org.il/books
דוא"ל: orders@idi.org.il
טל': 02-5300800

המכון הישראלי לדמוקרטיה

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי א-מפלגתי, מחקרי ויישומי, הפועל בזירה הציבורית הישראלית בתחומי הממשל, הכלכלה והחברה. יעדיו הם חיזוק התשתית הערכית והמוסדית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שיפור התפקוד של מבני הממשל והמשק, גיבוש דרכים להתמודדות עם אתגרי הביטחון מתוך שמירה על הערכים הדמוקרטיים וטיפוח שותפות ומכנה משותף אזרחי בחברה הישראלית רבת הפנים.

לצורך מימוש יעדים אלו חוקרי המכון שוקדים על מחקרים המניחים תשתית רעיונית ומעשית לדמוקרטיה הישראלית. בעקבותיהם מגובשות המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפוח חזון ארוך טווח של תרבות דמוקרטית נכונה לחברה הישראלית ולמגוון הזהויות שבה. המכון שם לו למטרה לקדם בישראל שיח ציבורי מבוסס ידע בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליזום רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות ולשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא זוכה פרס ישראל לשנת תשס"ט על מפעל חיים – תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

הדברים המובאים במחקר מדיניות זה אינם משקפים בהכרח את עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

תוכן העניינים

7	תקציר
17	הקדמה
28	פרק 1. מחקר אמון הציבור: חלק א
28	1.1. עיקרי הממצאים
31	1.2. רקע ומתודולוגיה
33	1.3. המשולש: כלל הישראלים-חבריי הקרובים-אני עצמי
50	1.4. ישראל ביחס למדינות אחרות
59	פרק 2. מחקר אמון הציבור: חלק ב
59	2.1. אמון המדינה בציות אזרחים והאמון בין האזרחים
64	2.2. המשולש: מדינה-עסקים-אזרחים
67	פרק 3. סיכום והמלצות
68	המלצות וצעדי מדיניות
72	נספחים
72	נספח א. שאלונים
77	נספח ב. תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים
86	נספח ג. משקלות
87	נספח ד. שונות
124	רשימת המקורות
iii	Abstract

ת ק צ י ר

משבר הקורונה הציף צורך אקוטי לציות וולונטרי של האזרחים לנהלים ולתקנות חריגים שאכיפתם מורכבת. משבר זה עורר עניין רב בקרב מקבלי ההחלטות בשאלה: מתי יכולה מדינת ישראל לתת אמון ולבטוח בשיתוף הפעולה הוולונטרי (מרצון) של אזרחיה, ללא התערבות כופה?

בהקשר הישראלי מקובל לטעון שהחברה הישראלית אינה בשלה להחלט מערכת כללים מבוססת אמון וציות וולונטרי. התפיסה העצמית של הישראלים שבישראל הכי חשוב "לא לצאת פראיר" מביאה לכך שהישראלים תופסים את זולתם כלא אמינים ולא צייתנים ומקשה, בימי שגרה, לקיים בישראל מערכת המבוססת על ציות וולונטרי ועל אמון, הן מצד המדינה והן ברמה הבין-אישית.

בשנה האחרונה היינו עדים לשתי מגמות הפוכות בהקשר הזה. בצל מהלכי הרפורמה המשפטית שהובילה הממשלה היינו עדים לשבירה הולכת וגוברת של הלכידות הישראלית, ובעטיה לירידה במוכנות האזרחיות והאזרחים לבטוח בשלטון ולשתף פעולה, כפי שהעידה למשל הירידה בנכונות של משרתי מילואים, המוגדרים מתנדבים, להתייצב לשירות. עם זאת, עם אירועי 7 באוקטובר התהפכה מגמה זו, והתברר כי בעיתות חירום קיצוניות הנכונות של הציבור הישראלי להתנדבות ולשיתוף פעולה עולה בהרבה על המצופה. נכונות זו התגלתה ברוב תפארתה בהקשר של החברה האזרחית ושיעורי ההתנדבות

הגבוהים בחזית ובעורף, אך גם בצייתנות הוולונטרית של האזרחים להנחיות פיקוד העורף. ואף על פי כן, קשה להתעלם ממגמות שקדמו לאסון, בימי שגרה, ומהאכזבה שפלגים רבים בציבור הישראלי מביעים מתפקוד הממשלה בעת הזאת. אנו נדרשים לתהות האם וכיצד תישמר נכונות זו לארון הדדי ולציות וולונטרי להנחיות ולנהלים ככל שיפקדו ימי המלחמה ואף לאחריה.

במחקר זה בחנו בפעם הראשונה בחינה שיטתית את תפיסתם של הישראלים את עצמם כחברה וכפרטים, וניסינו להציף ולאמוד את רמת האמון בין האזרחים – ארון בנכונות של האחר לציית לחוקים ונהלים מטעם מוסדות המדינה, וכן את נכונותו לסייע לזולת ולפעול על פי נורמות חברתיות המטיבות עם הזולת ומשקפות תרבות פרו־חברתית גבוהה. כאמור, המחקר נערך בעיתות שגרה, בשלהי משבר הקורונה (המחצית השנייה של שנת 2021) ולפני מהלכי הרפורמה המשפטית ואסון 7 באוקטובר, ואם כך, המסקנות שניתן לגזור ממנו רלוונטיות לעיתות שגרה.

1. מחקר ארון הציבור: חלק א

חלק א של המחקר התבסס על סקר, ובו שתי סדרות של שאלות, שנערך בקרב מדגם מייצג של 756 משיבים מהאוכלוסייה הישראלית הבוגרת. סדרת השאלות הראשונה בחנה את השקפותיהם של המשתתפים ואת אמונם בצייתנותו של הציבור הישראלי לחוקים, לנהלים ולתקנות, בפילוח לכלל הישראלים, חבריהם הקרובים של המשיבים והמשיב או המשיבה עצמם. סדרת השאלות השנייה בחנה את הערכות המשיבים בדבר מצבה של ישראל ביחס למדינות אחרות בתחומים כגון שלטון החוק, ארון הדדי בין האזרחים, התנהגות פרו־חברתית והעלמת מס.

1.1. המשולש: כלל הישראלים-חבריי הקרובים-אני עצמי

תוצאות סדרת השאלות הראשונה איששו את ההנחה שעימה יצאנו לדרך. המשיבים הביעו אמון נמוך בציות של הישראלים. למשל, המשיבים העריכו כי רק 32% מהישראלים יצהירו על פריט במכס אם החוק מחייב זאת, ורק 47%

ביקשו חשבונית/קבלה מאיש מקצוע. כמו כן, על פי הנחותינו הראשוניות, המשיבים הביעו פחות אמון בצייתנותם של כלל הישראלים לחוקים, לתקנות ולנהלים בהשוואה לאמון שנתנו בצייתנותם של חבריהם הקרובים, או בהשוואה לאמונם של המשיבים בצייתנותם שלהם עצמם לחוק. למשל, כ-32% בלבד מהמשיבים סברו שאזרח ישראלי יצהיר במכס על טובין ששוים יותר מ-500 דולרים עם חזרתו מחו"ל, ואילו כ-42% סברו שחבריהם יצהירו כנדרש וכ-52% סברו שהם עצמם יצהירו על יבוא הטובין במכס.

נמצאו כמה קשרים מובהקים בין מאפיינים דמוגרפיים לבין רמת האמון של המשיבים בציות אזרחים בהשוואה לחבריהם הקרובים ולהערכת רמת הציות של המשיבים עצמם:

- **גיל.** בכ-40% מהשאלות נמצא כי ככל שגילם של המשיבים מבוגר יותר תשובותיהם הביעו רמת אמון גבוהה יותר.
- **מגדר.** נמצא כי נשים מאמינות פחות מגברים בצייתנות הציבור הישראלי לחוקים ולנהלים, ועם זאת, ובהתאם למרבית המחקרים בתחום, נמצא כי רמת האמון של נשים בציות חבריהן הקרובים ובציות שלהן עצמן לחוקים ולתקנות גבוהה בהרבה מאמונם של הגברים בציות של חבריהם הקרובים ושללהם עצמם.
- **מגזר.** משיבים ערבים הביעו פחות אמון ממשיבים יהודים כאשר נשאלו על מידת אמונם בציות חבריהם הקרובים והם עצמם לחוקים ולתקנות.
- **רמת דתיות.** רמת הדתיות בקרב משיבים יהודים הייתה בעלת השפעה חיובית מובהקת על אמונם בצייתנות הישראלים ככלל, חבריהם הקרובים והם עצמם.
- שאר המאפיינים הדמוגרפיים, דוגמת השכלה, מעמד חברתי-כלכלי ונטייה פוליטית, לא היו בעלי השפעה מובהקת על תשובות המשיבים בסדרת שאלות זו, או שהשפעתם הייתה זניחה ולא אחידה.

1.2. מיקומה של ישראל ביחס למדינות אחרות

סדרת השאלות השנייה בסקר בחנה היכן ממקמים המשיבים את ישראל בהשוואה למדינות אחרות בעולם בהשוואה לדירוג של ישראל במדדים

בינלאומיים בארבעה תחומים: מדד שלטון החוק, מדד התנהגות פרו־חברתית, מדד אמון הדדי ומדד העלמת מס.

נמצא כי הפער הגדול ביותר בין המדד הרשמי לתשובת המשיבים היה במדד שלטון החוק – מיקומה של ישראל על פי המדד הרשמי הוא בחמישון העליון, "הרבה מעל לממוצע" העולמי, ואילו הדירוג החציוני של המשיבים היה "מתחת לממוצע". 90% מהמשיבים דירגו את ישראל נמוך יותר מדירוגה הרשמי במדד זה.

במדד האמון ההדדי ישראל מדורגת בחמישון השלישי, "קרוב לממוצע" העולמי, דירוג התואם את הדירוג החציוני של המשיבים. תשובות המשיבים התפלגו באופן מאוזן בין התשובות – שליש העריכו שמצבה של ישראל גרוע ביחס למדינות העולם, שליש העריכו שמצבה ממוצע, ושליש העריכו שמצבה טוב.

על פי המדד הרשמי של התנהגות פרו־חברתית ישראל מדורגת לכל הפחות בחמישון השני, "מעל לממוצע" העולמי, וכך גם על פי ההערכה החציונית של המשיבים.

במדד העלמת מס, על פי המדד הרשמי ישראל מדורגת בחמישון השני, "מעל לממוצע" העולמי בשיעורי העלמת מס (במדד זה דירוג גבוה הוא שלילי ומשמעו העלמת מס נרחבת יותר). המשיבים הראו אופטימיות (הערכת יתר) וסברו כי היקף העלמת המס בישראל "קרוב לממוצע" העולמי.

בהכללה ניתן לומר כי תשובות המשיבים הן לעיתים פסימיות (בהערכת חסר) מבחינת תפיסתם את ישראל, ולעיתים אופטימיות (בהערכת יתר). כמו כן, ככל שהמשיב דתי יותר כך דירוגיו במדדי האמון ההדדי וההתנהגות הפרו־חברתית גבוהים יותר. משיבים ערבים היו אופטימיים יותר ממשיבים יהודים בכל הנוגע להעלמת מס בישראל. נמצא גם כי ככל שמשיבים הגדירו את עצמם ימניים יותר הם דירגו גבוה יותר את האמון ההדדי בישראל ביחס לעולם.

2. מחקר אמון הציבור: חלק ב

חלק ב של המחקר מתבסס על שני משאלים שנערכו בקרב משתמשי האתר ynet באמצעות פלטפורמת השאלונים של חברת קיימא. היות שקבוצת המשיבים למשאלים לא הייתה מדגם מייצג של האוכלוסייה, נערך משקול של המדגם על פי משקלות מקובלים, ונוכו קבוצות שקיבלו ייצוג נמוך במיוחד, כגון חרדים, ערבים ובני ובנות פחות מ־25. אם כך, בפועל המשיבים מייצגים את הציבור הישראלי היהודי שאינו חרדי מעל גיל 25.

2.1. אמון בין אדם לחברו ובין המדינה לאזרחיה

במשאל בחנו את עמדותיהם של הנבדקים באשר ליכולתם של הישראלים לתת אמון בזולתם, וליכולתם של המדינה ושל מוסדותיה לתת אמון בישראלים. כלומר, רצינו לבחון עד כמה המשיבים סבורים שהישראלים מצייתים לנורמות חברתיות מחד גיסא, ולחוקים, נהלים ותקנות מאידך גיסא. השערתנו הייתה שמשיבים יביעו הסכמה גדולה יותר עם היגדים הקשורים באמון ההדדי בין אזרחי המדינה בהשוואה להיגדים הקשורים בצייתנות האזרחים לחוקי המדינה.

ניתוח תשובותיהם של המשיבים הוביל למסקנה שרוב המשיבים סבורים שהמדינה אינה יכולה לסמוך על ציות האזרחים. מוחרג מכך תחום המיסוי – רוב המשיבים (61%) הסכימו כי רשות המיסים יכולה לסמוך על דיווחי עסקים (כ־31% הסכימו במידה בינונית וכ־30% במידה רבה או רבה מאוד). מרבית המשיבים, כ־64%, השיבו כי אינם מסכימים עם ההיגד שהמדינה יכולה לסמוך על אזרחיה לעטות מסכה או לשמור על הנחיות הבידוד. מרביתם (כ־57%) גם אינם סבורים כי מוסדות החינוך בישראל יכולים לסמוך על נכונות הצהרות הבריאות שמילאו ההורים בנוגע להיעדר תסמינים של ילדיהם בתקופת הקורונה. רק כמחצית המשיבים סבורים כי רשות התעסוקה בישראל יכולה לסמוך על דיווחי יחידים בנוגע לאי־מציאת תעסוקה בתקופת הקורונה (לשם קבלת דמי אבטלה או חל"ת).

בניגוד להנחה שעימה יצאנו לדרך, תוצאות המחקר מראות שחלק ארי מהמשיבים אף אינם סבורים כי ישראלי יכול לתת אמון בזולתו. 64% מהמשיבים לא הסכימו עם ההיגד שבישראל נהג ישאיר את פרטיו בעת פגיעה ברכב חונה. כ-58% מהמשיבים אינם סבורים כי ישראלית המקבלת דואר שאינו ממוען אליה תשים אותו במקום שבו הנמען יוכל למצאו. המשיבים היו חלוקים בנוגע לנכונותם של הישראלים להימנע מהדבקות הזולת כאשר הם או ילדיהם חווים תסמיני מחלה (45% מהמשיבים אינם סבורים שישאלים יקפידו על ריחוק חברתי שלהם או של ילדיהם עם הופעת תסמיני מחלה, ואילו 55% סבורים כי יקפידו על כך). לעומת זאת, 67% מהמשיבים הסכימו עם ההיגד המביע אמון בזר שישמור על חפציו של אחר.

בפילוח לפי מאפיינים דמוגרפיים נמצא כי יש השפעה מובהקת ועקבית למעמד החברתי-כלכלי של המשיבים, וככל שהכנסת המשיב או המשיבה גבוהה יותר כך הם מביעים פחות אמון בציות האזרחים לחוקי המדינה. עם זאת, נמצא כי לשאר המאפיינים הדמוגרפיים: גיל, מגדר, רמת השכלה, רמת דתיות, נטייה פוליטית ומחוז מגורים, אין השפעה מובהקת ועקבית על הסכמה עם ההיגדים האמורים, אלא רק השפעה נקודתית. לדוגמה, פחות נשים מגברים סברו כי מוסדות המדינה יכולים לתת אמון באזרחים (רשות התעסוקה ומשרד החינוך בהקשר זה). לעומת זאת, יותר נשים מגברים סברו כי ישראלי יכול לתת אמון בזולתו, כגון במקרה שבו הזולת מתבקש להשגיח על חפציו האישיים של זה. כמו כן, ככל שהמשיבים הגדירו את עצמם בעלי השקפה פוליטית ימנית יותר, כך גם הביעו יותר אמון בצייטנות הישראלים למוסדות המדינה (משרד החינוך ומשרד הבריאות בהקשר זה) וביכולתם של ישראלים לתת אמון בזולת.

2.2. המשולש מדינה-עסקים-אזרחים

במשאל זה נבדקו עמדותיהם של המשיבים בסוגיות העוסקות באמון ובצייתנות האזרחים הישראלים לחוקים ולתקנות מטעם מוסדות המדינה בישראל ביחס לעולם, ונוצרה הבחנה בין שלושה שחקנים עיקריים: האזרח הפרטי, עסקים קטנים וחברות גדולות.

ניכר הבדל באמון שהביעו המשיבים במידת הצייתנות של השחקנים השונים. גם בחלק זה של המחקר נמצא כי למשיבים אמון נמוך במיוחד בצייטנותו של

האזרח הפרטי לחוקים, לנהלים ולתקנות. למשל, כאשר נתבקשו להעריך עד כמה שומרים נהגים ישראלים על חוקי התנועה ביחס לעולם, העריכו מרבית המשיבים (69%) את צייתנותו של הנהג הישראלי לחוקי התנועה מתחת לממוצע בעולם או הרבה מתחת לממוצע בעולם. הערכה דומה ניתנה גם כאשר נשאלו המשיבים על צייתנותו של האזרח הישראלי לתקנות הקורונה, ומרביתם (66%) סברו שצייתנות הישראלים היא מתחת או הרבה מתחת לממוצע בעולם.

נמצא כי אמון המשיבים בצייתנותם של עסקים קטנים לחוקים נמוך יחסית, אך גבוה יותר מאמון המשיבים בצייתנות האזרח הישראלי הפרטי. למשל, כאשר נשאלו המשיבים על מידת צייתנותם של דוכני מזון לתקנות משרד הבריאות, כ־מחצית המשיבים (51%) סברו כי צייתנות דוכני המזון היא מתחת או הרבה מתחת לממוצע בעולם. תוצאות דומות נראו גם כאשר הם נשאלו על אמון בצייתנותם של מוסכים לחוקים ולתקנות צרכניים – מעט יותר ממחצית המשיבים (53%) סברו שצייתנות המוסכים היא מתחת או הרבה מתחת לממוצע בעולם.

לבסוף, המשיבים הביעו אמון גבוה יותר בצייתנות חברות וארגונים גדולים לחוקי המדינה ולנהליה, ובמיוחד בצייתנות הבנקים. רק 29% מהמשיבים סברו כי צייתנות הבנקים היא מתחת לממוצע בעולם. כ־44% מהמשיבים סברו כי צייתנות חברות הביטוח היא מתחת לממוצע בעולם.

נמצאו כמה קשרים מובהקים בין מאפיינים דמוגרפיים לבין מידת אמון המשיבים בציבור. ככל שהמשיב בוגר יותר כך הוא הביע יותר אמון בציות לחוק של עסקים קטנים (בעלי מוסכים). לעומת זאת, ככל שהמשיב בוגר יותר כך הוא הביע פחות אמון בציות לחוק של חברות וארגונים. נמצא כי נשים מאמינות פחות מגברים בצייתנות הציבור הישראלי לחוקים ולנהלים, קשר זה רלוונטי במיוחד לצייתנותן של חברות ביטוח. ככל שמעמדו הסוציו-אקונומי של המשיב גבוה יותר, כך הוא נותן אמון רב יותר בציות של הבנקים לחוקים ולנהלים של המדינה. כן נמצא קשר חיובי מובהק בין רמת דתיות המשיבים למידת האמון שלהם בצייתנות האזרח הפרטי ועסקים קטנים (נהגים לחוקי התנועה, אזרחים לנוהלי בידוד בית, מוסכים לחוקים ותקנות).

לסיכום, בשני חלקי המחקר נמצאה רמת אמון נמוכה של המשיבים בציות האזרחים הישראלים (כקבוצה) לחוקים, לנהלים ולנורמות חברתיות, ואף זוהו מאפיינים דמוגרפיים בעלי השפעה מובהקת ודומה על רמת אמון זו. בשני חלקי המחקר בלט במיוחד כי אמון בציות הישראלים עולה עם גיל המשיב (עם חריגה במקרה של אמון בציות חברות גדולות). כמו כן, ראינו כי למשיבים דתיים יותר אמון רב יותר בציות הישראלים ברוב המכריע של ההקשרים שנבחנו (ציות למדינה ולנורמות חברתיות, כאשר מדובר בכלל האוכלוסייה או בחברים קרובים, באזרחים פרטיים, בעסקים קטנים או בחברות). לעומת זאת, ממצא שחזר גם במחקר זה הוא שלנשים אמון נמוך יותר בציות האוכלוסייה הישראלית למוסדות המדינה ולחוקים ונהלים (אך אמון גבוה יותר בציות חבריהן הקרובים ובנושאים שבין אדם לזולתו).

3. המלצות מדיניות

נראה אפוא כי על פי ממצאי המחקר תפיסת הישראלים את רמת שיתוף הפעולה של הגורמים הרלוונטיים בישראל אינה מספקת את התשתית הנדרשת להסתמכות על ציות וולונטרי. כלומר בשלב זה המחקר אינו תומך בתפיסה שהמדינה יכולה להחליש את מנגוני הפיקוח והאכיפה שלה ולהסתמך על ציות וולונטרי בלי ללוות אותו באמצעי אכיפה וניטור מסורתיים. המחקר הראה כי האזרחים בישראל בעצמם מפקפקים במידת האמון שהם זכאים לה. ייתכן בהחלט כי בתחומים שבהם הרגולציה נחשבת אפקטיבית הציבור רוחש אמון רב יותר (למשל בהקשר של הבנקים וחברות הביטוח), מה שמעיד, כמובן, שלא נדרש שינוי במידת הפיקוח על גופים אלו. עם זאת, מובן שהרגולציה של עסקים קטנים ושל יחידים אינה יכולה להיות שווה ברמתה לרמת הפיקוח של גופים גדולים יותר, כמו בנקים וחברות ביטוח. כדי לשקם את האמון ההדדי בין האזרחים, ובעקבות זאת גם את האמון בין המדינה לאזרחיה, המהלך הראשון הנדרש הוא שינוי תפיסת הציבור את צייתנות זולתו.

את השינוי הנדרש באוכלוסייה הישראלית אפשר לקדם בעזרת -

- קמפיינים המנגישים מידע בנושא ציות הציבור ואמינותו ומנכיחים ציות לחוקים וערכות הדדית:

○ **תיקון התפיסה הפסימית השגויה של הנורמה החברתית בישראל – למשל על ידי פרסום נתונים סטטיסטיים המשקפים ביתר דיוק את רמת הציות של הישראלים בפועל, או מתן במה לסיפורי מקרים חיוביים.** דוגמה לכך היא פרסום נתונים סטטיסטיים על גבי מכתב הדרישה לדיווח מרשות המיסים: "90% מהעסקים הקטנים מקפידים על דיווח הכנסותיהם כחוק".

○ **המחשת הרווח מציות ומשיתוף פעולה – למשל על ידי שימוש במקרי בוחרן חיוביים מהעולם.**

● **הגברת השימוש ברגולציה תגובתית (Responsive Regulation).** למשל, פירמידת האכיפה, המתחילה בקריאה לציות וולונטרי וממשיכה באכיפה נוקשה יותר רק ביחס למי שאינו נענה לקריאה.

● **רגולציה ממוקדת (Targeted Regulation).** הכוונה ופרסונליזציה לפי מאפיינים דמוגרפיים, כגון קמפיינים מכוונים לציבור החרדי או לציבור הערבי, שיתאימו את סגנון הפנייה וידגישו את הדוגמאות החיוביות בקרב אוכלוסיות אלו, כדי להגביר את האמון בין האזרחים.

● **מתן תמריצים ויתרונות משמעותיים בפישוט הבירוקרטיה למי שיבחרו מרצונם לשתף פעולה באופן וולונטרי.**

● **מחקר השוואתי.** סקירה בינלאומית של הנעשה במדינות שונות שנקטו צעדי מדיניות לשיפור יחסי האמון בין האזרחים למדינה ובין האזרחים לבין עצמם.

מחקר זה שואף להתמודד עם אחת השאלות הבסיסיות ביותר בתחום הרגולציה – שאלת האמון והציות: מתי יכולה מדינה לבטוח בשיתוף הפעולה של אזרחיה ללא התערבות כופה? ובמיוחד, המחקר מנסה להבין את ההיתכנות של גישות רכות יותר לשינוי התנהגות הציבור במדינת ישראל. בבסיס המחקר עומדת התפיסה הרווחת בציבור הישראלי שהחברה הישראלית, מסיבות תרבותיות מגוונות, אינה בשלה לאמון מצד השלטון ומצד פרטים אחרים בחברה. כמעט בכל הקשר, כגון תקנות הקורונה, עמידה בתורים, תשלום מיסים, או ביקור במוסך, עולה בשיח הישראלי התחושה שבהשוואה לעמים אחרים, הישראלים "תחמנים" יותר ואינם ראויים לאמון, הן של המדינה, הן של אזרחים כלפי אזרחים אחרים (כביר, 2016; לייטמן, 2017; איפרגן, 2021).

תפיסה עצמית זו אינה רק פולקלור. עצם התפיסה של הישראלים שהם עצמם והישראלים האחרים אינם אמינים ואינם צייתנים מזיקה לחברה הישראלית. כאשר מתקבעת תפיסה שגויה של הנורמה הרווחת בישראל, שאין בה כבוד לחוק או לזולת, פרטים נוטים לאמץ תפיסה המותאמת לגישה זו ופועלים על פיה, אף שהיא נורמה מעוותת (Cooter, Feldman and Feldman, 2008). דהיינו, נוצר שיווי משקל שבו אף שהרבה מהפרטים היו מעדיפים לנהוג על פי דרישות החוק והמוסר, בפועל הם מתנהגים אחרת בשל תפיסתם כי כך נוהגים אחרים ועל כן כך הגיוני ונכון מבחינתם להתנהל. משום שהמדינה אינה יכולה להבחין בין מי שמעוניינים לשתף פעולה למי שמעוניינים לנצל את האמון שניתן בהם כדי למקסם את התועלת העצמית שלהם, היא נאלצת להשתמש ברגולציות כופות.

תפיסות טובות יותר של ציות מרצון יכולות לקדם את ההבנה התאורטית של אופי יחסי הגומלין בין מדינות לתושביהן, וגם לשפר את קביעת המדיניות במקרים שבהם שיתוף פעולה מרצון עדיף על ציות כפוי, או כאשר האמצעים שקובעי המדיניות יכולים להפעיל לשם כפיית שיתוף פעולה מוגבלים או יקרים מדי.

תקוותנו היא כי מסקנות המחקר יסייעו לחוקרים ולקובעי המדיניות לקבל החלטות מושכלות יותר בשאלות מתי, כיצד ובאיזו מידה יכולה מדינת ישראל

* פרופ' יובל פלדמן מודה למועצת המחקר האירופית (ERC) על מענק המחקר שניתן לו
(Grant number: 101054656 / Project acronym: VCOMP).

לנקוט צעדים כפויים פחות בניסיון לשנות את התנהגות הציבור, או להשלים צעדים כפויים בצעדים המתמרצים ציות וולונטרי.

למעשה, עד היום לא נערך מחקר שבחן בשיטתיות את תפיסתם של הישראלים את זולתם. וכך, הדעה הקדומה על אופייה של החברה הישראלית קנתה לה אחיזה בשיח הציבורי וגם בקרב מקבלי ההחלטות, וייתכן שבכך ירדה המוכנות לבחון את היכולת לבטוח בציבור. זאת ועוד, היות שהמוסכמה הזאת לא נבחנה ברצינות בשום שלב, גם לא נבחנה השאלה מהם המאפיינים התרבותיים המיוחדים לישראליות האחראים לסוגי ההתנהגויות הרלוונטיות לתחומים כמו ציות, שיתוף פעולה וולונטרי ואמון בין-אישי.

מגפת הקורונה, שהעולם כולו ומדינת ישראל התמודדו עימה בשנים 2020-2022, סיפקה הזדמנות לבדוק כיצד מדינות שונות מתמודדות עם איום דומה ולהשוות ביניהן. המגפה גם העלתה את הצורך ללמוד ממקרים אחרים וממדינות אחרות עד כמה אפשר לבטוח בציבור. ואכן, אחד האתגרים הגדולים של המדינות בתקופת הקורונה היה לפענח מה יכול לאפשר למדינה לסמוך על האזרחים שלה כדי שישתפו פעולה ויקיימו את החוקים והתקנות מטעמה, מתוך שימוש מזערי ככל האפשר באמצעי כפייה ואכיפה. מחקר זה יעסוק בשאלה מהותית זו המתעוררת כמעט בכל היבט של קביעת מדיניות משפטית, כלכלית וחברתית, ומשפיעה על מגוון רחב של נושאים, לרבות ציות לחוקי מס, חוקי תעבורה ונהיגה, ציות לתקנות הקורונה, ובעת האחרונה גם ציות להנחיות פיקוד העורף, ואף לצווי גיוס לחיילי שירות חובה ומילואים בקרב אוכלוסיות נבחרות.

רעיון הציות (או שיתוף הפעולה) הוולונטרי של האזרחים והתנהגותם הקואופרטיבית נדון ממגוון נקודות מבט כמעט בכל מדעי החברה (פסיכולוגיה, כלכלה, מדעי המדינה, קרימינולוגיה ועוד), וגם בספרות משפטית ובספרות פילוסופית. ברי כי ציות מרצון חופשי של האזרחים הוא דרך הציות הרצויה ביותר מנקודת המבט של הממשל, והוא טומן בחובו יתרונות רבים. אף שהבנת הוולונטריות מורכבת, בדיון הזה ציות וולונטרי הוא ציות המונע ממוטיבציה פנימית, כגון הוגנות, מוסר או נורמה חברתית למקור חוקי (חוק, תקנה, פסק דין וכדומה), ולא ממוטיבציה חיצונית, כגון חשש מקנסות ומעונש וכדומה.

התפיסה של קובעי המדיניות היא שכדי לבטוח בציבור וגם לקיים את מחויבותם להגן על האינטרסים שלו הם זקוקים לעדויות חזקות שהציבור שעליו מוטלים

החוקים אכן יתנהגו כמצופה ממנו. כיום הבסיס האמפירי של הבנתנו מתי אפשר לסמוך על אנשים במצב נתון, בעולם בכלל ובישראל בפרט, חלש. בעקבות זאת, קובעי המדיניות שונאי הסיכון נוטים לנקוט גישת אכיפה המבוססת על גביית מחיר ממי שאינם מצייתים, בין היתר משום שמאתגר ומסובך מאוד לזהות מראש את שיעור האנשים באוכלוסייה שישתפו פעולה מרצון בהיעדר סנקציה (Vaughan, 1990)¹. משבר הקורונה הביא כמה מדינות לנקוט סנקציות ורטוריקה המבוססות על פחד כדי להשיג שיתוף פעולה של הציבור, והוא מספק דוגמה מצוינת לתהליך הכפוי של הנעת הציבור לפעולה. אמצעי הכפייה האלה הופעלו למרות הראיות המוחלטות והמוכרות ליתרונות לטווח הקצר והארוך של אמצעי רגולציה רכים וכפויים פחות, שהוכח שהם מניעים אנשים להיענות לנדרש מהם ברמה גבוהה יותר גם באזורים ובהקשרים שבהם הניטור בלתי אפשרי.

ניתוח השאלה אילו אמצעים, רגולטוריים ואחרים, יכולים לסייע למדינות לקדם ציות ולוולנטרי של הציבור ילווה בדיון נורמטיבי בשאלות מתי ובאיזו מידה יכולה מדינת ישראל לקדם ציות מרצון. כל זאת לנוכח היתרונות ההתנהגותיים והחסרונות של כל גישה רגולטורית על רקע המאפיינים הדמוגרפיים של האוכלוסייה שאת שיתוף הפעולה שלה המדינה מעוניינת להשיג.

1. אמון במוסדות, אמון בין-אישי והון חברתי

ספרות המחקר בתחום זה מכירה יותר ויותר בחשיבות האמון והלגיטימציה להשגת ציות מרצון בכלל, ובתקופת הקורונה בפרט (Bargain, 2020). מחקרים רבים, בכל מדעי החברה כמעט, ביקשו להבין מה בונה אמון (Glaeser, Laibson, Scheinkman, and Soutter, 2020), וכיצד תורם אמון ליצירת חברה צודקת ומתפקדת (Hardin, 2002). עם זאת, מרבית הספרות מתמקדת בדרכים שבהן אנשים יכולים לתת אמון במוסדות ציבוריים ומשפטיים (Hibbing, 1995) ובמנגנונים שמוסדות המדינה זקוקים להם כדי לסמוך על הציבור. דוגמה

1 הממצאים מראים שרמת אמון הציבור במדינה משפיעה על הציות. עלות אכיפת התקנות גבוהה יותר במדינות שבהן יש פחות אמון. נראה כי אי-ציות לתקנות ה-ETS של האיחוד האירופי מתואם עם רמות אמון נמוכות. ראו Jo, 2019.

קלאסית, אף אם קיצונית מעט, ליתרונות שיתוף הפעולה ללא מנגנוני אכיפה אפשר למצוא במחקרים על תעשיית היהלומים, שהנורמות העסקיות שלה בנושא כיבוד חוזים מונעות שימוש בתביעות משפטיות (Bernstein, 1992). מצבים דומים אפשר למצוא בתעשיית הכותנה (Bernstein, 2001) ובקרב חקלאים במחוז שאסטה בקליפורניה (Ellickson, 2009). מחקרים אחרים מעידים על הנזקים של אי־מתן אמון בציבור ופנייה למנגנוני פיקוח חיצוניים, ובמיוחד של השימוש בטכנולוגיות ניטור (למעקב אחר פעילותם של סטודנטים, עובדים או אזרחים). נמצא שלמנגנונים אלו השפעות שליליות על מערכות היחסים ועל האמון ההדדי בין עובדים למעבידים, בין האוניברסיטה לסטודנטים וכיוצא בזה.² עם זאת, חשוב לציין כי רבים מהמנגנונים הקשורים ליכולתן של מדינות לסמוך על אזרחיהן כוללים מושגים כמו הון חברתי ואמון בין־אישי, בלי להסביר כיצד ניתן ליצרם (ראו למשל Cnaan, Luria and Boehm, 2015).³

כדי להבהיר טוב יותר את נושא הציות מרצון חשוב להבין כיצד אמון, מגוון חברתי והכללה חברתית משפיעים על לכידות וסולידריות במדינות אירופה. נמצא, למשל, כי למדינות שבהן הלכידות החברתית גבוהה יותר יש בדרך כלל סיכוי גבוה יותר לקיים מדיניות חברתית ואף כלכלית מתקדמת – כלומר, מיעוט של שחיתות, שווקים פתוחים יותר, חלוקה מחדש של משאבים וחתירה לצמצום האי־שוויון.⁴

2 דוגמה לכך אפשר למצוא בשימוש בטכנולוגיות ניטור באוניברסיטאות בכמה הקשרים, מניטוחי למידה ועד מעקב נוכחות, כתחליף להענקת אמון בסטודנטים. הממצאים מראים כי השימוש בתיורר טכנולוגי לזיהוי גנבה ספרותית עשוי להשפיע על היחסים בין מורים, תלמידים ומוסדות. למידע נוסף בנושא זה ראו Ross and Macleod, 2018. עם זאת, כמה מדינות העלו את האפידמיולוגיה הדיגיטלית לשלב הבא בתגובה לקורונה, ראו Kahn, 2020. אפשרויות חדשות לניטור שחיתות במקום העבודה ולמעקב אחר עובדים יכולים לעכב את היצירה והתחזוקה של סביבה אמינה במקום העבודה, ראו ראש הטופס Weckert, 2002.

3 הסברים אחרים ניתנו להתנהגות פרו־חברתית, כגון השתתפות דחית (Putnam and Campbell, 2010; Bekkers and Wiepking, 2010), שינויים בדפוסי המוטיבציה החברתית בין כיתה ב' לכיתה י"ב נבדקו בחמש דגימות מארבע מדינות: מערב גרמניה, פולין, איטליה וארצות הברית (ראו Klaus, 1989).

4 במדינות שיש בהן רמות גבוהות יותר של שוויון כלכלי יש יותר אנשים שסומכים עליהם, ממשלות מתפקדות טוב יותר, יש יותר מדיניות חלוקה מחדש ושווקים פתוחים יותר ופחות שחיתות. במדינות הנורדיות ניכר האמון הגבוה ביותר מכל המדינות האחרות שנבדקו.

כמתואר לעיל, מחקרים אחדים זיהו שציות מרצון ורגולציה עצמית הם העקרונות האופטימליים הצריכים להנחות את הממשל הרגולטורי. ואולם, במקרים רבים הרגולטור הישראלי מעריך שמדיניות המצליחה במדינות אחרות אינה מתאימה בהכרח למצב בישראל. כאמור, לתפיסה זו אין תשתית מבוססת דיה, הן ברמה הקונסטטואלית, הן ברמה האמפירית. במובן זה, כאשר הרגולטור הישראלי שואל את עצמו אם למהלך שהצליח במדינות צפון אירופה יש סיכוי להצליח גם בישראל, אין לו שום כלי שיאפשר לו לענות לשאלה זו. הרפורמה שנערכה בעת האחרונה בתחום הרגולציה היא דוגמה לניסיון המדינה לטפל בזהירות בבעיית חוסר האמון (פלדמן ופאר, 2021).

2. הרקע התרבותי של ישראל וההיתכנות לציות מרצון (או - מהם הסיכויים שמה שעבד בדנמרק יצליח בישראל?)

להקשר התרבותי מקום חשוב בעת בחינת אפשרותה של מדינה נתונה לסמוך על הציבור. השונות בין המדינות בשאלת היחסים שבין תרבות לבין ציות מרצון היא דרמטית. פרק זה ינסה להסביר מה אפשר ללמוד מההשוואה בין מדינות על השפעת התרבות על רמת הציות מרצון, כיצד קשורה התרבות המקומית למנבאים אחרים של ציות מרצון, לתפיסת שלטון החוק ולאמצעי הקניית אמון אחרים במדינות אלו (Delhey and Newton, 2005; Bjørnskov, 2007; Marien and Hoogh, 2011). ננסה להבין את הקשר בין מידת האמון הפוליטי והחברתי ומנבאים אפשריים אחרים של ציות מרצון, כגון התנהגות פרו־חברתית (OECD, 2011), שלטון החוק (World Justice Project, 2010), ערכים (Moors and Wennekers, 2003) ותרבות (Harrington and Gelfand, 2014).

על בסיס מחקרים קודמים זיהינו כמה גורמים העשויים להשפיע על רמת הציות והאמון במדינה נתונה. גורמים אלו קיבלו ביטוי בכמה מדדים בינלאומיים. להלן נסביר את הזיקה של ארבעה מדדים מרכזיים לאמון וציות, ונציג בקצרה עוד כמה מדדים. מצבה של ישראל בארבעת המדדים האלה ובמדדים הנוספים

שסקרנו מעורב, ונמצאו סיבות לדאגה מסוימת באשר ליכולת של ציות וולונטרי להצליח, במיוחד בהשוואה למדינות המובילות מבחינה זו, כגון המדינות הנורדיות.

2.1. שלטון החוק

על פי הגדרת הבנק העולמי, מדד שלטון החוק הוא מידת האמון של האזרחים ושל גורמי השלטון בחוקי המדינה ומידת הציות של האזרחים לחוקים אלו.⁵ מדד שלטון החוק בוחן את אכיפת הממשל בכמה תחומים, כגון מניעת פשע ואלמות בחברה, אכיפת חוזים למיניהם בין הממשלה לאזרחיה, שמירה על זכויות קנייניות ושמירה על תפקוד תקין של המשטרה ורשויות החוק ושל המערכת המשפטית.

הבנק העולמי ערך אומדן גלובלי של רמת שלטון החוק במדינות העולם (Kaufmann, Kraay, and Mastruzzi, 2010). טווח הציון שניתן למשתנה זה נע מ-2.5 ל-2.5, ו-2.5 מייצג את הציון הגבוה ביותר. בשנת 2019 היה ציונה של ישראל 1, והוא מיקם אותה במקום 26 מתוך 38 מדינות ה-OECD (עשירון תשיעי) ומתחת לממוצע שלהן (1.18). ביחס לכלל 192 המדינות שנכללו במדד דורגה ישראל במקום 32 (עשירון שני), והציון שלה הוא מעל הממוצע העולמי (0.03).

מחקרים מראים כי כאשר שלטון החוק במדינה נאכף בקפדנות הוא משפיע על מידת האמון של האזרחים במוסדות השלטון, בין השאר משום שהוא מייצר תחושת הוגנות (Knight, 2001). לרוב אכיפת שלטון החוק מובילה לעלייה ברמות האמון של האזרחים (Cheema, 2010).

5 על המגבלות של המדדים האובייקטיביים והסובייקטיביים שהבנק העולמי עושה שימוש ביחס לשלטון החוק, ראו Santos, 2006.

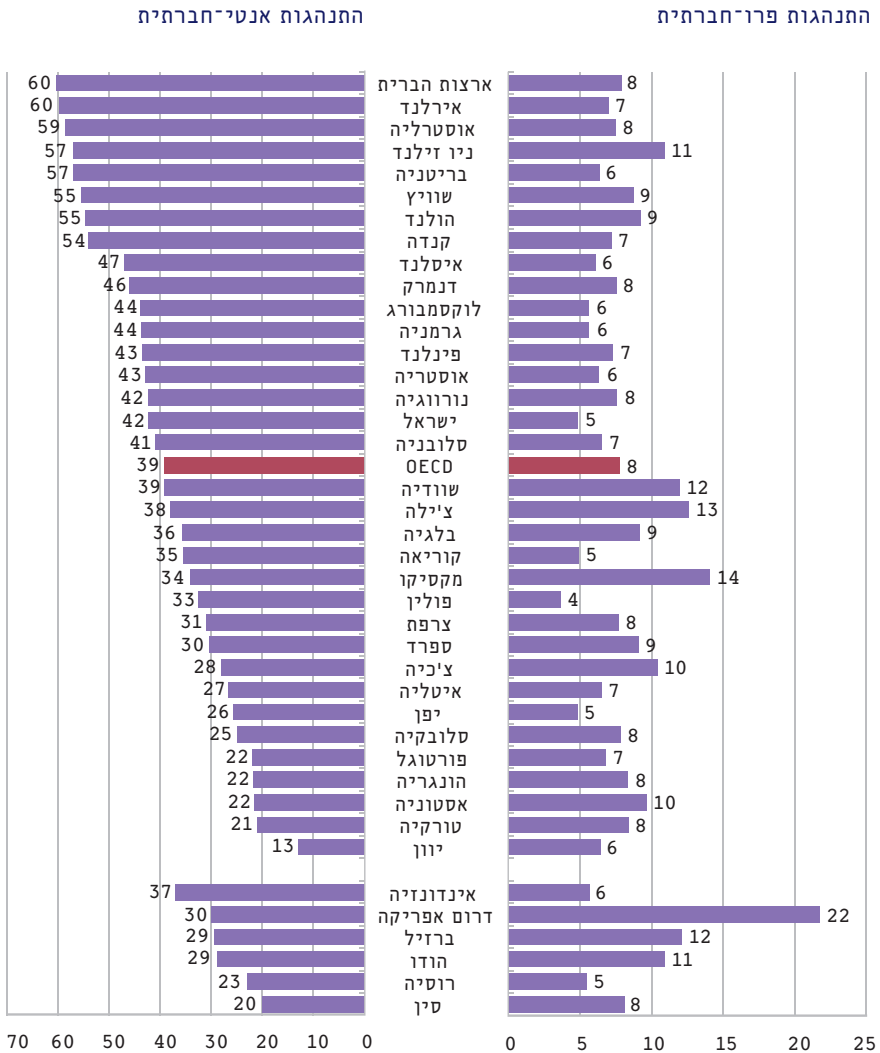
2.2. התנהגות פרו־חברתית

על פי ה־OECD התנהגות פרו־חברתית היא "התנהגות התורמת לתפקודה החיובי של החברה, ואילו התנהגות אנטי־חברתית היא ההפך הגמור". התנהגות פרו־חברתית מיטיבה עם החברה, והיא כוללת התנהגויות "זולתניות" או רצוניות, שמטרתן לסייע ללא תמורה לפרטים או לקבוצות בקהילה. מנעד רחב של התנהגויות יכולות להיחשב התנהגות פרו־חברתית, ובהן למשל שיתוף פעולה, תרומה, הושטת עזרה, אמפתיה ודאגה לאחר. לעומת זאת, התנהגות אנטי־חברתית היא התנהגות עקבית הגורמת לאי־נוחות ואינה מיטיבה עם פרטים בחברה ועם הקהילה. הסקר העולמי של גאלופ (Gallup World Poll), שנערך ביותר מ־140 מדינות, מדד התנהגות פרו־חברתית והתנהגות אנטי־חברתית. התנהגות פרו־חברתית נמדדה באמצעות אומדן של שלושה משתנים: אם הנשאלים השתתפו בפעילות התנדבותית בשנה החולפת, אם נתנו כסף לצדקה, ואם סייעו לזרים. התנהגות אנטי־חברתית נמדדה באמצעות שני משתנים: אם הנשאלים חוו גנבה של רכוש או של כסף בשנה החולפת, ואם הותקפו בשנה החולפת (Gallup, Inc., 2011; OECD, 2011).

בכל הנוגע להתנהגות פרו־חברתית, הפער בין הנתון הרשמי לבין התפיסה הסובייקטיבית היה קטן יותר מהפער בתחומים אחרים. למשל, נמצא כי בישראל רק 42% מהנשאלים דיווחו על התנהגות פרו־חברתית, מעט מעל לממוצע במדינות ה־OECD (39%), ואילו המדינות המובילות בסקר בתחום זה הן ארצות הברית (60%), אוסטרליה (59%), בריטניה (57%) וקנדה (54%). עם זאת, בישראל גם תועד דיווח נמוך מאוד על התנהגות אנטי־חברתית, ורק 5% מהנשאלים דיווחו על התנהגות אנטי־חברתית, לעומת 8% בממוצע ב־OECD. כלומר, בישראל מדווחת שכיחות נמוכה יותר של התנהגות אנטי־חברתית אפילו בהשוואה למדינות המובילות בהתנהגות פרו־חברתית, כגון ארצות הברית, אוסטרליה, בריטניה וקנדה, שבהן דיווחו 8%, 8%, 6% ו־7% מהנשאלים על התנהגות אנטי־חברתית בשנה החולפת.

חרשים 1

**התנהגות פרו־חברתית והתנהגות אנטי־חברתית
במדינות ה־OECD ובמדינות נבחרות, 2010 (ב־%)**

מקור: OECD, 2011

המחקר אף מצא שיש קשר בין מדינות אמידות כלכלית לשיעורי התנהגות פרו־ חברתית גבוהים, ולהפך, נמצא מתאם בין התנהגות אנטי־חברתית לבין מדינות עניות. קשר דומה נמצא בין פרטים במצב חברתי־כלכלי גבוה לשיעורי התנדבות גבוהים, ובין עוני לשיעורי התנדבות נמוכים יותר (Wilson, 2000). היבט נוסף המשפיע על רמת ההתנהגות הפרו־חברתית הוא מידת המעורבות בדת, ונראה כי ככל שהמעורבות בדת גדולה יותר שיעורי ההתנהגות הפרו־חברתית גבוהים יותר (Musick, Wilson, and Bynum, 2000; Putnam and Campbell, 2010; Bekkers and Wiepking, 2011). נראה גם כי יש קשר מסוים בין התנהגות פרו־ חברתית לבין פעילות אקולוגית (Nolan and Schultz, 2015). חינוך המעודד התנהגות פרו־חברתית משפיע לחיוב על שמירת איכות הסביבה ומסייע בהעלאת שיעורי המחזור (Neaman and Marió, 2015). נוסף על כך, להתנהגות פרו־חברתית יש השפעה רגשית על מדד האושר. נמצא כי יש מתאם גבוה בין התנהגות פרו־חברתית הכוללת נתונה, התנדבות וסיוע לאחר לבין דיווחים על סיפוק ואושר (Aknin, Broesch, Hamlin, and Van de Vondervoort, 2015).

2.3. אמון בין־אישי

לאמון השפעות רבות על החיים החברתיים. בין שמדובר באמון במוסדות המדינה, בין באמון של הפרטים החיים בקהילה זה בזה. רמת האמון בין הפרטים בחברה היא גורם מרכזי בשמירה על רווחת הפרט ובהתפתחות הכלכלית של המדינה. אמון בין־אישי הוא אף מרכיב מהותי בהון החברתי ובלכידות החברתית במצבי משבר.

על פי המדד Eurostat (Ortiz-Ospina and Roser, 2016), אמון בין אזרחים מוגדר באמצעות השאלה "עד כמה אתה מסכים עם האמרה שניתן לבטוח בכל אדם?". ציון המדד הוא אחוז הנשאלים המסכימים עם האמרה הזאת. ציונה של ישראל במדד האמון נמוך יחסית ועומד על 23%. המדינות שקיבלו את הציונים הגבוהים ביותר במדד הן נורווגיה (74%), שוודיה (68%) והולנד (66%), ובתחתית הטבלה השתבצו קולומביה (4%), טורקיה (5%) וברזיל (7%).

אמון הוא מרכיב חשוב גם בשמירה על איכות החיים הציבוריים ובחיזוק הלכידות החברתית, בעיקר כאשר מדובר באמון במוסדות המדינה המכהנים. אמון בממשלה, למשל, נמדד בין השאר באחוז ההצבעה בבחירות, המייצג

את מידת ההשתתפות של אזרחי המדינה בתהליך הפוליטי (OECD, 2020). בבחירות האחרונות בישראל נמדד אחוז גבוה יחסית של בוחרים, 72%. לשם ההשוואה, בבריטניה, למשל, נמדדו 69% בלבד, בצרפת 75%, בגרמניה 76% ובארצות הברית 65%.

נראה כי לאמון מוסדי השפעה מסוימת אף על מידת האמון החברתי. נמצא שאמון במוסדות המדינה מגביר את מידת האמון החברתי, אך לא להפך (Sønderskov and Dinesen, 2016). מחקר שנערך בדנמרק קבע קביעה דומה, ולפיו אחד הגורמים לעלייה באמון החברתי במדינה הוא עלייה של אמון האזרחים במוסדותיה (Sønderskov and Dinesen, 2014). נוסף על כך, נמצא שלמוסדות המדינה יש השפעה גדולה על מידת האמון החברתי, יותר מלאופייה התרבותי (Nannestad et al., 2014). אם כך, נראה שאמון משפר את שיחוף הפעולה בין המדינה לאזרח (Brown, 2020).

2.4. העלמת מס

העלמת מס של פרטים בחברה והונאת מס של חברות הן פעולות שכיחות יותר ממה שנדמה. מחקר משנת 2020 מצא שהסכום המצטבר של העלמות המס בעולם הוא 427 מיליארד דולרים (Cobham et al., 2020).

מחקרים שחקרו את הגורמים התרבותיים הקשורים להעלמות מס (Richardson, 2008) נמצא כי מדינה המאופיינת בחוסר ציות לחוקי המס ובשיעורי העלמה גבוהים תהיה גם בעלת ציון גבוה במדד של הימנעות מחוסר ודאות, כלומר בצורך רגשי גבוה בכללים וחוקים. נוסף על כך, נראה כי בחברה בעלת מאפיינים תרבותיים קולקטיביסטיים יהיו אחוזים גבוהים יותר של העלמה והונאת מס. גם מידת תחרותיות נמוכה מאפיינת מדינה כזאת, וכן ציון גבוה במדד מרחק כוח, הבוחן את מידת אי-השוויון בחברה (Tsakumis, Curatola, and Porcano, 2007).

מדד נוסף היכול להעיד על מוכנותה של חברה נתונה לציות וולונטרי הוא מדד המערך את היקף מחזור הפסולת במדינה. ה-OECD ערך מחקר שעקב אחר ניהול הפסולת העירונית ברחבי 35 המדינות החברות בו (OECD, 2015). התוצאות מראות כי שיעור המחזור בישראל נמוך במיוחד, 19% בלבד, הרבה מתחת לממוצע מדינות ה-OECD העומד על 34%. ולבסוף, רמת הליכודות

החברתית במדינה גם היא בעלת משמעות נרחבת למוכנות של חברה לתת אמן במוסדותיה ובזולת, ובתוך כך לציית לחוקי המדינה ולנורמות החברתיות. מחקר שדירג את רמת הלכידות החברתית במדינות שונות דירג את ישראל במיקום נמוך מבחינת הלכידות (Delhey et al., 2018).

המחקרים שנציג להלן כוללים גם רכיב ניסויי שניסה לבודד את ההקשר הסיבתי שמאחורי התפיסה העצמית הישראלית השלילית. החלק האמפירי שיתואר להלן מבוסס על שני מחקרונים עוקבים המתמודדים עם כמה היבטים של תפיסת הישראלים את עצמם בעניין קיומו של הון חברתי מספק לציות וולונטרי. המחקר הראשון מבוסס על מדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית הבוגרת ונאסף בסיוע מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה. מחקר זה מורכב משני פרקים. בפרק הראשון נבדקו תפיסות הציבור בעניין האמון הבין־אישי הקונקרטי מנקודת המבט של ציות עצמי של המשיבים לחוקים ולתקנות, ציות חבריהם הקרובים וציות הישראלים בכללותם. הפרק השני במחקרון הראשון מנסה לחבר בין הספרות שנסקרה לעיל לבין תפיסות הציבור הישראלי, וקושר בין מושגים כלליים, כגון יחס לשלטון החוק ואמון בין־אישי, לבין התנהגויות קונקרטיות שיש מקום לשער כי יהיו במתאם עם המושגים האלה. המחקר השני מבוסס על שני מדגמים של גולשי ynet שנאספו בעזרת חברת קיימא.⁶ במדגם הראשון נבדקו תפיסות הציבור בדבר יכולתה של המדינה לתת אמן באזרחים, ויכולתם של האזרחים לתת אמן בזולתם. המדגם השני מביא פילוח נוסף ובוחן את הערכת המשיבים את יכולתה של המדינה לתת אמן באזרחים הפרטיים לעומת עסקים קטנים, ארגונים וחברות גדולות. יצוין כי רכיב ניסויי שניסה לזהות את הגורמים לתפיסה הפסימית של הישראלים את עצמם לא צלח, ולפיכך הממצאים המתוארים לעיל אינם מעידים על סיבה או על גורם לתפיסה העצמית השלילית של הישראלים את המוכנות לציות וולונטרי בישראל, אלא מבססים את תיאור המצב כפי שעלה במחקר עם תום תקופת הקורונה.

6 המשאלים בחלק זה נערכו בקרב משתמשי ynet, שאינם מדגם מייצג של החברה הישראלית. נערך משקול לצורך הגדלת הייצוגיות והוסרו קבוצות שהיו מיוצגות באופן מצומצם במיוחד, כגון ערבים, חרדים ובני פחות מ-25.

פרק 1

מחקר אמון הציבור: חלק א

1.1. עיקרי הממצאים

ממצאי חלק זה של המחקר מייצגים את תשובותיהם של 756 משיבים מהאוכלוסייה הישראלית הבוגרת לסקר בסוגיות העוסקות באמון האוכלוסייה בצייתנות הציבור הישראלי לחוקים, לנהלים ולתקנות. כמו כן בחן הסקר את הערכת המשיבים את מצבה של ישראל ביחס למדינות אחרות בתחומים כגון שלטון החוק, אמון הדדי, התנהגות פרו־חברתית והעלמת מס. החלק הראשון של הסקר מורכב משלוש סדרות של שאלות העוסקות בתפיסתם של המשיבים את צייתנותה של כלל האוכלוסייה הישראלית, צייתנות חבריהם הקרובים וצייתנותם של המשיבים עצמם. בכל סדרה היו חמש שאלות זהות. חלק זה של הסקר כלל רכיב ניסויי שנועד לבחון אם חשיפה לעיסוק בשאלת הצייתנות של כלל הישראלים בתחילת השאלון תשפיע לשלילה על מידת האמון שיביעו המשיבים בצייתנותם של חבריהם הקרובים לחוקים ותקנות בהמשכן, וההיפך – אם חשיפה לעיסוק בשאלת צייתנותם העצמית של המשיבים בתחילת השאלון תשפיע לחיוב על מידת האמון שיביעו בצייתנותם של חבריהם הקרובים. בחלק השני של הסקר התבקשו המשיבים לאמוד את מיקומה של ישראל ביחס למדינות העולם ולמדינות ה־OECD במדדים העוסקים בשלטון החוק, באמון הדדי, בהתנהגות פרו־חברתית ובהעלמת מס.

להלן עיקרי הממצאים של חלק זה של המחקר:

- התגלה שלאפקט ההטרמה (**priming**), כלומר לחשיפת המשיבים בתחילת השאלון (באופן אקראי) לסדרת שאלות בדבר ציות הישראלים או לסדרת שאלות בדבר ציות עצמי, לא הייתה השפעה מובהקת על מידת האמון של המשיבים בציות חבריהם הקרובים לחוקים, לנהלים ולתקנות.

● **המשיבים הביעו אמון נמוך בציות הישראלים.** למשל, הם העריכו כי רק 31.9% מהישראלים יצהירו על פריט במכס אם החוק מחייב זאת, ורק 47.2% יבקשו חשבונית/קבלה מאיש מקצוע.

● **המשיבים הביעו פחות אמון בציות הישראלים ככלל** בהשוואה לאמון שהביעו בציות של חבריהם הקרובים, ואת רמת הציות שלהם עצמם דירגו בדירוג הגבוה ביותר.

● **נמצא שכמה מאפיינים דמוגרפיים משפיעים** במובהק על אמון המשיבים בציות אחרים או בסיכוי שהם עצמם יצייתו:

○ ב־40% מהשאלות **גיל מבוגר** מזוהה עם רמה גבוהה יותר של אמון בציות.

○ **נשים** מביעות פחות אמון בציות של ישראלים לחוקים, לנהלים ולתקנות מגברים, אך מביעות יותר אמון מגברים בציות של החברים הקרובים שלהן ובסיכוי שהן עצמן יצייתו, זאת בהתאם למחקרים אחרים בתחום (Kastlunger et al., 2010).

○ משיבים **ערבים** הביעו פחות אמון ממשיבים יהודים בציות של חבריהם הקרובים ובסיכוי שהם עצמם יצייתו לחוקים, לנהלים ולתקנות.

○ **לרמת דתיות** (בקרב יהודים בלבד) יש השפעה חיובית מובהקת על האמון של המשיבים בציות של ישראלים, בציות של חבריהם הקרובים ובסיכוי שהם עצמם יצייתו.

● **בהשוואה למדדים הבינלאומיים** שבחנו העריכו המשיבים הערכת חסר את מצבו של שלטון החוק בישראל, והערכת יתר את מצבה של ישראל מבחינת העלמות מס (כלומר סברו שישנה פחות העלמת מס ממה שעלה במדד הרשמי), ואילו הערכותיהם בנוגע לאמון ההדדי ולהתנהגות פרו־חברתית בישראל היו דומות להערכת המדדים הבינלאומיים את מצבה של ישראל בתחומים אלו.⁷

7 כמובן, מגבלה שצריך להיות ערים לה נוגעת לעובדה שכמה מהמדדים הבינלאומיים עצמם בנויים על דיווחים עצמיים.

○ מבחינת מצב **שלטון החוק**, כ־90% מהמשיבים דירגו את מצבה של ישראל נמוך מדירוגה על פי המדד הבינלאומי; על פי המדד ישראל מדורגת "הרבה מעל הממוצע" בעולם, ואילו המשיבים דירגו אותה מתחת לממוצע בנושא זה. 52% מהישראלים מעריכים כי מצב **שלטון החוק** בישראל רע ביחס למדינות העולם.

○ התפלגות הערכת המשיבים את רמת **האמון בין האזרחים** בישראל ביחס לעולם אחידה: כשליש סבורים שהמצב גרוע (מתחת לממוצע, או הרבה מתחת לממוצע), שליש סבורים שהמצב ממוצע, ושליש – שהמצב טוב (מעל הממוצע, או הרבה מעל הממוצע). הדירוג החציוני של המשיבים זהה לדירוג על פי המדד הבינלאומי.

○ הדירוג החציוני של המשיבים בנושא **התנהגות פרו־חברתית** בישראל זהה לדירוג של ישראל במדד הבינלאומי (מעל הממוצע), ושיעור גבוה למדי מהמשיבים (59%) מעריכים כי מצבה של ישראל טוב ביחס למדינות ההשוואה.

○ דירוג המשיבים בעניין **העלמת מס** אופטימי ביחס למדד הרשמי. המדד הבינלאומי מראה כי שיעור העלמת המס בישראל הוא מעל לממוצע בעולם, ואילו המשיבים לסקר זה סבורים כי שיעור זה קרוב לממוצע העולמי, כפי שמצביע חציון תשובותיהם.

● מאפיינים דמוגרפיים של המשיבים לא השפיעו השפעה עקבית על התפלגות התשובות בחלק השני של הסקר. בעת בחינה באמצעות רגרסיה רבת משתנים נמצא כי הקשר המובהק העקבי ביותר הוא ההשפעה החיובית של **רמת דתיות** על הסיכוי של משיב או המשיבה להיות אופטימיים בשאלת מצב ישראל ביחס לעולם (בקרב משיבים יהודים בלבד).

● בהתאם לכך, **בפילוח לפי קבוצות אוכלוסייה** (יהודים שאינם חרדים, חרדים וערבים) נמצא כי –

○ 90% מהמשיבים החרדים מעריכים כי ישראל מדורגת מעל הממוצע במדד **ההתנהגות הפרו־חברתית**, לעומת 57% מהמשיבים היהודים שאינם חרדים, ורק 33% מהמשיבים הערבים.

○ 45% מהמשיבים היהודים שאינם חרדים מעריכים כי ישראל מדורגת מעל הממוצע במדד **העלמת המס** (כלומר שישראלים מעלימים מס יותר מאזרחי

מדינות אחרות), לעומת 35% מהמשיבים הערבים, ורק 30% מהמשיבים החרדים.

● **בפילוח לפי נטייה פוליטית נמצא כי 45% מהמשיבים המגדירים עצמם שמאל פוליטי מעריכים כי ישראל מדורגת מתחת לממוצע במדד האמון ההדדי, לעומת 29% מהמצביעים המגדירים את עצמם ימין פוליטי בלבד.**

1.1.2 רקע ומתודולוגיה

הסקר נערך בסיוע מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה ומתבסס על מדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית. בסקר, שנערך באינטרנט ובטלפון ב־16-19 בדצמבר 2021, רואיינו 604 איש ואישה בעברית ו־152 בערבית, שהם מדגם ארצי מייצג של כלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל מגיל 18 ומעלה. טעות הדגימה המרבית לכלל המדגם היא $\pm 3.59\%$ ברמת ביטחון של 95%. את עבודת השדה ערך מכון סמית.

בחלק הראשון של הסקר התבקשו המשיבים לענות על שלוש סדרות של שאלות.⁸ לשאלון היו שתי גרסאות: בגרסה הראשונה התבקשו המשיבים לענות קודם על חמש שאלות בנוגע לציות של כלל הישראלים לחוקים, נהלים ותקנות, אחריהן על חמש שאלות על ציות אישי, ולבסוף על חמש שאלות על ציות חבריהם הקרובים; בגרסה השנייה נדרשו המשיבים לענות קודם על סדרת השאלות על ציות אישי, אחריה על סדרת השאלות על ציות כלל הישראלים, ולבסוף על סדרת השאלות בדבר ציות חבריהם הקרובים. הגרסאות חולקו באקראי בין המשיבים. בסדרת השאלות על ציות ישראלים התבקשו המשיבים לציין איזה אחוז מהישראלים יבצעו פעולה נתונה, בסדרה על ציות חבריהם הקרובים הם התבקשו לציין איזה אחוז מחברייהם יבצעו את הפעולה המדוברת, ובסדרה על ציות עצמי נשאלו מה הסיכוי שהם עצמם יבצעו את הפעולה הנתונה. כל התשובות בחלק זה נעו בין 0% ל־100%. הפעולות שעליהן הם נשאלו היו: (א) יבקשו חשבונית/קבלה מאיש מקצוע בעבור תיקון שעלותו

עד 500 ש"ח; (ב) יצהירו במכס, עם חזרתם מחו"ל, על פריט ששווי עד 500 דולרים (כיום על פי חוק יש להצהיר על כל פריט ששווי יותר מ-200 דולרים); (ג) יעקפו בתור בקופת חולים אם תהיה להם הזדמנות לכך (למשל כאשר התור אינו ממוספר); (ד) יפחיתו מגילו של ילדם כדי לחסוך בתשלום על אטרקציה או על בית מלון; (ה) יחזירו לחנות מוצר תקין אף על פי שכבר עשו בו שימוש.

יצירת שתי גרסאות של שאלון נועדה לייצר אפקט ניסויי, שבו כל קבוצת משיבים לסקר נחשפת למידע שונה בתחילת השאלון, בהתאם לעקרון ההטרמה (priming). לפי עיקרון זה, חשיפה למידע או לתמריץ בתחילתה של אינטראקציה משפיעה על התגובה למידע או לתמריץ עוקב, באופן בלתי מודע וללא כוונה תחילה. כאמור, קבוצה אחת נחשפה קודם כול לסדרת שאלות על ציות ציבורי, והקבוצה השנייה נחשפה קודם כול לסדרת שאלות על ציות עצמי. בסדרת השאלות השלישית נשאלו המשיבים בשתי הקבוצות על מידת הציות לחוקים ולתקנות של חבריהם הקרובים.

בניסוי זה הייתה בכוונתנו לבחון את ההשערה שחשיפה לשאלות בנושא הצייתנות האישית של המשיבים בתחילת השאלון תשפיע לחיוב על מידת האמון שיביעו בצייתנותם של חבריהם הקרובים לחוקים ותקנות בהמשך. וכך גם אם חשיפה לשאלות בנושא הצייתנות הציבורית בתחילת השאלון תשפיע לשלילה על מידת האמון שיביעו המשיבים בצייתנותם של חבריהם הקרובים. אישוש של ההשערה הזאת יראה כי אפקט זה מעולם הפסיכולוגיה ההתנהגותית יכול לשמש את הרגולטור בבואו לבחור צעדים כדי לשפר ולחזק את אמון של הציבור הישראלי הרחב בצייתנות של האחר, ובכך גם לשפר ולחזק את הצייתנות של הפרטים עצמם, בין לחוקים ולתקנות, בין להנחיות תלויות שיתוף פעולה וולונטרי.

בחלקו השני של המחקר נשאלו המשיבים על מצבה של ישראל בכמה תחומים, ביחס למדינות העולם בכלל ולמדינות ה-OECD בפרט. התחומים שהשאלות עסקו בהם הם שלטון החוק, התנהגות פר-חברתית, אמון הדדי והעלמת מיסים. כל אחד מהתחומים האלה קשור למדד בינלאומי שאליו השוינו את התוצאות.

1.3 המשולש: כלל הישראלים - חבריי הקרובים - אני עצמי

1.3.1. ניתוח ממצאי המחקר בפילוח לקבוצות הניסוי

בתרשים 2 אפשר לראות כי המשיבים (ללא תלות בגרסת השאלון) דירגו את רמת הציות של כלל הישראלים נמוך יותר משדירגו את רמת הציות העצמי שלהם. אפשר לראות שבשאלות 1 ו-2, שציון גבוה יותר בהן מבטא יותר ציות, סברו שתי קבוצות המשיבים שהסיכוי שהם עצמם יבצעו את הפעולות המתוארות גבוה מהסיכוי שכלל הישראלים יעשו את אותן הפעולות.⁹ בשאלות 3, 4 ו-5, שציון גבוה יותר בהן מבטא פחות ציות, סברו שתי קבוצות המשיבים שהסיכוי שהם עצמם יבצעו את הפעולות נמוך מהסיכוי שכלל הישראלים יעשו אותן. מכאן שהמשיבים ענו בהתאם לציפייה – המשיבים הביעו יותר אמון בצייתנות העצמית שלהם מצייתנות של האוכלוסייה הכללית.

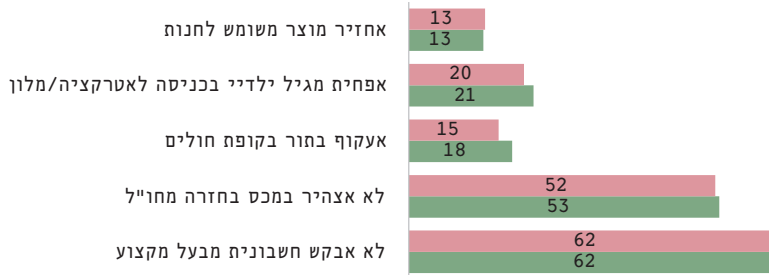
אף על פי שהתוצאות תואמות לציפיות, לא ניכרת השפעה של גרסת השאלונים על תשובות המשיבים לסדרת השאלות השלישית, שבה התבקשו לדרג את רמת הציות של חבריהם הקרובים, כפי שאפשר לראות בתרשים 2. כלומר, בניגוד להשערה שמשיבים שנחשפו בהתחלה לסדרת השאלות על ציות עצמי ולאחר מכן לסדרת השאלות על ציות ישראלים (גרסה ב של השאלון) ידרגו את רמת הציות של חבריהם הקרובים גבוה יותר ממשיבים שנחשפו קודם לשאלות על אודות ציות ישראלים ואז לשאלות על ציות עצמי (גרסה א של השאלון), לא נצפה אפקט הטורמה בתשובות המשיבים לסדרת השאלות השלישית.

9 נבחר כי מבחינה סטטיסטית הערכה מה שיעור הישראלים שיבצעו פעולה נתונה כמוה כהערכת הסיכוי שישראלי נתון יבצע את הפעולה. כך, הערכה מה שיעור החברים הקרובים שיבצעו את הפעולה הנתונה כמוה כהערכת הסיכוי שחבר נתון יבצע את הפעולה. לכן הציונים שהתקבלו בשלוש הסדרות של השאלות בני השוואה, שכן כולם מתייחסים לסיכוי שישראלי אקראי יבצע את הפעולה, אך בכל אחד מהם אותו ישראלי אקראי הוא בעל קרבה אחרת למשיב (אני עצמי, חבר שלי, או ישראלי שאיני מכיר).

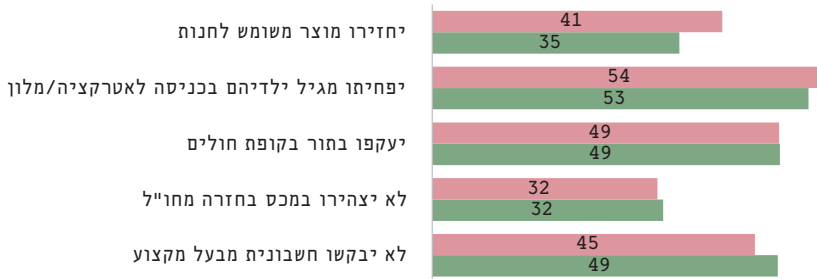
חרשים 2

אמון בציות "ישראלים", בציות עצמי, ובציות חברים קרובים, לפי גרסת שאלון, ממוצעים (ב-%)

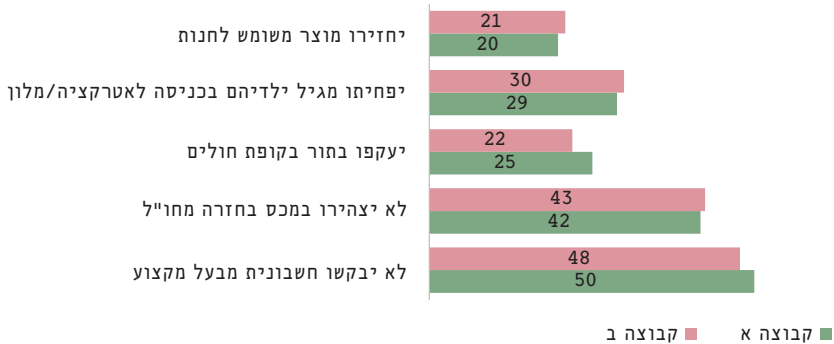
מה הסיכוי שאתה תבצע כל אחת מהפעולות?

מה אחוז הישראלים שיבצעו כל אחת מהפעולות?

איזה אחוז מחבריך הקרובים יבצעו כל אחת מהפעולות?

■ קבוצה א ■ קבוצה ב

בתרשים 2 אפשר לראות גם כי שתי קבוצות המשיבים דירגו את רמת הצייתנות של חבריהם הקרובים דירוג דומה, הן מבחינת ממוצע התשובות, הן מבחינת טווח התשובות. כדי לאשש את הממצא שאין לגרסת השאלון השפעה על תשובות המשיבים בסדרת השאלות השלישית (ציות חבריהם הקרובים) הרצנו גרסיה לינארית רבת משתנים על כל אחת מהשאלות בסדרה. בכל אחת מחמש הגרסיות היה המשתנה התלוי התשובה לשאלה והמשתנה הבלתי תלוי – המשתנה "קבוצה", משתנה בינארי שערכו 0 אם המשיב ענה על גרסה א של השאלון (שבה קדמה סדרת השאלות על ציות ישראלים לסדרת השאלות על ציות עצמי), ו-1 אם המשיב ענה על גרסה ב של השאלון (שבה קדמה סדרת השאלות על ציות עצמי לסדרת השאלות על ציות ישראלים). משתני השליטה שהשתמשו בהם נסמכים על הנתונים הדמוגרפיים של המשיבים: גיל, מגדר, השכלה, מעמד חברתי-כלכלי, נטייה פוליטית, ומשתנה בינארי עבור כל אחד מהמחוזות (מחוז תל אביב הוא המשתנה המושמט, ולעומתו נמדדו שאר המחוזות). תוצאות הרגרסיה מוצגות בלוח 1. כל עמודה מייצגת תוצאות רגרסיה עבור אחת מחמש השאלות בסדרת השאלות על ציות חברים קרובים.

תוצאות הרגרסיה תומכות במסקנה שאין קשר מובהק בין גרסת השאלון שהמשיב נחשף אליה לבין התשובות שלו לסדרת השאלות השלישית. כלומר, בין שהמשיבה ענתה תחילה על סדרת השאלות על ציות עצמי ואחריה על סדרת השאלות על ציות ישראלים, בין שהסדר היה הפוך, לא השתנו תשובותיה לסדרת השאלות על ציות חבריה הקרובים. בלוח 1 אפשר להבחין כי בשום מודל המקדם של "קבוצה" אינו מובהק.

בתרשים 2 אפשר לראות כי לא נצפתה השפעה של גרסת השאלון על תשובות המשיבים גם בסדרות המתמקדות בציות עצמי ובציות כלל הישראלים. ערכנו גרסיות לינאריות כדי לאשש גם את הממצא הזה. ככלל לא נמצאה השפעה מובהקת, למעט בשאלה על החזרת מוצר תקין לחנות לאחר שימוש. תשובתם של משיבים שענו ראשית על סדרת השאלות על ציות עצמי ואז על סדרת השאלות על ציות ישראלים הייתה גבוהה בכ-7 נקודות אחוז¹⁰ בממוצע

10 נקודת אחוז מציינת הפרש בין שני ערכי אחוזים, כלומר עלייה בנקודת אחוז אחת משמעה עלייה מ- $X\%$ ל- $(X+1)\%$. לעומת זאת עלייה ב-1% משמעה עלייה מ- $X\%$ ל- $X\%(100+1)$.

מתשובתם של המשיבים שענו ראשית על סדרת השאלות על ציות ישראלים. כלומר, משיבים שענו על סדרת השאלות על ציות עצמי ואז על סדרת השאלות על ציות ישראלים הביעו פחות אמון בציות ישראלים. ממצא זה תומך בהפרכה של אפקט ההטרמה, שכן הוא הפוך מההשערה שעימה יצאנו לדרך, ולפיה חשיפה קודמת לשאלות בנושא ציות עצמי תעלה את האמון שיפיגינו המשיבים בציוור הישראלי ובחבריהם הקרובים בשתי סדרות השאלות העוסקות בקבוצות אלו.

לסיכום חלק זה, במחקר נמצא שלאפקט ההטרמה שבדקנו, שבו נחשפו המשיבים באקראי בתחילתו של השאלון לסדרת שאלות על ציות ישראלים או לסדרת השאלות על ציות עצמי, אין השפעה מובהקת על תשובותיהם של המשיבים לשלוש סדרות השאלות. כלומר, לא ניכר כי סדר הופעת השאלות השפיע על מידת האמון שהביעו המשיבים בציות חבריהם הקרובים, בציות כלל הישראלים, או בציות שלהם עצמם לחוקים, לנהלים ולתקנות.

לוח 1

בחינת השפעת אפקט ההטרמה על מידת האמון בציות של חברים קרובים (תוצאות מרגרסיות לינאריות רבות משתנים בעבור חמש שאלות)

משתנים	(1) חשבונית מאיש מקצוע	(2) הצהרה במכס	(3) עקיפה בתור קופ"ח	(4) הפחתה מגיל ילדים	(5) החזרת מוצר משומש תקין
חותך	***40.915 (7.234)	**23.030 (7.364)	***46.750 (6.104)	***52.943 (6.810)	***46.458 (5.717)
קבוצה	-0.950 (2.490)	0.687 (2.524)	-2.368 (2.090)	3.228 (2.328)	1.925 (1.956)
גיל	-0.041 (0.080)	0.152 (0.081)	-0.102 (0.067)	***-0.277 (0.075)	** -0.204 (0.063)
מגדר	0.941 (2.542)	-0.329 (2.576)	** -5.853 (2.136)	* -5.944 (2.378)	* -4.554 (2.000)
מגזר	***13.513 (4.045)	4.231 (4.114)	* -7.795 (3.368)	-4.622 (3.773)	** -8.780 (3.154)

משחנים	(1) חשבונית מאיש מקצוע	(2) הצהרה במכס	(3) עקיפה בתור קופ"ח	(4) הפחתה מגיל ילדים	(5) החזרת מוצר משומש תקין
השכלה	-0.034 (1.292)	1.361 (1.307)	-0.173 (1.078)	-0.211 (1.203)	-1.032 (1.010)
מעמד חברתי-כלכלי	** -3.257 (1.114)	** -3.009 (1.124)	* -1.850 (0.931)	0.730 (1.038)	-0.569 (0.871)
נטייה פוליטית	1.003 (0.800)	* 2.051 (0.814)	-0.163 (0.672)	-0.911 (0.748)	-0.303 (0.629)
מחוז מרכז	4.557 (3.808)	6.980 (3.858)	-0.366 (3.209)	-1.383 (3.568)	-0.992 (3.002)
מחוז חיפה	2.874 (4.306)	-0.385 (4.369)	-0.602 (3.629)	-1.339 (4.036)	-1.636 (3.396)
מחוז ירושלים	0.449 (4.790)	3.996 (4.859)	1.353 (4.040)	-4.463 (4.493)	-4.287 (3.780)
יהודה ושומרון	-2.023 (4.422)	7.016 (4.469)	-5.909 (3.696)	-4.236 (4.125)	-4.152 (3.458)
מחוז צפון	3.840 (3.968)	4.167 (4.034)	-4.168 (3.317)	-4.805 (3.693)	-4.323 (3.102)
מחוז דרום	5.354 (7.901)	2.832 (8.023)	* -13.518 (6.667)	-5.338 (7.418)	-2.580 (6.241)
תצפיות	623	626	630	629	631
R-squared	0.050	0.043	0.053	0.046	0.056

סטיות תקן בטוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.
 * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

1.3.2. ניתוח ממצאי המחקר בעבור כלל המדגם

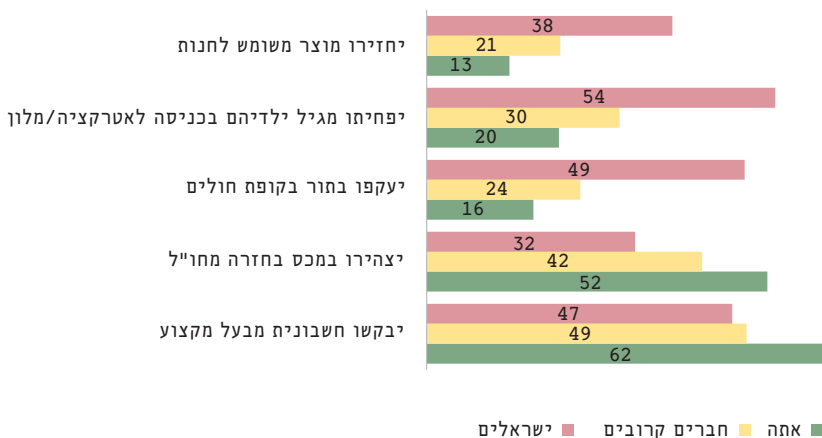
בהיעדר השפעה של החלוקה הרנדומלית לקבוצות הניסוי, נעבור לניתוח תוצאות המחקר בעבור כלל המשיבים. בתרשים 3 מוצגים ממוצעים וסטיות התקן של תשובות כלל המשיבים לשאלות בכל אחת משלוש סדרות השאלות – ציות עצמי, ציות חברים קרובים וציות ישראלים.

בתרשים 3 אפשר להבחין בכמה תופעות רוחביות. ראשית, ניכרת שונות גדולה בתשובות לכל אחת מהשאלות בכל סדרת שאלות. גובה סטיות התקן בתשובות אחיד יחסית ונע בין 39.1%, בשאלה "מה הסיכוי שאתה תצהיר במכס, עם חזרתך מחו"ל, על פריט בשווי של עד 500 דולר", ל-23%, בשאלה "מה הסיכוי שאתה תחזיר לחנות מוצר תקין שנשית בו שימוש". סטיות תקן אלו גבוהות ביחס לממוצעים ומלמדות על שוני רב בין תשובות המשיבים.

כמו כן, בשאלות א ו-ב, שנוסחו על דרך החיוב, כלומר ממוצע גבוה יותר משקף אמון גבוה יותר בציות, ההפרש בין ממוצעי המדגם בשלוש סדרות השאלות קטן יותר מבשאלות ג, ד ו-ה, שנוסחו על דרך השלילה, כלומר ממוצע גבוה יותר משקף אמון נמוך יותר בציות. ההפרש בדירוג הממוצע בשאלות א ו-ב בין ציות עצמי לציאות ישראלים הוא 14.6% ו-19.8%, בהתאמה, ואילו ההפרש בדירוג הממוצע בשאלות ג, ד ו-ה בין ציות עצמי לציאות ישראלים הוא 32.9%, 33.9% ו-25.2%, בהתאמה. נראה אפוא שהמשיבים מעריכים את צייתנותם של כלל הישראלים פחות (בהשוואה לעצמם ולחבריהם הקרובים) כאשר הם נשאלים על ההסתברות שהם יעשו פעולה שאינה לפי החוקים והנהלים הקיימים.

תרשים 3

אמון בציות, לפי סדרת שאלות, ממוצעים (ב-%)

לבסוף, אפשר לראות שהסדר בין התשובות נשמר, ורמת הציות הגבוהה ביותר מזוהה תמיד עם המשיב עצמו, רמת הציות הנמוכה ביותר מזוהה עם כלל הישראלים, ורמת הציות של החברים הקרובים של המשיב נמצאת בתוך. כך, בשאלות א ו ב, שתשובות גבוהות בהן משקפות אמן גבוה בציות, העריכו המשיבים את הציות העצמי בהסתברות גבוהה יותר מאת הציות של חבריהם ושל כלל הישראלים, ובשאלות ג, ד ו ה העריכו המשיבים את אי-הציות של כלל הישראלים בהסתברות גבוהה יותר מאת אי-הציות של חבריהם ומאי-ציות עצמי.

(א) בקשת חשבונית/קבלה מאיש מקצוע בעבור תיקון שעלותו עד 500 ש"ח. בממוצע המשיבים ענו ש-47% מהישראלים יבקשו חשבונית מבעל מקצוע, נתון דומה ל-49% מחבריהם הקרובים. לעומת זאת, כאשר נשאלו מה הסיכוי שיבקשו חשבונית בעצמם, התשובה הממוצעת הייתה 62%.

(ב) הצהרה במכס, עם החזרה מחו"ל, על פריט בשווי של עד 500 דולרים. בממוצע המשיבים ענו שרק כ-32% מהישראלים יצייתו לחוק ויצהירו במכס עם חזרתם מחו"ל כפי שנדרש, לעומת 42% מחבריהם הקרובים. את הסיכוי שהם עצמם יצהירו במכס כנדרש העריכו המשיבים בממוצע ב-52%.

(ג) עקיפה בתור בקופת חולים אם יש הזדמנות לכך. בממוצע ענו המשיבים כי 49% מהישראלים יעקפו בתור בקופת חולים, נתון גבוה פי 2 משיעור חבריהם הקרובים שהיו עוקפים (24%), ופי 3 מהסיכוי שהם עצמם יעקפו בתור (16%).

(ד) הפחתה מגילו של ילד כדי לחסוך בתשלום על אטרקציה או בית מלון. המשיבים העריכו בממוצע כי 54% מהישראלים היו מפחיתים מגיל ילדיהם כדי לקבל הנחה, לעומת רק 30% מחבריהם הקרובים. את הסיכוי שהם עצמם יפחיתו מגיל ילדיהם למטרה זו העריכו המשיבים בממוצע ב-20% בלבד.

(ה) להחזיר לחנות מוצר תקין שנעשה בו שימוש. המשיבים ענו כי 38% מהישראלים יבצעו פעולה זו, לעומת 21% מחבריהם הקרובים. הסיכוי שהם עצמם יעשו פעולה זו הוערך בממוצע ב-12.8% בלבד.

לסיכום חלק זה, המשיבים הביעו אמן נמוך בציינתותו של הציבור הישראלי לחוקים, לתקנות ולנהלים, עד כדי כך שהם סבורים שבמרבית המקרים

המתוארים אחד מכל שני ישראלים יפעלו בניגוד לחוק או לנוהל מקובל. המשיבים הביעו פחות אמון בציות של ישראלים לחוקים, לתקנות ולנהלים בהשוואה לאמון שהביעו בציות של חבריהם הקרובים. המשיבים אף דירגו את רמת הציות שלהם עצמם בדירוג הגבוה ביותר בכל סיפורי המקרה שעליהם נשאלו. פער זה צפוי, כמובן, לנוכח הספרות ומחקרים קודמים, שהראו כי אנשים מעריכים בחסר את צייתנותם של אחרים ובהערכת יתר את זו של עצמם. עם זאת, סביר להניח כי אם אנשים סבורים כי האחר צייתן פחות מהם, החשש הוא שהנכונות העצמית שלהם לציית לחוקים, לתקנות ולנהלים תלך ותידרדר כדי להשתוות לנורמה הנתפסת.¹¹

1.3.3. ניתוח ממצאי המחקר לפי מאפיינים דמוגרפיים

כפי שניתן לראות בלוח 1, למאפיינים הדמוגרפיים לא הייתה השפעה גורפת מובהקת על תשובות המשיבים. עם זאת, בכמה מקרים נוכחנו כי למאפיין דמוגרפי מסוים הייתה השפעה כזאת. לוחות 8-15 בנספח ב מציגים תוצאות גרסיות לינאריות רבות משתנים עבור כל אחת מחמש השאלות בכל אחת משלוש סדרות השאלות. המשתנה התלוי הוא התשובה, והמאפיינים הדמוגרפיים הם המשתנים הבלתי תלויים. בחלק זה נדון במקדמי המשתנים רק אם נמצא בתוצאות הרגרסיות שהם מובהקים.

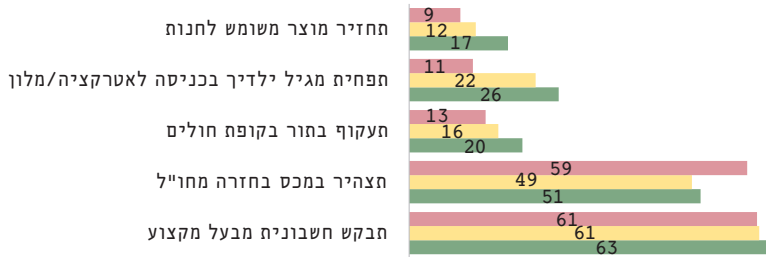
1.3.3.1. גיל

בתרשים 4 חילקנו את המשיבים לשלוש קבוצות גיל: צעירים (18-34), גיל ביניים (35-54) ומבוגרים (55 ומעלה). בלוחות 8-15 בנספח ב אפשר לראות שלגיל השפעה מובהקת ב-40% מהשאלות. במבט רוחבי, כפי שניתן לראות בתרשים 4, אין לגיל השפעה קבועה על תשובות המשיבים, כך ניכר מהסדר המשתנה של הקבוצות – צעירים, גיל ביניים ומבוגרים, אם כי לרוב המבוגרים מביעים אמון רב יותר בציות אחרים ונכונות רבה יותר לציית בעצמם לחוקים, לתקנות ולנהלים (טענה שאוששה ברגרסיות השונות).

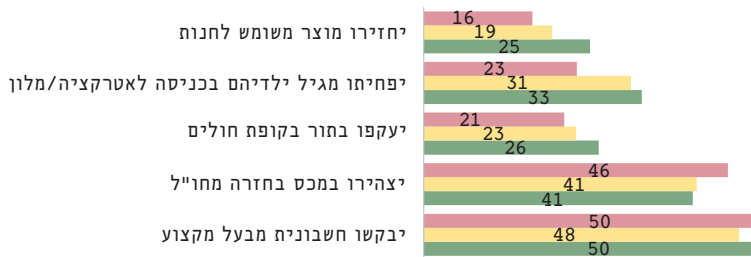
חרשים 4

אמון בציות, לפי קבוצת גיל, ממוצעים (ב-%)

מה הסיכוי שאתה תבצע כל אחת מהפעולות?

איזה אחוז מחבריך הקרובים יבצעו כל אחת מהפעולות?

מה אחוז הישראלים שיבצעו כל אחת מהפעולות?

55 ומעלה ■ 34-18 ■ 54-35 ■

נמצא כי לגיל המשיבים השפעה מובהקת על רמת האמון בציות בשאלות על הפחתת גיל הילדים (ד) ועל החזרת מוצר תקין שנעשה בו שימוש לחנות (ה), ללא הבדל בין הקבוצות שעליהן נשאלו (ישראלים, חברים קרובים או עצמם). בשתי השאלות ההשפעה של גיל הייתה ביחס ישר לאמון בציות. כלומר, ככל שגיל המשיב מבוגר יותר כך הוא האמין יותר בציות של אחרים והעריך פחות שיעשה פעולות השליליות בעליהן נשאל. כך, ככל שהמשיב היה מבוגר יותר הוא העריך שהסיכוי שהוא עצמו יבצע את הפעולות השליליות נמוך יותר. כלומר, בשאלה ד כל שנה נוספת בגיל המשיב צפויה להוריד את ההסתברות לאי-ציות ב-0.2, 0.4 ו-0.3 נקודות האחוז עבור כלל הישראלים, ציות עצמי וחברים קרובים, בהתאמה, ובשאלה ה כל שנה נוספת בגיל המשיב צפויה לצמצם את הערכתו ב-0.3, 0.2 ו-0.2 נקודות האחוז עבור ישראלים, ציות עצמי וחברים קרובים, בהתאמה.

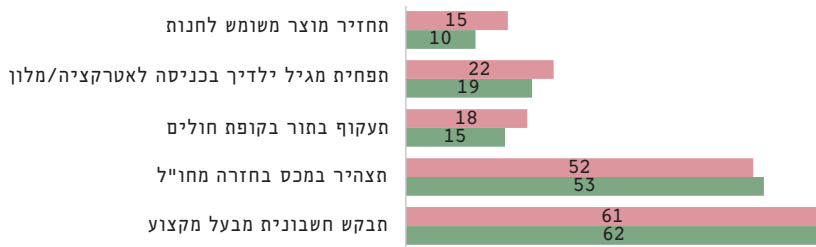
2.3.3.1. מגדר

למגדר המשיבים השפעה מובהקת על האמון שלהם בציות בחלק מהשאלות. בתרשים 5 אפשר להבחין בממצא מעניין – בשאלות 3 ו-4, כאשר המשיבות נשאלו על ציות עצמי או ציות של חברים קרובים הן הביעו יותר אמון בציות או יותר נכונות לציית מהמשיבים, אך כאשר נשאלו על ישראלים הן הביעו פחות אמון מהמשיבים. כך, בממוצע, המשיבות חושבות שיותר ישראלים יעקפו בתור בקופת חולים אם תהיה להם הזדמנות בהשוואה למשיבים (פער של כ-6 נקודות אחוז בין הממוצעים). לעומת זאת, משיבות מעריכות שהסיכוי שהן עצמן יחזירו מוצר תקין שנעשה בו שימוש לחנות נמוך מהסיכוי שהעריכו המשיבים (פער של כ-5 נקודות אחוז בין הממוצעים). נשים גם חושבות שפחות מחבריהן הקרובים יעקפו בתור בקופת חולים, יפחיתו מגיל ילדיהם ויחזירו מוצר משומש תקין לחנות (בממוצע כ-6, 6 ו-5 נקודות אחוז פחות מתשובות הגברים על חבריהם הקרובים, בהתאמה).

חרשים 5

אמן בציות, לפי מגדר, ממוצעים (ב-%)

מה הסיכוי שאתה תבצע כל אחת מהפעולות?

איזה אחוז מחבריך הקרובים יבצעו כל אחת מהפעולות?

מה אחוז הישראלים שיבצעו כל אחת מהפעולות?

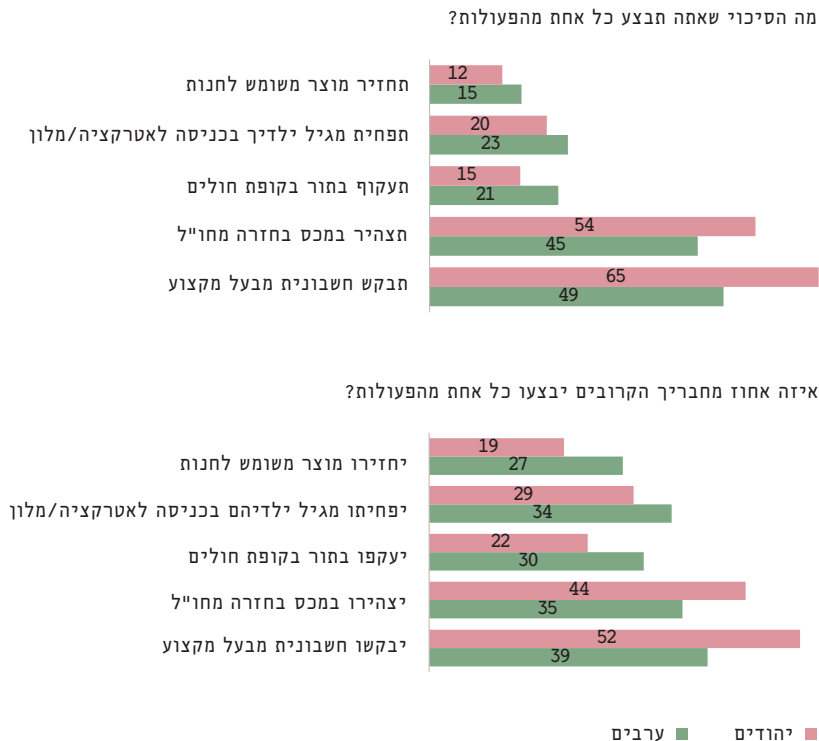
■ גברים ■ נשים

1.3.3.3 מגזר

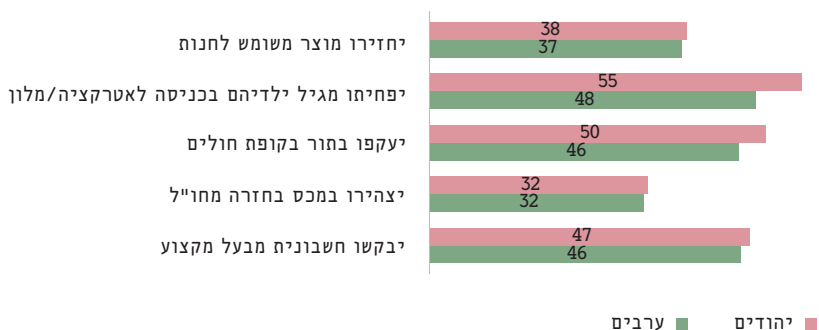
בתרשים 6 ובלוחות 8-10 בנספח ב אפשר להבחין שככלל משיבים ערבים מביעים פחות אמון בציות של חבריהם הקרובים, ואף מדווחים שהסיכוי שהם עצמם יצייתו נמוך מהסיכוי שמשיבים יהודים דיווחו עליו. מגמה זו אינה ניכרת בתשובות המשיבים הערבים בעניין הציות של כלל הישראלים, ובחלק מהשאלות ניתן אף לראות כי המשיבים הערבים מביעים אמון רב יותר בציות של כלל הישראלים מהמשיבים היהודים.

תרשים 6

אמון בציות, לפי מגזר, ממוצעים (ב-%)

מה אחוז הישראלים שיבצעו כל אחת מהפעולות?

בעזרת הרגרסיות, שתוצאותיהן מוצגות בלוחות 8-10 בנספח ב, ניתן להצביע על כמה קשרים מובהקים בין מגזר המשיבים לתשובותיהם בסקר. ראשית, תשובות המשיבים היהודים בשאלה על אחוז הישראלים שיפחיתו מגיל ילדיהם כדי לחסוך בתשלום לאטרקציה/בית מלון היו גבוהות בממוצע ב־7.3 נקודות אחוז מתשובות המשיבים הערבים. שנית, תשובות המשיבים היהודים לשאלה על הסיכוי שהם עצמם יבקשו חשבונית מבעל מקצוע גבוהות ב־13.8 נקודות אחוז בממוצע מהמשיבים הערבים. נתון זה דומה לפער בין המגזרים בשאלה על אחוז החברים שלהם שיבקשו חשבונית – 13.5 נקודות אחוז. כמו כן, תשובות המשיבים היהודים נמוכות ב־7.8 נקודות אחוז בממוצע מתשובות המשיבים הערבים לשאלה מה שיעור חבריהם שיעקפו בתור בקופת חולים, וב־8.7 נקודות אחוז לשאלה מה שיעור חבריהם שיחזירו מוצר לחנות לאחר שהשתמשו בו.

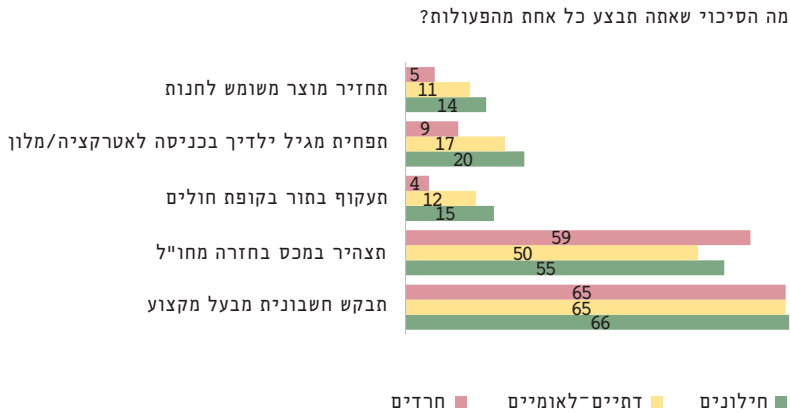
1.3.3.4. רמת דתיות

רק המשיבים היהודים פולחו לפי רמות דתיות. בתרשים 7 ניכר שלמעט בשאלה על בקשת חשבונית מבעל מקצוע, חרדים מביעים יותר אמון בציות ישראלים וחבריהם הקרובים ומעידים על סיכוי גבוה יותר שהם עצמם יצייתו לחוקים, תקנות ונהלים.

את המגמה הזאת אפשר לאשש בחלקה באמצעות התוצאות המובהקות מהגרסיות. ככל שרמת הדתיות של המשיבים יורדת הם הביעו פחות אמון בציות של ישראלים: תשובות המשיבים לשאלות על הצהרה במכס (ב), עקיפה בתור בקופת חולים (ג), הפחתה מגיל הילדים (ד) והחזרת מוצר לאחר שימוש (ה) השתנו ב־1.6%, 2.6, 3.3 ו־3.4 נקודות אחוז עבור כל ירידה ברמת הדתיות של המשיב. בשאלות על ציות עצמי כל ירידה ברמת הדתיות של המשיב הוסיפה 2.5, 3.4 ו־2.3 נקודות אחוז לתשובותיו לשאלות ג, ד ו־ה בהתאמה. בשאלות על ציות חברים קרובים, כל ירידה ברמת דתיות של המשיבים הוסיפה 1.9, 3.6 ו־3.5 נקודות אחוז לתשובותיהם לשאלות ג, ד ו־ה בהתאמה.

תרשים 7

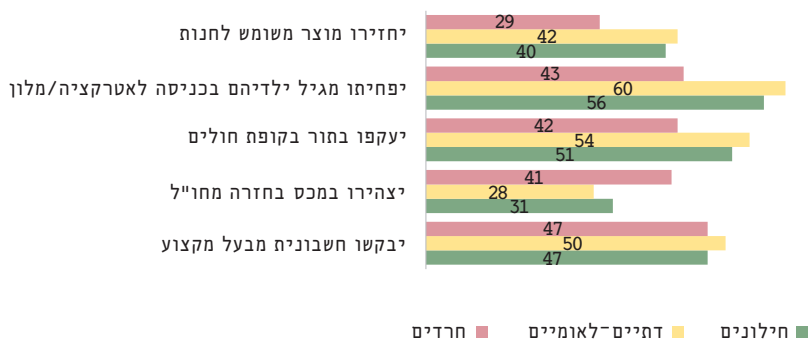
אמון בציות, לפי רמת דתיות, ממוצעים (ב־%)

איזה אחוז מחבריך הקרובים יבצעו כל אחת מהפעולות?

מה אחוז הישראלים שיבצעו כל אחת מהפעולות האלה?

■ חילונים ■ דתיים-לאומיים ■ חרדים

1.3.3.5 השכלה

משתנה רמת ההשכלה רציף וערכיו נעים בין 1 ל-4. 1 מסמן משיב ללא תעודת בגרות ו-4 מסמן משיב בעל תואר אקדמי. ככלל, לא נצפה שהשכלה משפיעה על התשובות, למעט בשתי שאלות שבהן נמצאה השפעה מובהקת. עם כל עלייה ברמת ההשכלה פחתה הערכת המשיב את שיעור הישראלים שביקשו חשבונית מבעל מקצוע (שינוי של 2.6- נקודות אחוז), ועלתה הערכתו את אחוז הישראלים שיעקפו בתור בקופת חולים (שינוי של 3 נקודות אחוז). כלומר, אם נקיש משתי השאלות האלה נוכל לומר כי ככל שהשכלת המשיבים גבוהה יותר יורדת רמת האמון שלהם בצייטונות הישראלים כקבוצה.

1.3.3.6. מעמד חברתי-כלכלי

המשתנה מעמד חברתי-כלכלי רציף וערכיו נעים בין 1 ל-5. 1 מסמן משיב בחמישון ההכנסה התחתון ו-5 מסמן משיב בחמישון ההכנסה העליון. במחקר נצפו כמה השפעות מובהקות של המעמד החברתי-כלכלי על תשובות המשיבים. ככל שהמשיב שייך לחמישון הכנסה גבוה יותר האמון שלו בציות ישראלים ובציות חבריו הקרובים נמוך יותר. כך, עם כל עלייה בחמישון הכנסה יורד אחוז הישראלים שהמשיב העריך שיבקשו חשבונית מבעל מקצוע בשתי נקודות אחוז, וגם אחוז חבריו הקרובים שיבקשו חשבונית ויצהירו במכס ב-3.2 ו-3 נקודות אחוז, בהתאמה. לעומת זאת, אחוז חבריו הקרובים שהעריך שיעקפו בתור בקופת חולים קטן גם הוא ב-1.9 נקודות אחוז, ובכך ניכרת מגמה הפוכה – עלייה באמון בציות עם העלייה בהכנסה.

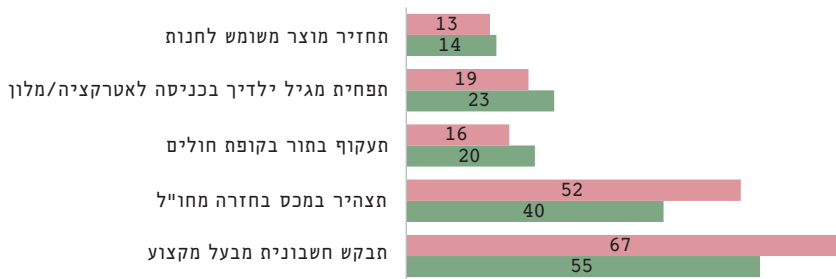
1.3.3.7. נטייה פוליטית

לא נמצא כי לנטייה פוליטית השפעה מובהקת על תשובות המשיבים, למעט בתשובות לשאלה על אחוז החברים הקרובים שיצהירו במכס – שבה ככל שמשיב הגדיר את עצמו ימני יותר (מ-1 שמאלני, עד 7 ימני) עלה אחוז החברים שהעריכו שיפעלו כך בשתי נקודות אחוז. בתרשים 8 מוצגות תשובות המשיבים השמאלנים (מי שכשנשאלו על נטייה פוליטית בחרו בערכים 1 ו-2), לצד תשובותיהם של המשיבים הימנים (מי שבחרו בערכים 6 ו-7). שום מגמה בתרשים לא נמצאה מובהקת כאשר נבדקה ברגרסיה לינארית.

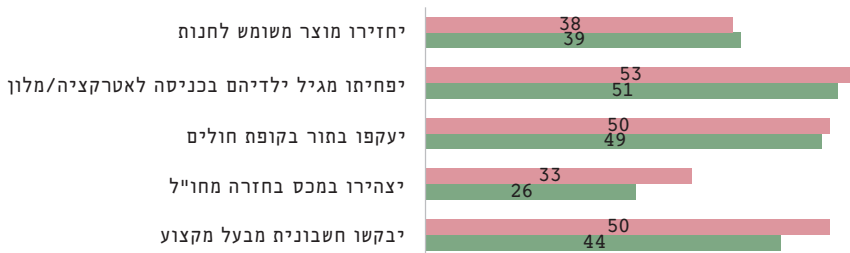
8 חרשים

אמון בציות, לפי נטייה פוליטית, ממוצעים וסטיות תקן (ב-%)

מה הסיכוי שאתה תבצע כל אחת מהפעולות?

מה אחוז הישראלים שיבצעו כל אחת מהפעולות?

איזה אחוז מחבריך הקרובים יבצעו כל אחת מהפעולות?

■ ימין ■ שמאל

1.3.3.8 מחוז מגורים

לא נמצא קשר מובהק בין תשובות המשיבים לבין מחוז המגורים שלהם.

לסיכום חלק זה, נמצאו כמה קשרים מובהקים בין המאפיינים הדמוגרפיים של המשיבים לבין רמת האמון שלהם בציות של ישראלים ככלל ושל חבריהם הקרובים וברמת הנכונות שלהם עצמם לציית לחוקים, לתקנות ולנהלים. ראשית, כ-40% מהשאלות גיל מבוגר מתואם עם אמון גבוה יותר בציות. שנית, נשים מביעות פחות אמון בציות של ישראלים מגברים, אך רמת האמון שלהן בציות של חבריהן הקרובים ובסיכוי שהן עצמן יצייתו גבוהה יותר. שלישית, משיבים ערבים הביעו פחות אמון בציות של חבריהם הקרובים ובסיכוי שהם עצמם יצייתו לחוקים, תקנות ונהלים ממשיבים יהודים. לרמת דתיות (של יהודים בלבד) ניכרת השפעה חיובית מובהקת על אמון המשיבים בציות של ישראלים ושל חבריהם הקרובים ועל הסיכוי שהם עצמם יצייתו. להשכלה נראתה השפעה מוגבלת על אמון המשיבים בישראלים כקבוצה, ובשני מקרים נמצא קשר מובהק בין השכלה גבוהה יותר לאמון פחות בציות הישראליים. למעמד חברתי-כלכלי ולנטייה פוליטית נצפתה השפעה זניחה ולא עקבית על תשובות המשיבים.

1.4 ישראל ביחס למדינות אחרות

1.4.1 ניתוח ממצאי המחקר בעבור כלל המדגם

בחלק זה של המחקר (חלק א' של השאלון סדרות שאלות ד-ה) נשאלו המשיבים על מצבה של ישראל בהשוואה למדינות העולם ולמדינות ה-OECD בכמה תחומים. התחומים שהוזכרו הם שלטון החוק, התנהגות פרו-חברתית, אמון הדדי והעלמת מס. כל אחד מהתחומים האלה קשור למדד בינלאומי שאליו השווינו את התוצאות: **מדד שלטון החוק** הוא מדד של הבנק העולמי שנועד לאמוד את מידת האמון של האזרחים וגורמי השלטון בחוקי המדינה ואת מידת הציות של האזרחים לחוקים אלו. המדד בוחן את יעילות הממשל בכמה תחומים, כגון מניעת פשע ואלימות בחברה, אכיפת חוזים למיניהם בין הממשלה לאזרחים, שמירה על זכויות קניין ותפקוד תקין של המשטרה ורשויות החוק; **מדד ההתנהגות הפרו-חברתית** הוא מדד המבוסס על נתונים מהסקר העולמי של Gallup, ובו שלושה משתנים: פעילות התנדבותית, מתן כסף לצדקה וסיוע לזרים; **מדד האמון ההדדי**

בין האזרחים הופק על ידי Our World in Data, והוא מתבסס על נתונים משני מחקרים – ESS ו-ISSP (המחקר החברתי האירופי והתוכנית לסקירה חברתית בינלאומית). מדד זה מכמת את תחושת האמון בין אזרחים על פי תגובתם לשאלה "עד כמה אתה מסכים עם האמירה, שניתן לבטוח בכל אדם?"; **מדד העלמת המס** הוא מדד של Tax Justice Network, הוא מביא בחשבון הן העלמות מס תאגידיות והן העלמות מס של אנשים פרטיים, ומנסה לכמת את העלמת המס במדינה נתונה בסכומים מוחלטים בדולרים ובשיעור יחסי להוצאות הממשלה.¹²

חלק זה של המחקר כלל שתי סדרות של שאלות: בראשונה נשאלו המשיבים על מצבה של ישראל ביחס למדינות העולם, ובשנייה על מצבה ביחס למדינות ה-OECD. המשיבים נשאלו על תחום מסוים ונדרשו לבחור אחת מהאפשרויות האלה כדי להגדיר את מצבה של ישראל: "הרבה מתחת לממוצע", "מתחת לממוצע", "ממוצע", "מעל הממוצע", "הרבה מעל הממוצע" או "לא יודע". מצאנו דמיון רב בין התשובות לשאלה בדבר מיקומה של ישראל ביחס לכלל מדינות העולם, לבין התשובות לשאלה על מיקומה של ישראל ביחס למדינות ה-OECD. דמיון זה עשוי ללמד שרבים מהמשיבים אינם מכירים או אינם מבינים את ההבדל בין קבוצות השוואה. משום כך, ומשום שנשאלו קודם על מדינות העולם ואחר כך על מדינות ה-OECD, בחרנו לנתח ולהציג רק את השוואה למדינות העולם. בלוח 16 בנספח ד אפשר לראות את המתאם הגבוה בין התשובות לשתי סדרות השאלות.

בתרשים 9 ניתן לראות את התפלגות התשובות בכל אחת מארבע השאלות. כמו כן מסומנים הדירוג של ישראל לפי המדד וחציון הדירוגים של המשיבים, גם הם על אותו רצף דירוג – מ"הרבה מתחת לממוצע" ועד "הרבה מעל הממוצע". הדירוג של ישראל על פי המדד חושב על פי מיקומה של ישראל בדירוג המדינות שנבחנו במסגרת המדד, ומיקומה בדירוג בחמישון התחתון של המדינות העניק לה את הערך "הרבה מתחת לממוצע", מיקומה בחמישון העליון העניק לה את הערך "הרבה מעל הממוצע" וכיוצא בזה. החציון של דירוגי המשיבים הוא חציון פשוט של תיעוד תשובות המשיבים בין 1 ל-5.¹³

12 נציין כי בשל ההקשר של עריכת המחקר, המחקר מתקנן את העלמת המס על פי ההוצאה הציבורית על בריאות ולא על פי התמ"ג או מדד מקובל אחר.

13 נוסף על חציון תשובות המשיבים השווינו את דירוג ישראל גם לממוצע תשובותיהם, אך היות שמדובר בממוצעים שהם שברים בין 1 ל-5, חשבנו שהחציון יהיה פשוט יותר

מבחינת **שלטון החוק**, רוב המשיבים העריכו שמצבה של ישראל גרוע – 53% העריכו שישראל מדורגת מתחת לממוצע העולמי, אך שבפועל היא מדורגת הרבה מעל הממוצע. כלומר, 90% מהמשיבים העריכו את מצב שלטון החוק בחסר. נתון זה בא לידי ביטוי במרחק הגדול בין התשובה החצינית של המשיבים לדירוג המדד.

לעומת זאת, כאשר נשאלו המשיבים על מצבה של ישראל ביחס לעולם בנושא **אמון הדדי** הערכתם החצינית הייתה דומה לדירוג של ישראל על פי המדד. ניתן לראות שהתפלגות התשובות אחידה למדי – כשליש מהישראלים העריכו שמצבה של ישראל גרוע מהממוצע, כשליש העריכו שמצבה קרוב לממוצע, והשליש הנותרים העריכו שמצבה טוב מהממוצע. בפועל, מצבה של ישראל במדד האמון קרוב לממוצע העולמי. לכן, אך ששני שלישים מהישראלים היו אופטימיים מדי או פסימיים מדי, התשובה הממוצעת קרובה מאוד לדירוג המדד.

גם מבחינת **ההתנהגות הפרו־חברתית** הדירוג החיצוני של המשיבים דומה לדירוג על פי המדד הבינלאומי. 56% מהישראלים חשבו שמצבה של ישראל טוב מהממוצע העולמי, על פי מיקומה בדירוג המדד הרשמי ביחס למדינות ה־OECD.¹⁴ כ־45% מהישראלים העריכו את ישראל הערכת חסר, וכ־25% מהמשיבים העריכו כי מצבה של ישראל טוב מזה שהוערך במדד.

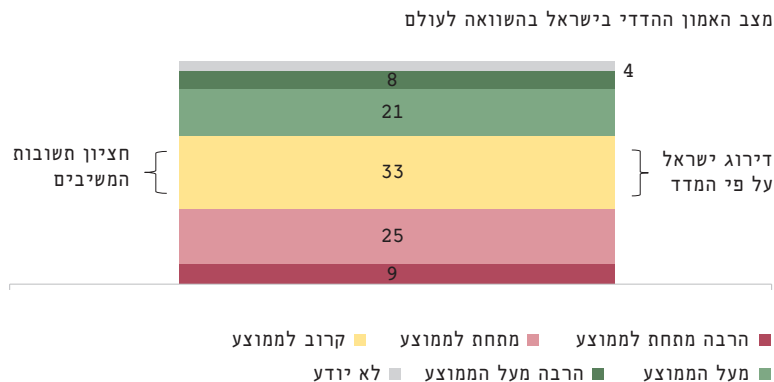
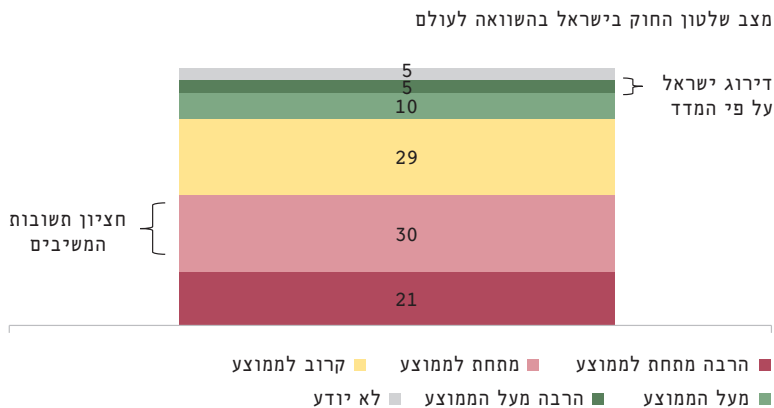
במדד העלמת המס הדירוג החיצוני של המשיבים קרוב לממוצע העולמי, ואילו לפי המדד הרשמי העלמת המס בישראל היא מעל לממוצע העולמי. לעומת זאת, ביחס למדינות ה־OECD מצבה של ישראל קרוב לממוצע. הדירוג של המדינות המפותחות בעלמת מס גבוה מזה של המדינות המתפתחות משום שהמדד הוא פונקציה של סך העלמות המס במדינה בדולרים, ולא של מספר

להבנה גרפית ותפיסתית, ובלאו הכי לא נצפו הבדלים משמעותיים בין החציון לממוצע של תשובות המשיבים.

14 היות שבמדד זה הדירוג של ישראל ביחס לכלל המדינות שנמדדו אינו זמין, השווינו לדירוגה ביחס למדינות ה־OECD. ישראל מדורגת שמינית מתוך 32 מדינות ה־OECD שנמדדו, דירוג המציב אותה בחמישון השני, "מעל הממוצע". ניתן להניח כי דירוגה ביחס לכלל העולם יהיה לכל הפחות זהה, אם לא גבוה יותר.

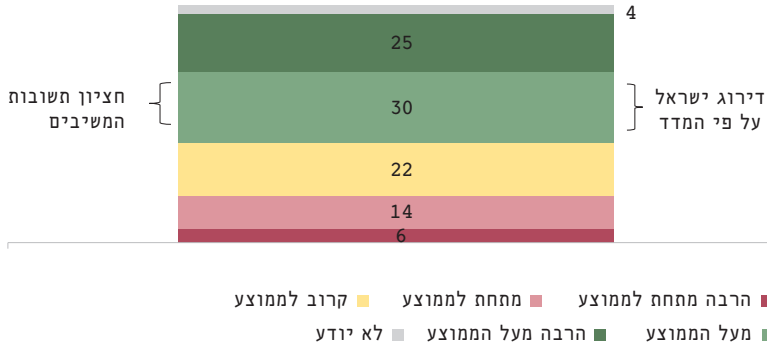
הפרטים המעלימים מס. כצפוי, במדינות מפותחות הסכומים האלה גבוהים יותר, ואינם נמצאים ביחס ישר עם תקציביה הציבוריים (שלפיהם מתוקנן המדד).¹⁵

תרשים 9 מיקומה של ישראל בהשוואה למדינות העולם (ב-%)

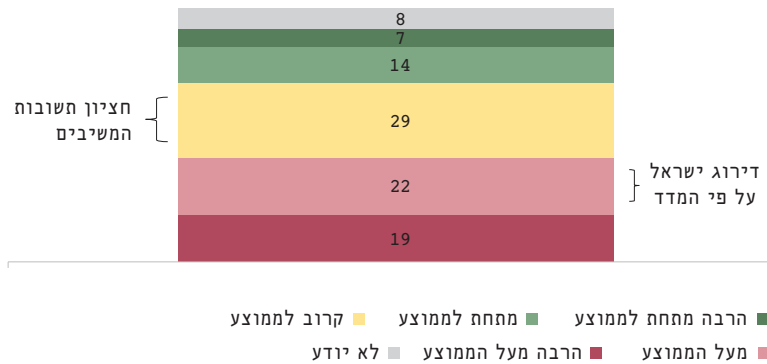

15 במדד זה ציון גבוה הוא שלילי, שכן הוא משקף העלמת מס גבוהה יותר. ואם כך, הערכה של המשיבים מעל לממוצע היא הערכה הערכת חסר, והערכה מתחת לממוצע היא הערכה הערכת יתר.

מצב ההתנהגות הפרו־חברתית בישראל בהשוואה לעולם

מצב העלמת מס בישראל בהשוואה לעולם

לסיכום חלק זה, 90% מהמשיבים העריכו הערכת חסר את מצבה של ישראל בנושא שלטון החוק בהשוואה להערכת המדד הרשמי. התפלגות הערכת המשיבים את מצב האמון בישראל ביחס למדינות העולם אחידה – שליש העריכו שמצבה גרוע, שליש העריכו שמצבה ממוצע, והשליש הנוותר העריכו שמצבה טוב. מצבה של ישראל על פי המדד הרשמי – ממוצע. מבחינת התנהגות פרו־חברתית, כ־45% מהמשיבים העריכו בחסר את מצבה של ישראל, כ־25% העריכו את מצבה הערכת יתר, וכ־30% דייקו בהערכתם וציינו שמצבה של

ישראל מעל הממוצע העולמי, בהתאם להערכת המדד הרשמי. ולבסוף, כ-70% מהמשיבים היו העריכו הערכת חסר את שיעורי העלמת המס בישראל ביחס לעולם.

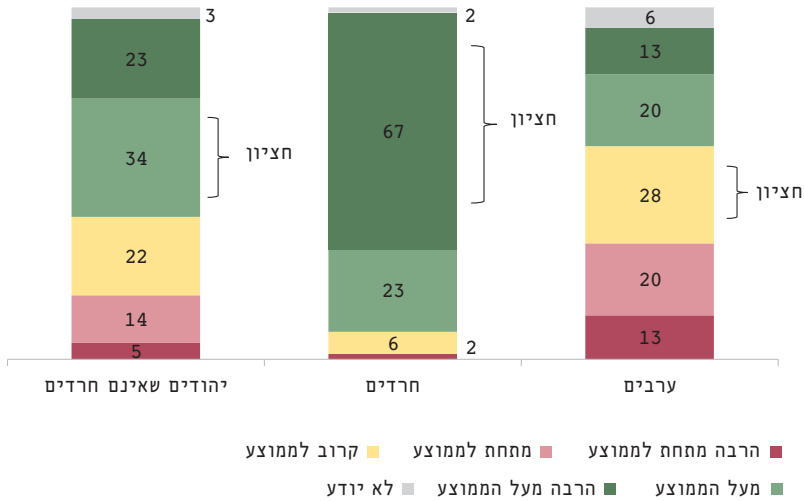
1.4.2.1. ניתוח ממצאי המחקר לפי מאפיינים דמוגרפיים

על פי רוב מצאנו כי אין הבדלים בין הדירוגים של כלל האוכלוסייה לדירוגים של קבוצות אוכלוסייה שונות. עם זאת, בכמה מדדים נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות. כדי לאמוד את השפעת המאפיינים הדמוגרפיים על דירוג המשיבים, ביצענו, עבור כל שאלה בנפרד, רגרסיה לינארית רבת משתנים שבה המשתנה המוסבר הוא משתנה בינארי – אופטימי או פסימי. המשתנה קיבל את הערך 1 (אופטימי) אם דירוג המשיב את ישראל היה גבוה מהדירוג במדד, ו-0 (פסימי) אם הדירוג של המשיב את ישראל היה נמוך מהדירוג במדד. התעלמנו ממשיבים שצדקו בהערכתם. המשתנים המסבירים הם המאפיינים הדמוגרפיים של המשיבים. תוצאות הרגרסיה מלמדות על הקשר בין מאפיין דמוגרפי לבין הסיכוי להעריך היתר או בחסר. לא ביצענו רגרסיה עבור תחום שלטון החוק משום שמצבה של ישראל מקסימלי, ולכן כל המשיבים נחשבים כמעריכים בחסר (או מושמטים, אם בחרו בדירוג הגבוה ביותר). תוצאות הרגרסיות מוצגות בלוחות 14 ו-15 בנספח ב.

1.4.2.1.1. התנהגות פרו-חברתית

שני מאפיינים דמוגרפיים משפיעים משפעה מובהקת על האופטימיות של המשיבים בתחום ההתנהגות הפרו-חברתית: רמת דתיות ומעמד חברתי-כלכלי. ככל שרמת הדתיות של עולה כך גדל הסיכוי שהמשיבים יהיו אופטימיים ביחס למצב ההתנהגות הפרו-חברתית בישראל. תוצאות הרגרסיה מראות כי כל עלייה ברמת דתיות אחת מגדילה בשיעור ניכר את הסיכוי שהמשיב יהיה אופטימי (ב-12 נקודות אחוז). ניתן להבחין בקשר זה בתרשים 11 – רוב מכריע של המשיבים החרדים (91%) דירגו את ישראל מעל הממוצע או הרבה מעל הממוצע בהתנהגות פרו-חברתית, לעומת 56% מהמשיבים היהודים שאינם חרדים, ורק 33% מהמשיבים הערבים.

תרשים 10
מיקומה של ישראל ביחס למדינות העולם בתחום ההתנהגות
הפרו־ חברתית, לפי מגזר (ב-%)

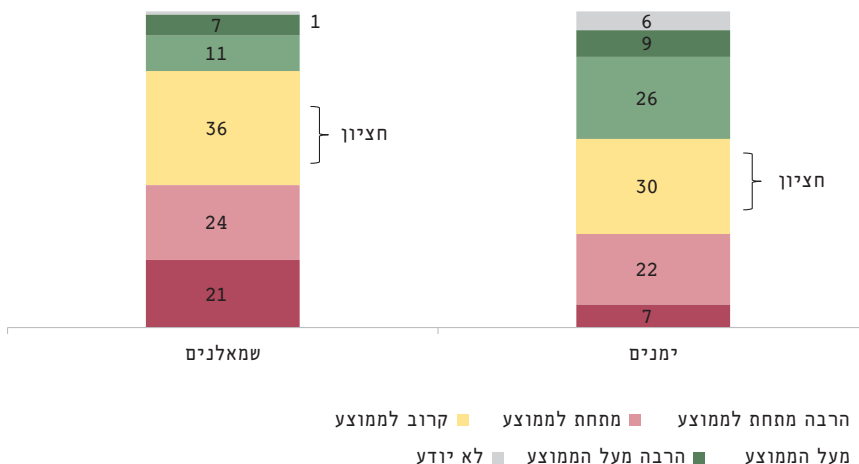
גם מעמד חברתי-כלכלי גבוה יותר מזוהה עם תשובות אופטימיות יותר בנוגע למצב ההתנהגות הפרו־ חברתית. מצאנו כי עלייה בחמישון הכנסה אחד מעלה את הסיכוי להיות אופטימי ב־4 נקודות אחוז, והפער בין החמישון התחתון לעליון הוא 16 נקודות אחוז. כלומר, 20% מהמשיבים בעלי הכנסה הגבוהה ביותר אופטימיים יותר במובהק בנוגע למצב ההתנהגות הפרו־ חברתית בישראל מ־20% מהמשיבים בעלי הכנסה הנמוכה ביותר.

1.4.2.2. אמון הדדי בין האזרחים

הממצאים מראים כי רמת דתיות גבוהה יותר מביאה לאופטימיות גבוהה יותר בשאלה על רמת האמון ההדדי בישראל בהשוואה לעולם. כל עלייה ביחידה אחת ברמת הדתיות מגדילה את הסיכוי להיות אופטימי בכ־6 נקודות אחוז, וכך ההבדל בין הסיכוי שחילונים יהיו אופטימיים לסיכוי שחרדים יהיו אופטימיים מצטבר ל־36 נקודות אחוז. גם נטייה פוליטית משביעה על האופטימיות בתחום

זה, ונמצא שהיא מאפיינת יותר בעלי נטייה פוליטית ימנית. הסיכוי שהמשיבים בעלי הנטייה הפוליטית הימנית ביותר יהיו אופטימיים בתחום זה גדול במידה ניכרת (כ־18 נקודות אחוז) מהסיכוי שהמשיבים בעלי הנטייה הפוליטית השמאלית ביותר יהיו אופטימיים. ניתן להבחין במגמה זו בתרשים 11.

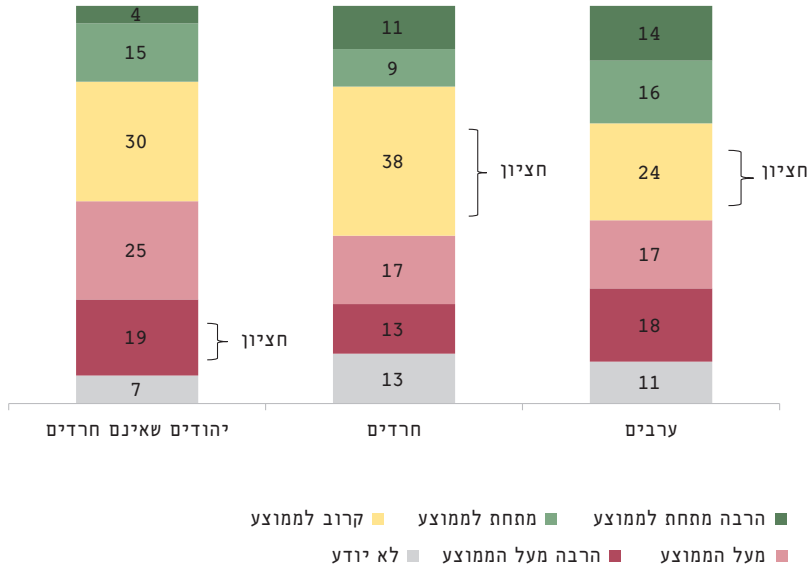
תרשים 11
**מיקומה של ישראל ביחס למדינות העולם בתחום האמון ההדדי,
 לפי נטייה פוליטית (ב-%)**

1.4.2.3 העלמת מס

מצאנו שלמגזר השפעה מובהקת על הסיכוי להיות פסימיים בשאלת העלמת המס בישראל בהשוואה לעולם – הסיכוי שמשיב יהודי יהיה פסימי גדול ב־11 נקודות אחוז מהסיכוי שמשיב ערבי יהיה פסימי. בתרשים 12 ניתן לראות שהמאזן נטו (קרי שיעור המשיבים שדירגו את ישראל בציון גבוה מהמדד פחות שיעור המשיבים שדירגו את ישראל מתחת למדד) גבוה יותר בקרב משיבים יהודים לעומת משיבים ערבים.

תרשים 12
מיקומה של ישראל ביחס למדינות העולם בתחום העלמה מס,
לפי מגזר (ב-%)

לסיכום חלק זה, נמצא שלשום מאפיין דמוגרפי אין השפעה קבועה ומובהקת על האופטימיות של המשיבים בכל המדדים. ככל שמשיב דתי יותר כך היו הדירוגים שהעניק לישראל ביחס לעולם במדדי האמון ההדדי וההתנהגות הפרו-חברתית גבוהים יותר. ניכר גם קשר מובהק בין רמת דתיות לבין רמת האופטימיות בתחומים האלה. מנגד, ככלל משיבים ערבים נתנו דירוג את ישראל נמוך יותר ממשיבים יהודים בכל המדדים, מלבד מדד העלמת מס, שבו היו משיבים ערבים אופטימיים יותר במובהק ממשיבים יהודים. מאפיין דמוגרפי נוסף המשפיע במובהק על אופטימיות המשיבים הוא נטייה פוליטית – נמצא כי ככל שמשיב הגדיר את עצמו ימני יותר כך עלתה רמת האופטימיות שלו ביחס למצב האמון ההדדי בישראל ביחס לעולם.

מחקר אמון הציבור: חלק 1

בחלקו השני של המחקר התבססנו על שני משאלים שנערכו בקרב משתמשי אתר ynet באמצעות פלטפורמת השאלונים של חברת קיימא. היות שקבוצת המשיבים לא הייתה מדגם מייצג של האוכלוסייה נאלצנו לערוך משקול של המדגם על פי משקלות מקובלים, ואף לנכות קבוצות שהייצוג שלהם היה נמוך במיוחד.¹⁶ עם זאת, חשוב לציין כי יש סנכרון בין רמת האמון שהביעו המשיבים בציינתות הישראלים במשאלים אלו לבין הסקר המבוסס על מדגם מייצג בחלק א של המחקר. כמו כן, השפעתם של כמה מהמאפיינים הדמוגרפיים נמצאה קוהרנטית בין שני חלקי המחקר. בפרק זה יוצגו עיקרי הממצאים משני המשאלים האלה. לפירוט המתודולוגיה ששימשה אותנו בחלק זה של המחקר ותוצאותיו ראו נספח ד.

2.1. אמון המדינה בציות אזרחים והאמון בין האזרחים

תוצאות משאל זה משקפות עמדות של 800 משיבים מהאוכלוסייה הישראלית הבוגרת היהודית שאינה חרדית (בנות ובני 25 ומעלה, חילונים, מסורתיים ודתיים) בסוגיות העוסקות באמון בין אזרחים ובאמון המדינה בציות הציבור הישראלי לחוקים, לנהלים ולתקנות מטעם מוסדות המדינה. השאלון כלל שתי סדרות היגדים, האחת עוסקת ביכולתם של המדינה ומוסדותיה לתת אמון בציות הישראלים, והשנייה ביכולתם של ישראלים לתת אמון בזולתם. שאלון המחקר הופיע בשתי גרסאות כדי ליצור אפקט של הטרימה, שבמסגרתו כל אחת מקבוצות הנבדקים נחשפה למידע אחר בתחילת השאלון כדי לבדוק מה השפעת החשיפה למידע על מידת ההסכמה של המשיבים עם היגדים שונים. בתוך כך בחנו אם חשיפה לתחום שבו אמון הישראליים גבוה יותר, להשערתנו – תחום האמון הדדי בין אזרחים, בתחילת השאלון תשפיע לחיוב

16 כגון חרדים, ערבים ובני פחות מ-25.

על מידת האמון שיביעו המשיבים בצייתנותם של ישראלים לחוקים ולתקנות בהמשכו. וכך גם להפך, אם חשיפה לתחום שבו האמון של ישראלים נמוך יותר, להשערותנו – מידת האמון שהמדינה יכולה להביע באזרחים שיצייתו לחוקים ותקנות, בתחילת השאלון תשפיע לשלילה על מידת האמון ההדדי שיביעו המשיבים. מעבר לניסוי המתואר לעיל, המחקר בחן עד כמה המשיבים מעריכים כי ישראלים יכולים לתת אמון בזולתם, ועד כמה הם מעריכים כי המדינה יכולה לתת אמון בציות האזרחים לחוקים, לתקנות ולנהלים. עמדת המשיבים נבחנה בעבור כלל האוכלוסייה ובפילוח לקבוצות אוכלוסייה למיניהן.

להלן עיקר הממצאים:

● **לא נמצא הבדל מהותי בין הסכמת המשיבים עם שני סוגי ההיגדים – היגדים על אמון המדינה בציות אזרחים זכו לרמת הסכמה דומה להיגדים על האמון ההדדי בין אזרחים.**

● **אפקט ההטרמה**, שבו נחשפו המשיבים באקראי בתחילתו של השאלון לסדרת היגדים על אמון המדינה בציות אזרחים או לסדרת היגדים על אמון הדדי בין אזרחים, התגלה כחסר השפעה מובהקת על מידת ההסכמה של המשיבים עם ההיגדים העוקבים.

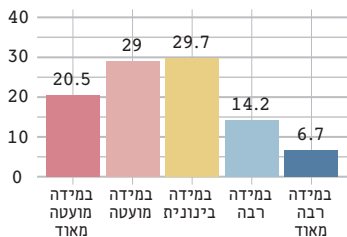
● **רוב המשיבים אינם מביעים אמון רב בזולת ואינם חושבים שהמדינה יכולה לסמוך על ציות האזרחים.** בין שנשאלו על אמון בין אזרחים, בין שנשאלו על יכולתה של המדינה לתת אמון בציות האזרחים, המשיבים הביעו ספק רב בנוכחותם של ישראלים לפעול על פי חוקים, תקנות ונורמות, ורוב המשיבים הביעו אי־הסכמה עם רוב ההיגדים. נרשמו הסכמה רחבה רק עם היגד אחד העוסק באמון הדדי, והתפלגות אחידה בין הסכמה לאי־הסכמה בשני היגדים נוספים בלבד, אחד מכל סדרת היגדים.¹⁷

17 ממצא זה דומה לממצא בחלק א של המחקר, בסדרה א העוסקת בהערכת שיעור הישראלים שיעשו פעולות המבטאות ציות לחוקי המדינה או לנורמות חברתיות. גם בחלק א בסדרת השאלות הזאת שיקפו המשיבים אמון נמוך בצייתנותם של ישראלים לחוקים ולנורמות, והעריכו ששיעורי צייתנות ינועו בין 31.9% ל-54.1% בשאלות השונות. עקביות זו חשובה במיוחד לנוכח השימוש במשאל המבוסס על מדגם שאינו מייצג בחלק ב של המחקר, לעומת המדגם המייצג בחלק א.

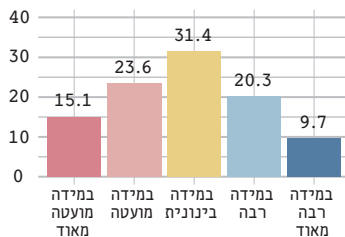
תרשים 13

הסכמה עם היגדים על אודות אמן המדינה בציות אזרחים (ב-%)

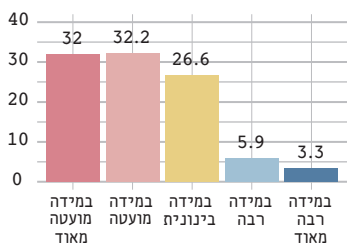
2 רשות התעסוקה יכולה לסמוך על דיווחי יחידים בנוגע לאי־מצאת תעסוקה בתקופת הקורונה

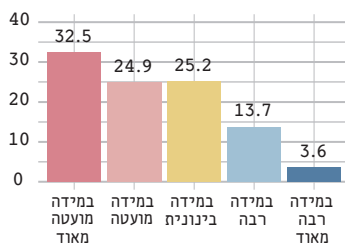
1 רשות המיסים יכולה לסמוך על דיווחי עסקים בנוגע להכנסותיהם בתקופת הקורונה

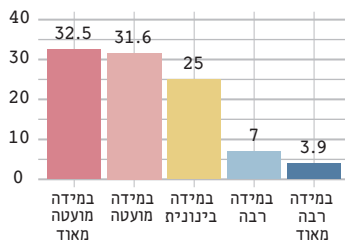
4 משרד הבריאות יכול לסמוך על האזרחים שיקפידו לעטות מסכות במקומות סגורים כל עוד זו הנחייתו הרשמית

3 מוסדות חינוך יכולים לסמוך על נכונות הצהרות הבריאות שמילאו הורים בנוגע להיעדר תסמינים של ילדיהם בתקופת הקורונה

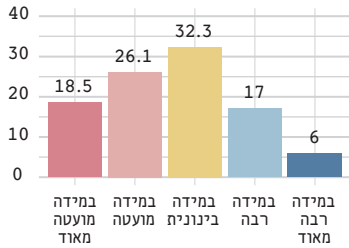
5 משרד הבריאות יכול לסמוך על האזרחים שישמרו על הנחיות הבידוד כאשר זה נדרש מהם

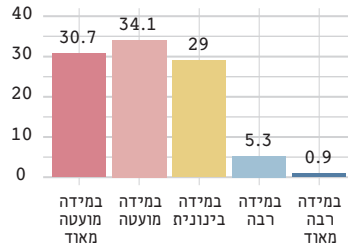
תרשים 14

הסכמה עם היגדים על אמן בין אזרחים (ב-%)

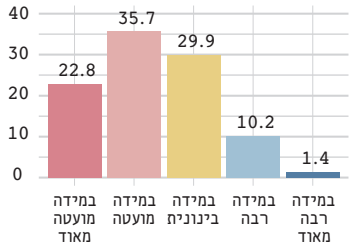
7 הורה שידוע שלילדו תסמיני מחלה לא ישלח אותו למסגרת חינוכית

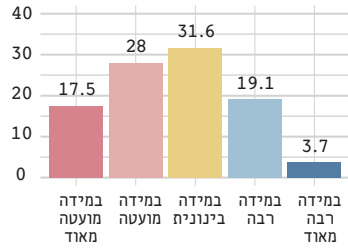
6 נהג הפוגע ברכב חונה ישאיר פתק עם פרטי ההתקשרות

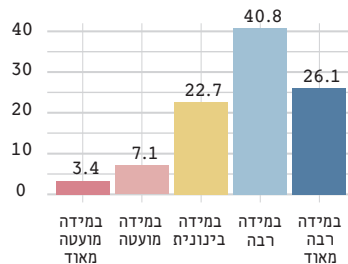
9 אדם שמקבל דואר שאינו ממוען עבורו ישים אותו בחיבה הנכונה

8 אדם שחווה תסמיני מחלה ישמור על ריחוק חברתי

10 אדם שמתבקש ממישהו שאינו מכיר "לשים עין" על חפצי ערך שלו יענה לבקשה

● **נמצאה השפעה מובהקת ועקבית של המעמד החברתי-כלכלי על הסכמת המשיבים עם היגדים על אמון המדינה בציות האזרחים.** לעומת זאת, נמצא כי שאר המדדים הדמוגרפיים: גיל, מגדר, רמת השכלה, רמת דתיות, נטייה פוליטית ומחוז מגורים אינם משפיעים השפעה עקבית ומובהקת על הסכמה עם ההיגדים האמורים, מלבד בכמה שאלות ממוקדות:

○ **מעמד חברתי-כלכלי.** ככל שהכנסת המשיבים גבוהה יותר, כך הם מטילים ספק רב יותר ביכולתם של המדינה ומוסדותיה לתת אמון בציות הישראלים. בהקשר של אמון הדדי, נמצא גם כי ככל שהכנסת המשיבים גבוהה יותר, כך הם מטילים ספק רב יותר בשמירתם של הישראלים על ריחוק חברתי בתקופת הקורונה.

○ **גיל.** ככל שהמשיבים מבוגרים יותר, כך הם הטילו ספק רב יותר באמינות הדיווחים של הישראלים לרשות התעסוקה בתקופת משבר הקורונה.¹⁸ ככל שהמשיבים צעירים יותר, כך הם הטילו ספק רב יותר באמינות הצהרות הבריאות היומיות של הורים למערכת החינוך בתקופת הקורונה.

○ **מגדר.** פחות נשים מגברים סברו כי רשות התעסוקה ומשרד החינוך יכלו לתת אמון בדיווחי האזרחים בתקופת הקורונה.¹⁹ לעומת זאת, יותר נשים מגברים סברו כי ישראלי יכול לתת אמון בזולתו, כגון במקרה שבו הזולת מתבקש להשגיח על חפציו האישיים של זר.

○ **רמת השכלה.** ככל שהשכלתם של המשיבים גבוהה יותר, כך סברו כי ישראלי יכול לתת אמון בזולתו, כגון במקרה שבו הזולת פגע ברכב חונה והוא נדרש להשאיר את פרטיו לנהג הנפגע.

○ **נטייה פוליטית.** ככל שהמשיבים הגדירו את עצמם ימנים יותר, כך גם הביעו יותר אמון בציינתות הישראלים למוסדות המדינה (משרד החינוך ומשרד הבריאות בהקשר זה) וביכולתם של ישראלים לתת אמון בזולת.

18 הקשר בין גיל מבוגר לרמת אמון גבוהה יותר בציינתות הישראלים תואם את מה שמצאנו בחלק א של המחקר המבוסס על מדגם מייצג.

19 קשר זה בין משיבות נשים לבין רמת אמון נמוכה יותר בציינתות ישראלים לחוקים ונהלים מטעם המדינה תואם את מה שמצאנו בחלק א של המחקר המבוסס על מדגם מייצג.

2.2 המשולש: מדינה-עסקים-אזרחים

תוצאות משאל זה מבוססות על עמדות 798 משיבים מהאוכלוסייה הישראלית היהודית הבוגרת שאינה חרדית (בני ובנות 25 ומעלה, חילונים, מסורתיים ודתיים) בסוגיות העוסקות באמון האוכלוסייה בצייתנותו של הציבור הישראלי לחוקים, לנהלים ולתקנות מטעם מוסדות המדינה. בשאלות שנכללו במחקר הבחנו בין שלושה שחקנים בציבור הישראלי: האזרח הפרטי, עסקים קטנים וחברות/ארגונים גדולים. המחקר כלל רכיב ניסויי שנועד לבחון אם חשיפה לתחום שבו לישראל יש חוזקות משמעותיות ביחס לשאר העולם, כגון תחום ההייטק, בתחילת השאלון תשפיע לחיוב על מידת האמון שיביעו המשיבים בצייתנותם של ישראלים לחוקים ולתקנות בהמשכו, וההפך, אם חשיפה לתחום שבו לישראל יש חולשות משמעותיות, כגון המערכת הפוליטית, בתחילת השאלות תשפיע לשלילה על מידת האמון שיביעו המשיבים בצייתנותם של ישראלים לחוקים ותקנות.

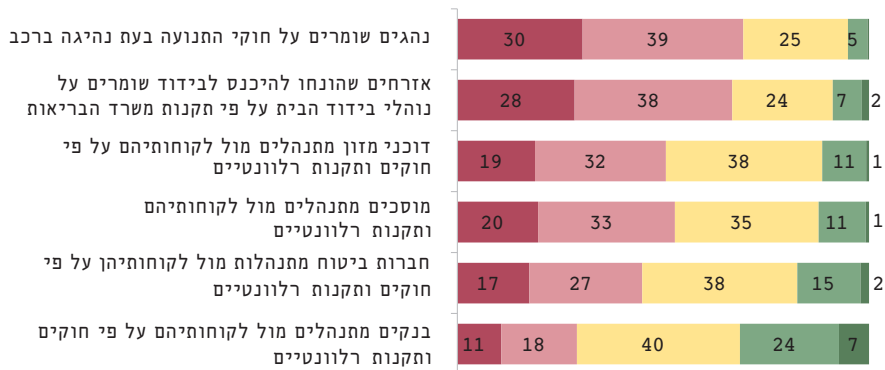
להלן עיקרי הממצאים:

- נמצא שלאפקט ההטרמה שנבחן במחקר, ובו נחשפו המשיבים חשיפה שרירותית לשאלה על תעשיית ההייטק הישראלית בתחילת השאלון, או לשאלה על המערכת הפוליטית הישראלית, לא הייתה השפעה מובהקת על מידת האמון שהביעו המשיבים בצייתנותו של הציבור הישראלי לחוקים, לנהלים ולתקנות בחלק ב של השאלון. מכך אפשר להסיק כי ככל הנראה, חשיפה לצד "חזק" של המשק הישראלי, או לצד "חלש" של המשק, אינה משפיעה בהכרח על מידת האמון של האזרחים זה בזה, ובמיוחד על האמון בצייתנותם של אזרחים אחרים (שאינם אני) לחוקים, לנהלים ולתקנות מטעם מוסדות המדינה.
- אמון האוכלוסייה הישראלית שנבדק במחקר (יהודים שאינם חרדים בני ובנות 25 ומעלה) בצייתנותם של האזרחים הישראלים לחוקי המדינה, ולתקנות ולנהלים שהיא מכתובה, נמוך במיוחד. ברוב הנושאים שנבדקו היה שיעור ניכר מהמשיבים סבור כי הצייתנות של האזרח הישראלי נמוכה מזו של אזרחי מדינות אחרות, ורק מעטים סברו כי צייתנותם של הישראלים גבוהה מצייתנותם של אזרחי מדינות אחרות, אף שקבוצת המדינות שאליהן נתבקשו המשתתפים להשוות את ישראל לא הייתה קבוצת המדינות המפותחות (OECD), אלא כלל מדינות העולם, לרבות מדינות בלתי דמוקרטיות ומדינות עולם שלישי.

● ניכר הבדל באמון שהביעו המשיבים במידת צייתנותם של השחקנים השונים מתוך הציבור הישראלי:

- רוב מכריע של המשיבים סבורים שהאזרח הישראלי הפרטי צייתן פחות מאזרחי מדינות אחרות.²⁰
- גם עסקים קטנים בישראל נחשבים צייתנים פחות מעסקים קטנים במדינות אחרות, אם כי על ידי רוב קטן יותר מהמשיבים (כמחצית).
- חברות/ארגונים גדולים – ניכר אמון גבוה יותר של האוכלוסייה הנבדקת בצייתנות הבנקים לחוקי ונוהלי המדינה, וכן במידה מוגבלת בצייתנות חברות הביטוח לחוקים ונהלים.

תרשים 15
אמון בציבור הישראלי (כלל המדגם, ב-%)

■ הרבה מעל הממוצע ■ מעל הממוצע ■ ממוצע ■ מתחת לממוצע ■ הרבה מתחת לממוצע

20 ממצא זה תואם את רמות האמון הנמוכות בצייתנותם של ישראלים שהשקפו מחלק א של המחקר (סדרת שאלות א, ובמיוחד שאלות 1 ו-2), המבוסס על מדגם מייצג.

● **נמצאו כמה קשרים מובהקים בין מאפיינים דמוגרפיים של המשיבים למידת**

אמונם בציבור הישראלי:²¹

○ **גיל.** נמצא כי ככל שהמשיב בוגר יותר, כך הוא מביע אמון רב יותר בצייתנותם לחוקים ונהלים של בעלי מוסכים ישראלים.²² כמו כן, ככל שהמשיב בוגר יותר, כך הוא מביע אמון נמוך יותר בצייתנותם לחוקים ונהלים של חברות/ארגונים גדולים (חברות ביטוח ובנקים).

○ **מגדר.** נמצא כי נשים מאמינות פחות מגברים בצייתנות הציבור הישראלי לחוקים ולנהלים, ובמיוחד בצייתנותן של חברות ביטוח.²³

○ **השכלה.** לא נמצא קשר מובהק בין רמת ההשכלה של המשיבים למידת האמון שהביעו בצייתנות הציבור הישראלי לחוקים ולנהלים.

○ **מעמד חברתי-כלכלי.** נמצא כי ככל שמעמדו החברתי-כלכלי של הפרט גבוה יותר, כך הוא נוטן אמון רב יותר בצייתנות הבנקים לחוקים ולנהלים של המדינה.

○ **רמת דתיות.** נמצא קשר חיובי מובהק בין רמת הדתיות של המשיבים למידת האמון שלהם בצייתנות נהגים בכביש לחוקי התנועה, בצייתנות האזרחים הישראלים לחוקי ולנהלי בידוד הבית, ובצייתנות מוסכים ישראלים לחוקים ותקנות רלוונטיים.²⁴

○ **נטייה פוליטית.** המשיבים שהצהירו שהם שמאל פוליטי הראו אמון רב יותר בצייתנות דוכני מזון לחוקים ולנהלים ממשיבים שהצהירו שהם מרכז פוליטי או ימין פוליטי.

○ **מחוז מגורים.** משיבים ממחוז דרום הראו אמון נמוך יותר במידה ניכרת בצייתנותן של חברות ביטוח לעומת משיבים במחוז תל אביב.

21 כאן נחייחס רק לקשרים שנמצאו מובהקים.

22 ניתן לומר כי ממצא זה מסונכרן עם הקשר שנמצא בין גיל מבוגר לרמת אמון גבוהה יותר בצייתנות בחלק א של המחקר, המבוסס על מדגם מייצג.

23 קשר זה תואם את הקשר שנמצא בחלק א של המחקר, בין מגדר לרמת אמון נמוכה בצייתנות האזרחים הישראלים לחוקים ולנהלים מטעם המדינה וביכולתם הנמוכה של מוסדות המדינה לטווח באזרח.

24 קשר זה תואם את הקשר שנמצא בחלק א של המחקר, בין רמת דתיות גבוהה לרמת אמון גבוהה בצייתנות הישראלים.

סיכום והמלצות

מחקר זה ניסה לבחון את אמון הישראלים בעצמם ובזולתם בממדים שונים, כדי לבדוק את היתכנותו של ציות מרצון. הסקר ושני המשאלים שערכנו העלו ממצאים רבים בדבר תפיסת האמון: מקומם של בעלי עסקים גדולים וקטנים אל מול הפרט, תפיסת ישראל ביחס לעולם, ותפיסת האמון בקבוצה הרחבה, אל מול האמון בקבוצת החברים הקרובים ואני עצמי.

בחלק א של המחקר בחנו באמצעות סקר את אמונם של המשיבים בצייתנותם של הישראלים כקבוצה, של חבריהם הקרובים של המשיבים ושלם עצמם, ומצאנו שהמשיבים הביעו אמון נמוך בציות של הישראלים. כמו כן, בהתאם להנחותינו הראשוניות, המשיבים הביעו פחות אמון בצייתנותם של כלל הישראלים לחוקים, לתקנות ולנהלים בהשוואה לאמון שנתנו בצייתנותם של חבריהם הקרובים ובהשוואה לאמונם של המשיבים בצייתנותם שלהם עצמם לחוק.

עוד בחן חלק א את עמדת המשיבים בדבר מצבה של ישראל ביחס לכמה מדינות בעולם בארבעה מדדים בינלאומיים רשמיים: שלטון החוק, התנהגות פרו־חברתית, אמון הדדי והעלמת מס. המשיבים העריכו בחסר את מיקומה של ישראל בנושא שלטון החוק ביחס למדד הרשמי; בתחומים התנהגות פרו־חברתית ואמון הדדי הייתה הערכת המשיבים את ישראל דומה לדירוגה הרשמי, ואילו הערכתם את העלמת מס בישראל הייתה נמוכה יותר מזו שנמדדה במדד הרשמי.

חלק ב של המחקר כלל שני משאלים בקרב משתמשי ynet. המשאל הראשון כלל שתי סדרות היגדים, האחת עסקה ביכולתם של המדינה ומוסדותיה לתת אמון בציות הישראלים, והשנייה – ביכולתם של ישראלים לתת אמון בזולתם. גם כאן, כמו בחלק א, נמצא שהמשיבים הביעו רמות אמון נמוכות מאוד בציותם של ישראלים לחוקים, לנהלים, לתקנות ולנורמות חברתיות.

במשאל השני שבחלק ב נעשתה הבחנה בין שלושה שחקנים עיקריים: האזרח הפרטי, עסקים קטנים וחברות גדולות. מרבית המשיבים הביעו רמת אמון נמוכה בצייתנותם של האזרחים הפרטיים לחוקים, לנהלים ולתקנות. אמון

המשיבים בצייתנות בתי עסק קטנים לחוקים היה נמוך גם הוא, אך גבוה יותר מהאמון שניתן בצייתנות האזרח הפרטי. עם זאת, נמדדו רמות גבוהות של אמון בקרב המשיבים כאשר הם נשאלו על צייתנותן של חברות וארגונים גדולים לחוקי המדינה בכלל, ועל צייתנותם של הבנקים בפרט.

בבחירת הממצאים בפילוח לקבוצות אוכלוסייה נמצאו כמה קשרים שחזרו על עצמם. ממצא שבלט במיוחד, לאורך כל חלקי המחקר, הוא שהאמון בצייתנות הישראלים עולה עם גיל המשיב (עם חריגה במקרה של אמון בציות חברות גדולות). כמו כן נמצא כי למשיבים שרמת הדתיות שלהם גבוהה יותר אמון רב יותר בצייתנות הישראלים ברוב המכריע של וריאציות השאלות (ציות למדינה ולנורמות חברתיות, כאשר מדובר בכלל האוכלוסייה או בחברים קרובים, באזרחים פרטיים, בעסקים קטנים או בחברות). לעומת זאת, ממצא אחר שחזר לאורך חלקי המחקר הוא שלנשים אמון נמוך יותר בציות האוכלוסייה הישראלית למוסדות המדינה ולחוקים ונהלים (אך אמון גבוה יותר בציות חבריהן הקרובים ובנושאים שבין אדם לזולתו).

אף שכאמור מגפת הקורונה הראתה עד כמה נדרשת המדינה להישען על צייתנות וולונטרית של הציבור, מכלול הנתונים מראה כי אכן במישורים רבים (בעיקר בשל תפיסה שלילית של הישראלים את עצמם) נדרש מהלך משמעותי מצד המדינה כדי לשנות את תפיסת הציבור ביחס לנורמה החברתית הנוהגת לפני שתוכל להסתמך על שיתוף הפעולה של הציבור. כל עוד חלקים גדולים בציבור סבורים שהתנהגותם של מקביליהם (שאר אזרחי ישראל) אינה חוקית ואתית, יכולתה של המדינה לסמוך על גישות רגולטוריות מבוססות אמון מוגבלת.

המלצות וצעדי מדיניות

כאמור, התפיסה הנוכחית של הישראלים את הצייתנות של זולתם מקשה על הטמעה של מדיניות המעודדת ציות מרצון. בסביבה תחרותית יכול להיווצר מעין "מרוץ לתחתית", שיגרום לאנשים ולעסקים שלא לעמוד בנהלים מתוך תפיסה שאם יעשו כן לא יוכלו להתחרות במקביליהם, היות שיהיו היחידים שישאו מעמסה זו על גבם. בשל התלות הרבה בין תפיסת היושרה של אנשים ביחס לנורמה הנוהגת לבין הנכונות שלהם לפעול באותו אופן יש חשש שהנורמה

אכן תהפוך למציאות. כאשר אנשים סבורים כי רבים אחרים ירמו, סביר שגם הם ינהגו כך ויעשו דין לעצמם, שכן יהיה להם הן היתר מוסרי רב יותר והן אינטרס כלכלי גדול יותר לפעול על פי תפיסתם השגויה את הנורמה החברתית הנוהגת (Cooter, Feldman, and Feldman, 2008).

במחקרים רבים עולה כי תפיסה שגויה של הנורמה החברתית של שיתוף פעולה של הציבור עם המדינה עשויה להביא לפגיעה בנכונות הציבור לשתף פעולה עם המדינה (שם). המהלך הנדרש בשלב ראשון הוא אפוא שינוי תפיסת הציבור את צייתנות זולתו כדי לשקם את האמון ההדדי בין האזרחים, ובעקבות זאת, לשקם גם את האמון שבין המדינה לאזרחיה. כמו כן, נראה כי נדרשת עבודה מקיפה ושיטתית מצד רשויות השלטון כדי לסייע לישראלים להבין כי במקרים רבים תפיסתם את מיקומה הנמוך של ישראל ברמה הבינלאומית מופרזת וחסרת בסיס אמפירי. ההבנה שלתפיסה שלילית זו של ישראל אין בסיס עשויה לתקן את תפיסתם את הנורמה החברתית הנוהגת ביחס לסוגיות של ציות לרגולציות וליושרה.

להלן רשימה תמציתית של המלצות מדיניות שסייעו בקידום מטרות אלו:²⁵

- **מסעות הסברה המנגישים מידע בנושא ציות הציבור, אמינותו ומנכיחים ערבות הדדית.** היות שהציבור פסימי בדבר הצייתנות של זולתו נדרשת הנגשה של המידע המדויק בזמן אמת. אפשר לקדם את האפשרות לרגולציה עצמית ולאכיפה מופחתת בהקשר הזה בעזרת שימוש בהינד (Nudge) חברתי המסייע לאנשים לדעת בדיוק רב יותר סמוך לשלב שבו הם מקבלים החלטות כיצד לפעול, למשל בעזרת פרסום נתונים אמיתיים אך לא ידועים, כגון "בדגימות שערכנו בשומות של בעלי עסקים נמצא ש-X% דיווחו דיווח אמיתי" (John, 2018).

- **הנכחה ופרסום של ציות לחוק במקום של סטייה ממנו.** כיום ישנה במרחב הציבורי הטיה, ודווקא מקרים של עבירה על החוק או סטייה מהנורמה זוכים לפרסום (בתקשורת למשל). דיווח נרחב על הפרות חוק עשוי לייצר תמונה

25 כדי לבחון רשימה רחבה יותר של צעדי מדיניות ולחאר את הניסיון שנצבר ביישומם בעולם, בהמשך למחקר זה אנו ממליצים לערוך סקירה נרחבת של הליכים ושיטות עבודה מומלצים (Best Practices) בחוסם שיפור האמון בין האזרח למדינה ובין האזרח לזולתו.

מעוותת של הנורמה החברתית הנוהגת. למשל דווקא במדינות שבהן יש מאבק עיקש בשחיתות עשוי להיווצר רושם שגוי באשר לממדי השחיתות (Feldman, 2017). יש לתקן הטיה זו על ידי פרסום של הרוב הדומם המציית לחוק ולנורמה, למשל על ידי פרסום נתונים סטטיסטיים או מתן במה לסיפורים חיוביים.

- **רגולציה תגובתית כחלק מהבנת היתרונות שבציות וולונטרי של החלקים בציבור המעוניינים לשתף פעולה עם הממשלה.** בהקשר של הפערים בתפיסת הנורמה אפשר לחשוב על שינויים איטיים בהתנהגות של החברה בישראל באמצעות שימוש ברגולציה תגובתית הכוללת, בין היתר, פירמידת אכיפה, המתחילה בקריאה לציות וולונטרי וממשיכה באכיפה נוקשה יותר של מי שאינו נענה לקריאה (ראו תיבה 1). גישה זו עשויה לסייע בשינוי הדרגתי של תפיסת הרוב בציבור הישראלי, כאשר חלקים גדולים מן הציבור יבינו כי גם ללא סנקציות מכבידות הם פועלים בדרך הרצויה למדינה (Braithwaite, 2011).

- **רגולציית ממוקדת (Targeted Regulation).** הכוונה ופרסונליזציה לפי מאפיינים דמוגרפיים, כגון קמפיין מוכוון לציבור היהודי החילוני המקדם תשלום מיסים באמצעות דוגמאות חיוביות (למשל סיפורים פרטניים על עסקים ופרטים, או מספרים ברמת המקרו המשקפים את הרוב המציית לחוק).

- **המשך מחקר.** סקירה בינלאומית של צעדי מדיניות לשיפור יחסי האופן בין האזרחים למדינה ובין האזרחים לבין עצמם.

תיבה 1

רגולציה תגובתית (Responsive Regulation)

רגולציה תגובתית באה לידי ביטוי במודל פירמידת האכיפה המתווה את ההיקף ואת המידה של חודרנות הבדיקות הרגולטוריות, המשתנות בהתאם למאפייני המפוקחים. לפי מודל זה, בקודקוד הפירמידה נמצאים מעט מפוקחים, הנדרשים לפיקוח צמוד ומדוקדק ונענשים בחומרה בגין הפרות רגולטוריות; ככל שיוורדים בשלבי הפירמידה כך האוכלוסייה המפוקחת גדולה יותר, מספר הבדיקות פוחת והרגולציה מתבססת יותר על שיתוף

פעולה עם המפוקחים; השלב התחתון מתבסס על רגולציה עצמית ופועל לעידוד של שיתוף פעולה וולונטרי. התרשים שלהלן מציג את המודל. את המיקום בפירמידה קובעים שלושה פרמטרים: (1) היכולת לסבול אי-שיתוף פעולה מצד המפוקח - ככל שהנזק מחוסר שיתוף פעולה גבוה, כך התחום המפוקח נמצא בשלבים גבוהים יותר בפירמידה; (2) גודל האוכלוסייה המפוקחת - ככל שהאוכלוסייה קטנה יותר, ניתן להחיל עליה פיקוח הדוק ואפקטיבי יותר, התחום יכול להימצא בשלבים גבוהים יותר בפירמידה; (3) מידת המוטיבציה של המפוקחים לשותף פעולה ולפעול על פי ההנחיות הרגולטוריות - ככל שהמוטיבציה של המפוקחים נמוכה, כך הם יוצבו בשלבים גבוהים יותר בפירמידה.

פירמידת אכיפה

מקור: פלדמן ופאר, 2021, עמ' 17.

שאלונים

שאלון מחקר אמון: חלק א

* רכיב ניסויי: קבוצה 1 נחשפה לסדרה א ולאחר מכן לסדרה ב. קבוצה 2 נחשפה לסדרה ב ולאחר מכן לסדרה א.

סדרה א: לדעתך, מה אחוז הישראלים (מ־0% עד 100%) שיבצעו כל אחת מהפעולות הבאות:

1. יבקשו חשבונית/קבלה מאיש מקצוע בעבור תיקון שעלותו עד 500 ש"ח
 2. יצהירו במכס, עם חזרתם מחו"ל, על פריט בשווי של עד 500 דולר (כיום יש להצהיר על כל פריט בשווי מעל 200 דולר)
 3. יעקפו בתור בקופת חולים בהינתן ההזדמנות לכך (למשל כאשר התור אינו ממוספר)
 4. יפחיתו מגילו של ילדם כדי לחסוך בתשלום על אטרקציה/בית מלון
 5. יחזירו לחנות מוצר תקין שעשו בו שימוש
- סדרה ב: אנא ציין בכל שאלה מה הסיכוי (מ־0% עד 100%) כי אתה תבצע על אחת מהפעולות הבאות:
6. אבקש חשבונית/קבלה מאיש מקצוע בעבור תיקון שעלותו עד 500 ש"ח
 7. אצהיר במכס, עם חזרתי מחו"ל, על פריט בשווי של עד 500 דולר (במקרים בהם חובה להצהיר על כל פריט בשווי מעל 200 דולר)
 8. אעקוף בתור בקופת חולים בהינתן ההזדמנות לכך (למשל כאשר התור אינו ממוספר)
 9. אפחית מגילו של ילדי כדי לחסוך בתשלום על אטרקציה/בית מלון
 10. אחזיר לחנות מוצר תקין שעשיתי בו שימוש

סדרה ג: אנה ציין בכל שאלה איזה אחוז **מחברי הקרובים** (מ-0% עד 100%) יבצעו כל אחת מהפעולות הבאות:

11. יבקשו חשבונית/קבלה מאיש מקצוע בעבור תיקון שעלותו עד 500 ש"ח
12. יצהירו במכס, עם חזרתם מחו"ל, על פריט בשווי של עד 500 דולר (במקרים בהם חובה להצהיר על כל פריט בשווי מעל 200 דולר)
13. יעקפו בתור בקופת חולים בהינתן ההזדמנות לכך (למשל כאשר התור אינו ממוספר)
14. יפחיתו מגילו של ילדם כדי לחסוך בתשלום על אטרקציה/בית מלון
15. יחזירו לחנות מוצר תקין שעשו בו שימוש

סדרה ד: אנה ציין בעבור כל אחד מהנושאים הבאים, היכן לדעתך נמצאת ישראל ביחס לכל מדינות העולם, כאשר:

6 = לא יודע	5 = הרבה מעל הממוצע	4 = מעט מעל הממוצע	3 = בדומה לממוצע העולמי	2 = מעט מתחת לממוצע	1 = הרבה מתחת לממוצע
-------------	---------------------	--------------------	-------------------------	---------------------	----------------------

16. מדד שלטון החוק – מידת האמון של האזרחים בחוקי המדינה, ומידת הציות של האזרחים לחוקים אלו
17. מדד ההתנהגות הפרו-חברתית – המידה בה האזרחים משתתפים בפעילות התנדבותית, במתן כסף לצדקה וכדומה
18. מדד אמון הדדי – המידה בה האזרחים נוטים לתת אמון באנשים אחרים
19. מדד העלמת מס – היקף העלמת המס על ידי האזרחים והמגזר העסקי במדינה

סדרה ה: בעבור כל אחד מהנושאים הבאים, היכן לדעתך נמצאת ישראל ביחס למדינות ה-OECD (המדינות המפותחות), כאשר:

1 = הרבה מתחת לממוצע	2 = מעט מתחת לממוצע	3 = בדומה לעולמי לממוצע	4 = מעט מעל הממוצע	5 = הרבה מעל הממוצע	6 = לא יודע
----------------------	---------------------	-------------------------	--------------------	---------------------	-------------

16. מדד שלטון החוק – מידת האמון של האזרחים בחוקי המדינה, ומידת הציות של האזרחים לחוקים אלו

17. מדד ההתנהגות הפרו־חברתית – המידה בה האזרחים משתתפים בפעילות התנדבותית, במתן כסף לצדקה וכדומה

18. מדד אמון הדדי – המידה בה האזרחים נוטים לתת אמון באנשים אחרים

19. מדד העלמת מס – היקף העלמת המס ע"י האזרחים והמגזר העסקי במדינה

שאלון מחקר אמון: חלק ב משאל 1

* רכיב ניסויי: קבוצה 1 נחשפה לסדרה א ולאחר מכן לסדרה ב. קבוצה 2 נחשפה לסדרה ב ולאחר מכן לסדרה א.

סדרה א: אמון המדינה באזרחים/ציות אזרחים לחוק

אנא ציין את מידת הסכמתך עם ההיגדים הבאים, כאשר:

1 = במידה מועטה מאוד	2 = במידה מועטה	3 = במידה בינונית	4 = במידה רבה	5 = במידה רבה מאוד	6 = לא יודע
----------------------	-----------------	-------------------	---------------	--------------------	-------------

1. רשות המיסים בישראל יכולה לסמוך על דיווחי עסקים בנוגע לירידה בהכנסותיהם בתקופת הקורונה (לצורך קבלת זכאות למענקי סיוע)

2. רשות התעסוקה בישראל יכולה לסמוך על דיווחי יחידים בנוגע לאי־מציאת תעסוקה בתקופת הקורונה (לצורך קבלת דמי אבטלה/חל"ת)

3. מוסדות חינוך בישראל יכולים לסמוך על נכונות הצהרות הבריאות שמילאו הורים בנוגע להיעדר תסמינים של ילדיהם בתקופת הקורונה (לצורך הגעה כל בוקר לביה"ס/לגן)

4. משרד הבריאות בישראל יכול לסמוך על האזרחים שיקפידו לעטות מסיכות במקומות סגורים כל עוד זו הנחייתו הרשמית

5. משרד הבריאות בישראל יכול לסמוך על האזרחים שישמרו על הנחיות הבידוד כאשר זה נדרש מהם

סדרה ב: אמן הדדי בין האזרחים

אנא ציין את מידת הסכמתך עם ההיגדים הבאים, כ: כאשר:

1 = במידה מועטה מאוד	2 = במידה מועטה	3 = במידה בינונית	4 = במידה רבה	5 = במידה רבה מאוד	6 = לא יודע
----------------------	-----------------	-------------------	---------------	--------------------	-------------

6. בישראל, כאשר נהג פוגע עם רכבו ברכב חונה, הוא לרוב ישאיר פתק עם פרטי ההתקשרות שלו לנהג הרכב הנפגע.

7. בישראל, כאשר הורה יודע שלילדו תסמיני מחלה (חום, שיעול, כאבים), הוא לרוב לא ישלח אותו למסגרת חינוכית על מנת שלא להדביק ילדים נוספים.

8. בישראל, כאשר אדם חווה תסמיני מחלה (חום, שיעול, כאבים), הוא לרוב ישמור על ריחוק חברתי על מנת לא להדביק אחרים.

9. בישראל, כאשר אדם מקבל דואר שאינו ממוען עבורו, הוא לרוב ישים אותו בתיבה הנכונה באם היא ידועה לו, או במקום בולט לעין על מנת שהנמען ימצא אותה.

10. בישראל, כאשר אדם מתבקש ממישהו שאינו מכיר "לשים עין" על חפצי ערך שלו למספר דקות, הוא לרוב יענה לבקשה, ידאג שאיש אינו לוקח את החפצים, וגם לא ייגע בהם בעצמו.

שאלון מחקר ארון: חלק ב משאל 2

* רכיב ניסויי: קבוצה 1 נחשפה בסדרה א לשאלה 1א בלבד, קבוצה 2 נחשפה בסדרה א לשאלה 1ב בלבד.

סדרה א: חוזקות מול חולשות של ישראל

6 = לא יודע	5 = הרבה מעל הממוצע	4 = מעט מעל הממוצע	3 = בדומה לממוצע העולמי	2 = מעט מתחת לממוצע	1 = הרבה מתחת לממוצע
-------------	---------------------	--------------------	-------------------------	---------------------	----------------------

1א) **קבוצה 1:** דרגי/ את האיכות של תעשיית ההייטק הישראלית ביחס לעולם?

1ב) **קבוצה 2:** דרגי/ את האיכות של המערכת הפוליטית הישראלית ביחס לעולם?

סדרה ב: ביחס לעולם, עד כמה בישראל מקפידים על הדברים הבאים:

2. נהגים שומרים על חוקי התנועה בעת נהיגה ברכב.

3. אזרחים שהונחו להיכנס לבידוד שומרים על נוהלי בידוד הבית על פי תקנות משרד הבריאות.

4. דוכני מזון מתנהלים מול לקוחותיהם על פי חוקים ותקנות רלוונטיים (למשל, שומרים על טריות המזון המוגש בהתאם לתקנות משרד הבריאות)

5. מוסכים מתנהלים מול לקוחותיהם על פי חוקים ותקנות רלוונטיים (למשל, משתמשים בחלפים העומדים בתקן משרד התחבורה)

6. חברות ביטוח מתנהלות מול לקוחותיהן על פי חוקים ותקנות רלוונטיים (למשל, מטפלות בתביעות בהתאם להוראות המפקח על הביטוח)

7. בנקים מתנהלים מול לקוחותיהם על פי חוקים ותקנות רלוונטיים (למשל, מטפלים בבקשות להלוואות בהתאם להוראות המפקח על הבנקים)

תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים

מחקר אמון חלק א

בכל הלוחות "גיל" הוא משתנה רציף, ו"השכלה" ו"מעמד חברתי-כלכלי" הם סולמות ערכים (ערך גבוה מצביע על השכלה/מעמד גבוה יותר). הערכים של המשתנה "נטייה פוליטית" נעים בין 1 (שמאל) ל-7 (ימין). המשתנים "מגדר" ומשתני המחוזות הם בינאריים (ערכו של "מגדר" הוא 0 למשיב ו-1 למשיבה). המשתנה "מחוז תל אביב" הוא משתנה מושמט. לוחות 2-4 מציגים נתונים של האוכלוסייה היהודית והערבית, ובהם המשתנה "מגזר" הוא משתנה בינארי שערכו 0 למשיב ערבי ו-1 למשיב יהודי. לוחות 5-7 מציגים נתונים של יהודים בלבד, ובהם למשתנה "רמת דתיות" ערכים בין 1 ל-6 – משיבים המגדירים את עצמם חרדים מקבלים את הערך 1 ומשיבים המגדירים את עצמם חילונים – את הערך 6. הערכים האחרים הם: 2 – תורני/חרד"לי, 3 – דתי-לאומי, 4 – מסורתי דתי, 5 – מסורתי לא דתי.

לוח 2

בחינת השפעות של מאפיינים דמוגרפיים על מידת האמון בציונות של ישראלים (תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים בעבור חמש שאלות)

משתנים	(1) חשבונית מאיש מקצוע	(2) הצהרה במכס	(3) עקיפה בתור בקופת חולים	(4) הפחתה מגיל ילדים	(5) החזרת מוצר תקין
חותך	***52.791 (6.161)	***30.932 (6.093)	***42.069 (6.373)	***53.859 (6.022)	***55.890 (5.766)
גיל	-0.088 (0.069)	0.094 (0.069)	-0.071 (0.072)	*-0.165 (0.068)	***-0.276 (0.065)
מגדר	1.918 (2.210)	-0.872 (2.183)	* 5.048 (2.280)	2.905 (2.153)	0.537 (2.065)
מגזר	1.612 (3.483)	-1.868 (3.470)	4.170 (3.605)	* 7.331 (3.396)	0.900 (3.261)
השכלה	*-2.600 (1.114)	-1.046 (1.099)	**2.991 (1.148)	1.909 (1.086)	-0.573 (1.039)
מעמד חברתי- כלכלי	-0.622 (0.963)	-1.460 (0.954)	*-2.046 (0.993)	-1.012 (0.938)	-0.675 (0.900)
נטייה פוליטית	0.832 (0.695)	1.021 (0.689)	0.055 (0.716)	-0.349 (0.675)	-0.450 (0.649)
מחוז מרכז	0.635 (3.308)	3.944 (3.275)	0.358 (3.411)	-0.559 (3.227)	2.322 (3.096)
מחוז חיפה	-0.606 (3.747)	-3.460 (3.711)	3.339 (3.864)	1.692 (3.655)	-3.249 (3.507)
מחוז ירושלים	1.743 (4.197)	3.378 (4.124)	1.039 (4.328)	-5.736 (4.068)	-2.251 (3.903)
יהודה ושומרון	-3.186 (3.816)	0.491 (3.779)	-1.948 (3.935)	-6.408 (3.722)	-3.407 (3.571)
מחוז צפון	3.377 (3.435)	-0.430 (3.401)	-2.830 (3.545)	-4.864 (3.340)	-4.064 (3.205)
מחוז דרום	0.799 (6.885)	9.501 (6.809)	-13.171 (7.100)	-9.611 (6.717)	-7.713 (6.449)
תצפיות	629	630	628	631	632
R-squared	0.025	0.025	0.041	0.044	0.040

טעות תקן בסוגריים; מחוז חל אביב הוא משתנה מושמט.

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

לוח 3

בחינת השפעות של מאפיינים דמוגרפיים על מידת ציות עצמי
(תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים בעבור חמש שאלות)

(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	משתנים
החזרת מוצר תקין	הפחחה מגיל ילדים	עקיפה בחור בקופת חולים	הצהרה במכס	חשבונית מאיש מקצוע	
***25.624 (5.445)	***40.380 (6.570)	***28.257 (6.115)	***31.501 (8.898)	***50.796 (7.840)	חותר
***-0.203 (0.061)	***-0.374 (0.074)	-0.090 (0.069)	*0.239 (0.100)	-0.028 (0.087)	גיל
*-4.747 (1.937)	-4.565 (2.348)	-3.229 (2.187)	1.410 (3.167)	-1.224 (2.789)	מגדר
-4.192 (3.075)	-3.883 (3.702)	-5.367 (3.453)	5.103 (5.163)	**13.833 (4.489)	מגזר
-0.724 (0.977)	1.678 (1.185)	0.658 (1.099)	0.710 (1.603)	-1.468 (1.419)	השכלה
0.672 (0.845)	-0.206 (1.022)	-0.690 (0.954)	-0.864 (1.393)	-0.155 (1.225)	מעמד חברתי- כלכלי
0.342 (0.608)	-0.190 (0.736)	-0.297 (0.691)	1.160 (1.003)	1.384 (0.878)	נטייה פוליטית
3.998 (2.906)	0.094 (3.522)	0.182 (3.287)	2.749 (4.710)	-2.109 (4.138)	מחוז מרכז
3.597 (3.295)	2.030 (3.987)	2.020 (3.708)	-1.035 (5.395)	-5.787 (4.718)	מחוז חיפה
-1.937 (3.665)	0.566 (4.437)	-2.818 (4.125)	-3.126 (5.999)	-3.432 (5.240)	מחוז ירושלים
2.824 (3.355)	-4.628 (4.061)	-2.618 (3.776)	2.094 (5.502)	3.301 (4.835)	יהודה ושומרון
-0.593 (3.017)	-6.338 (3.645)	-2.789 (3.402)	0.807 (5.010)	1.055 (4.389)	מחוז צפון
-2.517 (6.050)	-9.184 (7.323)	-2.682 (6.999)	-1.279 (10.019)	2.183 (9.364)	מחוז דרום
631	630	626	606	608	תצפיות
0.040	0.061	0.019	0.021	0.047	R-squared

טיווח תקן בסוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.

* p<0.05 ; ** p<0.01 ; *** p<0.001

לוח 4

בחינת השפעות של מאפיינים דמוגרפיים
על מידת האמון בציות של חברים קרובים
(תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים בעבור חמש שאלות)

משתנים	(1) חשבונית מאיש מקצוע	(2) הצהרה במכס	(3) עקיפה בתור בקופת חולים	(4) הפחתה מגיל ילדים	(5) החזרת מוצר תקין
חותך	***40.339 (7.070)	**23.450 (7.195)	***45.320 (5.973)	***54.868 (6.672)	***47.622 (5.593)
גיל	-0.041 (0.080)	0.152 (0.081)	-0.103 (0.067)	***-0.275 (0.075)	** -0.203 (0.063)
מגדר	0.937 (2.540)	-0.322 (2.574)	** -5.851 (2.137)	* -5.935 (2.380)	* -4.552 (2.000)
מגזר	***13.487 (4.042)	4.250 (4.110)	* -7.836 (3.368)	-4.534 (3.776)	** -8.747 (3.154)
השכלה	-0.011 (1.289)	1.342 (1.304)	-0.109 (1.077)	-0.295 (1.202)	-1.084 (1.008)
מעמד חברתי- כלכלי	** -3.271 (1.112)	** -2.998 (1.122)	* -1.890 (0.931)	0.778 (1.038)	-0.539 (0.871)
נטייה פוליטית	1.024 (0.797)	* 2.036 (0.811)	-0.115 (0.671)	-0.977 (0.747)	-0.341 (0.627)
מחוז מרכז	4.633 (3.800)	6.922 (3.849)	-0.172 (3.205)	-1.660 (3.565)	-1.156 (2.997)
מחוז חיפה	2.901 (4.302)	-0.408 (4.365)	-0.528 (3.629)	-1.446 (4.038)	-1.703 (3.395)
מחוז ירושלים	0.379 (4.783)	4.043 (4.853)	1.181 (4.038)	-4.239 (4.494)	-4.154 (3.778)
יהודה ושומרון	-1.985 (4.417)	6.989 (4.465)	-5.842 (3.697)	-4.359 (4.128)	-4.214 (3.457)
מחוז צפון	3.837 (3.965)	4.167 (4.031)	-4.199 (3.317)	-4.774 (3.695)	-4.304 (3.102)
מחוז דרום	5.261 (7.891)	2.896 (8.013)	* -13.749 (6.665)	-5.039 (7.420)	-2.401 (6.238)
תצפיות	623	626	630	629	631
R-squared	0.050	0.043	0.051	0.043	0.055

טטיות תקן בטוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.
* p<0.05 ; ** p<0.01 ; *** p<0.001

לוח 5

בחינת השפעות של מאפיינים דמוגרפיים על מידת האמון בציונות של ישראלים, יהודים בלבד (תוצאות גרסיות לינאריות רבות משתנים בעבור חמש שאלות)

(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	משתנים
החזרת מוצר תקין	הפחתה מגיל ילדים	עקיפה בתור בקופת חולים	הצהרה במכס	חשבונית מאיש מקצוע	
***38.573 (7.865)	***41.728 (8.187)	***31.402 (8.682)	***36.885 (8.319)	***53.667 (8.466)	חותך
***-0.232 (0.070)	*-0.180 (0.072)	-0.044 (0.077)	*0.169 (0.074)	-0.095 (0.075)	גיל
-0.197 (2.216)	3.194 (2.305)	*5.811 (2.448)	-1.419 (2.344)	1.528 (2.389)	מגדר
***3.402 (0.759)	***3.296 (0.788)	**2.664 (0.838)	*-1.589 (0.802)	0.476 (0.822)	רמת דתיות
-1.935 (1.146)	1.734 (1.196)	1.602 (1.268)	-1.260 (1.213)	*-2.579 (1.240)	השכלה
-1.611 (0.958)	*-2.014 (0.995)	*-2.532 (1.055)	-1.601 (1.016)	-1.389 (1.032)	מעמד חברתי-כלכלי
0.793 (0.749)	0.825 (0.778)	1.043 (0.826)	0.624 (0.793)	1.078 (0.806)	נטייה פוליטית
2.781 (3.069)	0.841 (3.191)	1.128 (3.384)	3.759 (3.246)	-0.014 (3.303)	מחוז מרכז
-4.445 (3.802)	5.412 (3.954)	2.222 (4.192)	-3.567 (4.019)	0.420 (4.090)	מחוז חיפה
1.019 (4.066)	-2.738 (4.227)	4.137 (4.509)	2.413 (4.295)	2.829 (4.403)	מחוז ירושלים
-2.600 (3.750)	-5.090 (3.899)	0.135 (4.134)	0.801 (3.964)	-2.575 (4.035)	יהודה ושומרון
-3.416 (3.625)	-5.607 (3.770)	-0.867 (4.018)	0.300 (3.834)	0.206 (3.920)	מחוז צפון
-4.305 (6.586)	-4.036 (6.842)	-10.318 (7.255)	5.267 (6.955)	-1.067 (7.087)	מחוז דרום
514	513	511	513	511	תצפיות
0.075	0.077	0.055	0.045	0.031	R-squared

סטיות תקן בסוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.
 $p < 0.001$ *** ; $p < 0.01$ ** ; $p < 0.05$ *

לוח 6

בחינת השפעות של מאפיינים דמוגרפיים על מידת ציוח עצמי, יהודים בלבד (תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים בעבור חמש שאלות)

משתנים	(1) חשבונית מאיש מקצוע	(2) הצהרה במכס	(3) עקיפה בתור בקופת חולים	(4) הפחתה מגיל ילדים	(5) החזרת מוצר תקין
חותר	***57.074 (10.719)	***45.044 (12.272)	1.020 (8.336)	15.958 (8.892)	7.222 (7.221)
גיל	-0.038 (0.093)	* 0.241 (0.109)	-0.027 (0.074)	***-0.384 (0.079)	*-0.163 (0.064)
מגדר	-0.128 (2.966)	4.368 (3.472)	-3.399 (2.340)	** -6.482 (2.504)	** -5.690 (2.034)
רמת דתיות	1.933 (1.035)	-1.178 (1.206)	**2.540 (0.803)	***3.412 (0.855)	***2.395 (0.696)
השכלה	-1.967 (1.552)	0.994 (1.800)	-0.167 (1.208)	1.285 (1.300)	-1.323 (1.052)
מעמד חברתי- כלכלי	-1.473 (1.278)	-1.046 (1.497)	-0.753 (1.011)	-0.472 (1.080)	0.050 (0.880)
נטייה פוליטית	*1.985 (1.009)	0.378 (1.171)	1.385 (0.795)	0.933 (0.845)	1.291 (0.688)
מחוז מרכז	-1.974 (4.067)	2.290 (4.776)	1.047 (3.248)	1.510 (3.469)	3.522 (2.817)
מחוז חיפה	-5.866 (5.031)	-5.210 (5.935)	4.602 (4.003)	6.311 (4.295)	1.403 (3.491)
מחוז ירושלים	-0.305 (5.410)	-3.044 (6.389)	1.542 (4.283)	3.970 (4.591)	-0.387 (3.733)
יהודה ושומרון	5.629 (5.016)	3.909 (5.881)	-1.090 (3.950)	-4.000 (4.237)	2.369 (3.442)
מחוז צפון	-3.606 (4.940)	-0.742 (5.788)	-3.510 (3.840)	-4.373 (4.096)	1.141 (3.328)
מחוז דרום	1.963 (9.485)	-5.660 (10.464)	-0.276 (7.108)	-4.849 (7.428)	-2.917 (6.046)
תצפיות	498	498	508	512	514
R-squared	0.031	0.022	0.033	0.097	0.063

טטיות תקן בסוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.
 * p<0.05 ; ** p<0.01 ; *** p<0.001

לוח 7

בחינת השפעות של מאפיינים דמוגרפיים על מידת האמון בציות של חברים קרובים, יהודים בלבד (תוצאות גרסיות לינאריות רבות משתנים בעבור חמש שאלות)

(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	משתנים
החזרת מוצר תקין	הפחתה מגיל ילדים	עקיפה בחור בקופי"ת חולים	הצהרה במכס	חשבונית מאיש מקצוע	
*16.085 (7.383)	**24.887 (9.083)	*18.433 (8.170)	**33.013 (10.019)	***49.346 (9.916)	חותך
*-0.162 (0.065)	***-0.274 (0.080)	-0.004 (0.072)	* 0.181 (0.089)	-0.012 (0.087)	קבוצת גיל
** -5.700 (2.079)	** -6.677 (2.558)	-3.834 (2.299)	0.645 (2.824)	1.526 (2.798)	מגדר
***3.557 (0.711)	***3.635 (0.874)	*1.899 (0.789)	-1.349 (0.971)	0.777 (0.964)	רמת דתיות
-1.484 (1.078)	-0.238 (1.327)	-0.801 (1.192)	1.740 (1.470)	-0.898 (1.461)	השכלה
-1.034 (0.897)	0.495 (1.104)	*-1.989 (0.993)	*-2.777 (1.222)	** -3.493 (1.208)	מעמד חברתי- כלכלי
0.829 (0.702)	0.376 (0.863)	0.961 (0.776)	1.559 (0.953)	1.509 (0.942)	נטייה פוליטית
-0.652 (2.878)	-0.020 (3.541)	0.909 (3.187)	7.035 (3.901)	4.655 (3.870)	מחוז מרכז
0.561 (3.565)	4.775 (4.386)	3.876 (3.944)	-3.501 (4.833)	2.313 (4.787)	מחוז חיפה
-3.703 (3.812)	-1.312 (4.689)	2.853 (4.219)	3.609 (5.169)	1.552 (5.120)	מחוז ירושלים
-5.445 (3.516)	-3.736 (4.326)	-3.363 (3.891)	9.003 (4.794)	0.419 (4.749)	יהודה ושומרון
-0.745 (3.399)	-3.358 (4.182)	-3.600 (3.762)	6.379 (4.662)	2.014 (4.616)	מחוז צפון
1.174 (6.170)	0.437 (7.591)	-11.674 (6.828)	-1.078 (8.373)	4.439 (8.282)	מחוז דרום
513	513	512	511	508	תצפיות
0.082	0.075	0.041	0.051	0.034	R-squared

סטיות תקן בטוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.
* p<0.05 ; ** p<0.01 ; *** p<0.001

לוח 8

**בחינת השפעות של מאפיינים דמוגרפיים על הדירוג של ישראל
בהשוואה לעולם (תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים בעבור
חמש שאלות)**

משתנים	(2) התנהגות פרו־חברתית	(3) אמון הדדי	(4) העלמת מיסים
חותך	0.026 (0.131)	0.193 (0.140)	0.828*** (0.072)
גיל	0.002 (0.002)	0.000 (0.002)	-0.001 (0.001)
מגדר	0.050 (0.048)	-0.005 (0.051)	-0.030 (0.026)
מגזר	0.126 (0.073)	0.138 (0.081)	0.110** (0.041)
השכלה	-0.031 (0.024)	-0.002 (0.025)	0.006 (0.013)
מעמד חברתי־כלכלי	*0.041 (0.020)	0.003 (0.022)	0.019 (0.011)
נטייה פוליטית	0.024 (0.015)	*0.034 (0.016)	-0.005 (0.008)
מחוז מרכז	0.005 (0.072)	-0.035 (0.075)	0.019 (0.038)
מחוז חיפה	-0.042 (0.079)	-0.136 (0.083)	-0.061 (0.043)
מחוז ירושלים	**0.236 (0.090)	0.015 (0.098)	-0.014 (0.047)
יהודה ושומרון	-0.038 (0.081)	-0.054 (0.089)	-0.004 (0.047)
מחוז צפון	0.010 (0.076)	0.089 (0.078)	-0.008 (0.041)
מחוז דרום	0.156 (0.140)	0.061 (0.165)	-0.014 (0.084)
תצפיות	424	405	502
R-squared	0.083	0.049	0.046

סטיות תקן בסוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.

* p<0.05 ; ** p<0.01 ; *** p<0.001

 לוח 9

בחינת השפעות של מאפיינים דמוגרפיים על אופן הדירוג של ישראל
 בהשוואה לעולם, יהודים בלבד (הוצאות רגרסיות לינאריות רבות
 משתנים בעבור חמש שאלות)

משתנים	(2) התנהגות פרו-חברתית	(3) אמון הדדי	(4) העלמת מיסים
חותך	***0.706 (0.190)	**0.589 (0.195)	***0.921 (0.086)
גיל	0.002 (0.002)	0.000 (0.002)	-0.001 (0.001)
מגדר	0.059 (0.052)	-0.022 (0.056)	-0.008 (0.025)
רמת דתיות	***-0.125 (0.017)	***-0.064 (0.018)	0.009 (0.008)
השכלה	0.019 (0.027)	0.024 (0.028)	0.009 (0.013)
מעמד חברתי-כלכלי	**0.058 (0.022)	0.029 (0.023)	0.020 (0.011)
נטייה פוליטית	-0.008 (0.018)	0.012 (0.019)	-0.011 (0.008)
מחוז מרכז	-0.001 (0.072)	-0.019 (0.077)	0.016 (0.033)
מחוז חיפה	0.003 (0.087)	-0.109 (0.093)	*-0.087 (0.041)
מחוז ירושלים	0.079 (0.096)	-0.063 (0.106)	-0.042 (0.044)
יהודה ושומרון	-0.013 (0.087)	0.022 (0.095)	-0.011 (0.043)
מחוז צפון	0.061 (0.090)	0.161 (0.091)	0.030 (0.042)
מחוז דרום	-0.013 (0.145)	0.026 (0.166)	-0.028 (0.078)
תצפיות	331	329	409
R-squared	0.174	0.068	0.047

סטיות תקן בסוגריים; מחוז חל אביב הוא משתנה מושמט.

* p<0.05 ; ** p<0.01 ; *** p<0.001

משקלות

משקול המדגם במחקר בשלב ב ובשלב ג (כדי לייצג טוב יותר את האוכלוסייה הישראלית) נעשה על פי המשקלות שלהלן:

מחוז מגורים (ב-%)

סה"כ	מחוז הדרום	מחוז תל אביב	מחוז המרכז	מחוז חיפה	מחוז הצפון	מחוז ירושלים
100.0	14.0	17.9	26.1	12.8	17.2	11.9

גיל (ב-%)

20.1	24 טו
18.7	34-25
18.1	44-35
14.2	54-45
13.1	64-55
15.9	+65
100	סה"כ

מגדר (ב-%)

48.6	גברים
51.4	נשים

מחקר אמון: חלק א

מיקומה של ישראל ביחס למדינות אחרות: מתאם בין סדרות

נמצא מתאם גבוה בין התשובות לסדרת שאלות "מצב ישראל ביחס לעולם" לבין התשובות לסדרת שאלות "מצב ישראל ביחס למדינות ה-OECD". מתאם זה עשוי להעיד שרבים מהמשיבים לא הבחינו בהבדל שבין שתי הסדרות. היות שבשאלון נשאלו המשיבים קודם על מצב ישראל ביחס לעולם הנחנו שתשובותיהם התייחסו לנוסח הזה, ועל סמך זאת ניתחנו בגוף המסמך אך ורק את תשובותיהם לסדרת השאלות הראשונה.

לוח 10

מתאם בין תשובות המשיבים על מצב ישראל ביחס לעולם וביחס למדינות ה-OECD

מדד	מצב ישראל ביחס לעולם (ציון ממוצע)	מצב ישראל ביחס למדינות ה-OECD (ציון ממוצע)	מתאם
שלטון החוק	2.62 (1.31)	2.68 (1.31)	0.59
התנהגות פרו-חברתית	3.64 (1.26)	3.55 (1.3)	0.672
אמון הדדי	3.08 (1.24)	3.14 (1.28)	0.639
העלמת מס	3.56 (1.35)	3.54 (1.35)	0.627

סטיות תקן בסוגריים; תשובות המשיבים נעו בין 1 ל-6.

מחקר אמון: חלק ב

להלן ניתוח מלא של שני המשאלים שנערכו בחלק ב של המחקר.

משאל 1: אמון המדינה בציות אזרחים ואמון הדדי בין אזרחים

משאל זה נערך ב-11-12 באוגוסט 2021 באמצעות פלטפורמת המחקרים של אתר ynet, ובשיתוף חברת קיימא. בסך הכול השתתפו במחקר 1,084 משיבים מתוך משתמשי אתר ynet, שענו על השאלון המקוון. לאחר ניפוי המשיבים שאינם תושבי ישראל וקבוצות אוכלוסייה שהיו מיוצגות בחסר נותר מדגם של 799 משיבים.²⁶ היות שהמדגם שהתקבל אינו מדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית בוצע משקול על פי מכסות דגימה הנהוגות במחקר מסוג זה.²⁷

השאלון הופיע בשתי גרסאות כדי לייצר אפקט הטרימה ניסויי, שבו המשיבים מחולקים שרירותית לשתי קבוצות, ונחשפים למידע שונה בתחילת השאלון, ולכן עשויים להיות מושפעים מכך זמן קצר לאחר החשיפה למידע. הקבוצה הראשונה נחשפה קודם לסדרת היגדים על אודות האמון של המדינה בציות אזרחים לחוקים ותקנות ורק אחר כך לסדרת היגדים על אמון הדדי בין אזרחים (גרסה א של השאלון). הקבוצה השנייה נחשפה קודם לסדרת היגדים על אמון הדדי בין אזרחים ורק אחר כך לסדרת היגדים על האמון של המדינה בציות אזרחים (גרסה ב של השאלון). בכל סדרת היגדים היו חמישה היגדים, והסכמה עימם ציינה אמון בציות האזרחים לחוקים ותקנות ואמון הדדי משמעותי בין אזרחים (לשאלון המלא ראו נספח א). המשיבים התבקשו לדרג את הסכמתם לכל היגד: "במידה מועטה מאוד", "במידה מועטה", "במידה בינונית", "במידה רבה" ו"במידה רבה מאוד".

בניסוי זה הייתה בכוונתנו לבחון את ההיפותזה שחשיפה בתחילת השאלון לתחום שבו האמון של ישראלים גבוה יותר, להשערתנו האמון ההדדי בין

26 ייצוג חסר של הקבוצות האלה תבע הסרה שלהן מהמדגם לשם ביצוע תקין של תהליך המשקול: חרדים, ערבים, בני פחות מ-25 ותושבי מחוז יהודה ושומרון.

27 לפירוט המשקולות ראו נספח ג.

האזרחים, תשפיע לחיוב על מידת האמון שיביעו המשיבים בצייתנותם של ישראלים לחוקים ותקנות בהמשכו, ולהפך – אם תהיה חשיפה בתחילת השאלון לתחום שבו האמון של ישראלים נמוך יותר, להשערתנו מידת האמון בציות אזרחים לחוקים, לנהלים ולהנחיות מטעם המדינה, תשפיע לשלילה על מידת האמון הדדי שיביעו המשיבים. אישוש של ההיפותזה הזאת יראה כי אותו אפקט מעולם הפסיכולוגיה ההתנהגותית יכול לשמש את הרגולטור בבואו לבחור בצעדים שמטרתם לשפר ולחזק את האמון של הציבור הישראלי הרחב בצייתנות של האחר, ובכך גם לשפר ולחזק את הצייתנות של הפרט עצמו, בין לחוקים ולתקנות, בין להנחיות תלויות שיתוף פעולה וולונטרי.

מעבר לניסוי המתואר לעיל, המחקר בוחן את מידת האמון ההדדי בין האזרחים ואת מידת האמון של המדינה בציות האזרחים לפי דעת כלל האוכלוסייה ובפילוח לקבוצות אוכלוסייה למיניהן. בשל היעדר הבדלים מובהקים בין קבוצות הניסוי, ביצענו ניתוח מאוחד של חלק זה בעבור כלל המדגם.

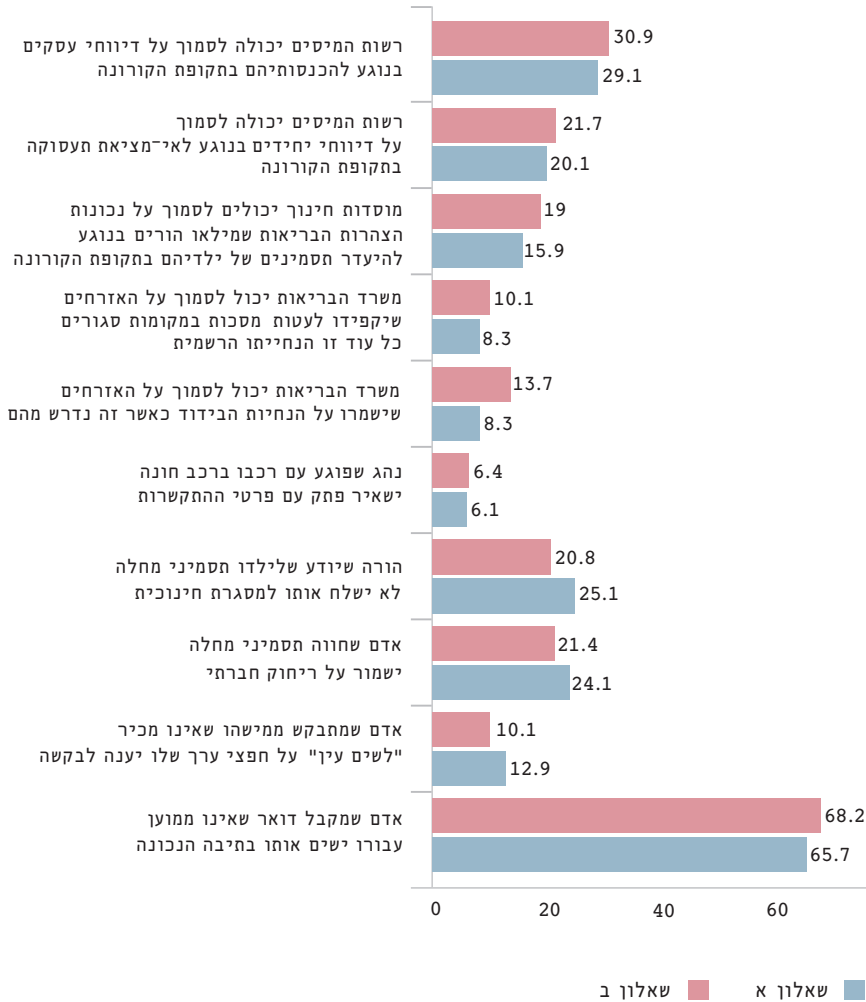
1. ניתוח ממצאי המחקר בפילוח לקבוצות הניסוי

בתרשים 16 מוצג שיעור המשיבים שהסכימו (השיבו שהסכימו "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד") עם כל היגד לפי גרסת השאלון. חמשת ההיגדים מצד ימין עוסקים באמון הדדי בין אזרחים, וחמשת ההיגדים משמאל באמון המדינה בציות האזרחים. ניתן להתרשם כי בניגוד להשערותנו, אין הבדל משמעותי בין שיעור ההסכמה עם ההיגדים מהסוג הראשון לשיעור ההסכמה עם ההיגדים מהסוג השני. ניכרת חריגה מכך בשאלה אחת בלבד (שמירה על חפצי זר), שבה הביעו המשיבים הסכמה גבוהה עם האמירה.

כמו כן, בתרשים 16 אפשר לראות שמידת ההסכמה שהביעו המשיבים עם אמירות בנושא ציות ישראלים למוסדות המדינה בגרסה א של השאלון – שבה סדרת ההיגדים על אמון המדינה בציות אזרחים קדמה לסדרת ההיגדים על אמון הדדי בין אזרחים – נמוכה מעט יותר ממידת ההסכמה שהביעו המשיבים בגרסה ב, שבה סדרת ההיגדים על אמון הדדי הופיעה ראשונה. הפרש זה קטן מאוד, וכדי לבחון אם ממצא זה משמעותי בחנו את הקשר בין גרסת השאלון למידת ההסכמה עם ההיגדים באמצעות רגרסיה לינארית רבת משתנים. בלוחות 11 ו-12 להלן אפשר לראות את תוצאות הרגרסיות הלינאריות.

תרשים 16

שיעור המשיבים שהסכימו עם כל היגד, לפי גרסת שאלון (ב-%)

בלוח 11 מוצגות חמש גרסיות בעבור חמשת ההיגדים על אמון המדינה בציות אזרחים, ובלוח 12 מוצגות חמש גרסיות בעבור חמשת ההיגדים על האמון ההדדי בין אזרחים. המשתנה התלוי הוא משתנה בינארי שערכו 0 אם המשיב לא הסכים עם ההיגד (בחר בתשובה "במידה מועטה" או "במידה מועטה מאוד") ו־1 אם המשיב הסכים עם ההיגד (בחר בתשובה "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד"). המשתנה הבלתי תלוי שנבחן בחלק זה הוא משתנה "קבוצה", שגם הוא משתנה בינארי הנע בין הערך 0 אם המשיב ענה על גרסה ב של השאלון (סדרת היגדים על אמון הדדי ואז סדרת היגדים על אמון המדינה בציות אזרחים) והערך 1 אם המשיב ענה על גרסה א של השאלון (סדרת היגדים על אמון המדינה בציות אזרחים ואז סדרת היגדים על אמון הדדי). כמו כן, הוספנו משתני שליטה בעבור מאפיינים דמוגרפיים של משתתפי המחקר: גיל, מגדר, השכלה, מעמד חברתי־כלכלי, רמת דתיות ונטייה פוליטית, ומשתנה בינארי עבור כל אחד מהמחוזות (מחוז תל אביב הוא המשתנה המושמט שלעומתו נמדדו שאר המחוזות).

ניתן לראות בלוח 11 ובלוח 12 ששום מקדם של משתנה קבוצה אינו מובהק, כלומר אין לגרסת השאלון קשר מובהק להסכמתם של המשיבים עם שום היגד שעליו נשאלו. שני הממצאים: (1) אין הבדל מהותי במידת ההסכמה של המשיבים בין שנשאלו על אמון הדדי, בין שנשאלו על אמון המדינה באזרחים, ו־(2) אין הבדל מהותי בין מידת ההסכמה של שתי קבוצות הניסוי – מראים כי אפקט ההטרמה לא פעל כפי שצפינו.

אפשר לסכם אפוא כבר כעת כי השערותנו הראשוניות שמשיבים יביעו יותר הסכמה עם היגדים על אודות האמון ההדדי בין האזרחים לעומת היגדים על אודות האמון של המדינה בציות אזרחים הופרכה. בהתאם לכך נמצא כי אין השפעה לאפקט ההטרמה שנבחן במחקר. ככל הנראה, מידת האמון הדדי ומידת האמון של המדינה בציות אזרחים דומה, ולכן חשיפה של המשיבים לסדרת היגדים על אחת הסוגיות לפני סדרת היגדים על השנייה אינה משפיעה על הסכמתם עם סדרת ההיגדים השנייה. המשך ניתוח התוצאות מתבסס על איחוד התנאים הניסויים במדגם לקבוצה אחת.

לוח 11

בחינת השפעת אפקט ההטרמה על מידת ההסכמה עם היגדים על ארון המדינה בציות אזרחים (חוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים)

(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	משתנים
0.37 (0.196)	*0.387 (0.195)	0.31 (0.197)	**0.898 (0.287)	***0.906 (0.224)	חותך
-0.08 (0.061)	-0.04 (0.058)	-0.08 (0.063)	-0.02 (0.070)	-0.04 (0.071)	קבוצה
-0.001 (0.002)	-0.002 (0.002)	0.004 (0.002)	*-0.006 (0.002)	-0.003 (0.002)	גיל
-0.05 (0.057)	-0.03 (0.051)	*-0.150 (0.066)	*-0.149 (0.071)	0.00 (0.074)	מגדר
0.05 (0.028)	0.01 (0.025)	0.05 (0.031)	0.05 (0.046)	0.02 (0.039)	רמת השכלה
** -0.078 (0.026)	*-0.048 (0.024)	** -0.084 (0.027)	***-0.111 (0.027)	** -0.091 (0.031)	מעמד חברתי-כלכלי
-0.01 (0.060)	-0.02 (0.058)	-0.06 (0.060)	-0.02 (0.061)	-0.07 (0.064)	רמת דתיות
* 0.133 (0.065)	0.10 (0.060)	* 0.135 (0.068)	0.07 (0.085)	0.07 (0.080)	נטייה פוליטית
* -0.152 (0.068)	-0.10 (0.067)	-0.10 (0.069)	-0.12 (0.087)	-0.12 (0.087)	מחוז מרכז
-0.08 (0.101)	-0.10 (0.092)	-0.04 (0.115)	-0.08 (0.118)	0.17 (0.115)	מחוז ירושלים
-0.05 (0.119)	-0.01 (0.116)	0.16 (0.135)	0.06 (0.125)	0.00 (0.145)	מחוז דרום
-0.05 (0.083)	-0.02 (0.080)	-0.04 (0.083)	-0.03 (0.098)	-0.09 (0.101)	מחוז צפון ומחוז ח'יפה
277	277	283	256	264	חצפיות
0.12	0.07	0.15	0.15	0.11	R-squared

סטיות תקן בסוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.
 * p<0.05 ; ** p<0.01 ; *** p<0.001

לוח 12

**בחינת השפעת אפקט ההטרמה על מידת ההסכמה עם היגדים על אודות
אמון הדדי בין אזרחים (תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים)**

	(10)	(9)	(8)	(7)	(6)	משתנים
חותך	***0.800 (0.137)	-0.09 (0.163)	**0.695 (0.255)	*0.610 (0.258)	-0.24 (0.135)	
קבוצה	-0.03 (0.053)	0.04 (0.054)	0.13 (0.075)	0.07 (0.074)	0.03 (0.044)	
גיל	0.000 (0.002)	0.000 (0.002)	-0.004 (0.003)	0.002 (0.003)	0.000 (0.002)	
מגדר	* 0.123 (0.055)	0.05 (0.057)	-0.08 (0.072)	-0.08 (0.081)	-0.02 (0.043)	
רמת השכלה	-0.01 (0.024)	0.05 (0.026)	0.03 (0.041)	-0.09 (0.046)	***0.064 (0.017)	
מעמד חברתי-כלכלי	-0.02 (0.022)	-0.03 (0.024)	***-0.101 (0.028)	-0.03 (0.031)	0.00 (0.017)	
רמת דתיות	0.04 (0.039)	0.07 (0.052)	0.05 (0.062)	0.06 (0.060)	0.07 (0.044)	
נטייה פוליטית	0.06 (0.066)	**0.143 (0.055)	-0.09 (0.084)	-0.04 (0.085)	*0.085 (0.042)	
מחוז מרכז	0.03 (0.056)	0.00 (0.071)	0.01 (0.088)	0.05 (0.086)	0.06 (0.050)	
מחוז ירושלים	0.03 (0.080)	-0.07 (0.092)	0.11 (0.121)	-0.02 (0.133)	0.00 (0.067)	
מחוז דרום	0.02 (0.084)	0.15 (0.138)	0.16 (0.146)	0.04 (0.134)	0.00 (0.095)	
מחוז צפון ומחוז חיפה	-0.02 (0.076)	-0.11 (0.068)	0.00 (0.097)	0.04 (0.105)	-0.04 (0.054)	
תצפיות	289	249	239	234	273	
R-squared	0.07	0.12	0.12	0.07	0.10	

סטיות תקן בסוגריים; מחוז חל אביב הוא משתנה מושמט.
* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

2. ניתוח ממצאי המחקר בעבור כלל המדגם

בהיעדר השפעה של החלוקה הרנדומלית לקבוצות הניסוי, נעבור לנתח את תוצאות המחקר כמקשה אחת בעבור כלל המשיבים. בתרשימים 14 ו-15 ניתן להבחין שההיגד היחיד שרוב משמעותי מהמשיבים מסכים לו הוא ההיגד "בישראל, כאשר אדם מתבקש ממישהו שאינו מכיר 'לשים עין' על חפצי ערך שלו למספר דקות, הוא לרוב יענה לבקשה, ידאג שאיש אינו לוקח את החפצים, וגם לא ייגע בהם בעצמו". למעט ההיגד זה נראה כי רוב המשיבים אינם מביעים אמון רב בזולת ואינם חושבים שהמדינה יכולה לסמוך על ציות האזרחים.

א. אמון המדינה בציות אזרחים

בתרשים 13 ניתן לראות את התפלגות הסכמת המשיבים עם חמשת ההיגדים בדבר ציות אזרחים למוסדות המדינה. ככלל ניתן לראות כי המשיבים חושבים שהמדינה אינה יכולה לסמוך על ציות האזרחים, למעט כשנשאלו אם רשות המיסים יכולה לסמוך על דיווחי עסקים. גם בשאלה הזאת המשיבים חלוקים, שליש מהמשיבים מביעים הסכמה ושליש אינם מביעים הסכמה.

(1) "רשות המיסים בישראל יכולה לסמוך על דיווחי עסקים בנוגע לירידה בהכנסותיהם בתקופת הקורונה (לצורך קבלת זכאות למענקי סיוע)". כ-39% מהמשיבים לא הסכימו עם ההיגד זה, 31% הסכימו במידה בינונית, ו-30% הסכימו במידה רבה או במידה רבה מאוד. זה ההיגד היחיד בסדרת ההיגדים שבו היה שיעור המסכימים דומה לשיעור הלא-מסכימים, ומאזן הנטו אומנם שלילי (-9%), אך קרוב לנקודת האיזון.

(2) "רשות התעסוקה בישראל יכולה לסמוך על דיווחי יחידים בנוגע לאי-מציאת תעסוקה בתקופת הקורונה (לצורך קבלת דמי אבטלה/חל"ת)". כ-50% מהמשיבים לא הסכימו עם ההיגד זה, 30% הסכימו במידה בינונית, וכ-20% הסכימו עם ההיגד זה במידה רבה או רבה מאוד (מאזן נטו של -30%).

(3) "מוסדות חינוך בישראל יכולים לסמוך על נכונות הצהרות הבריאות שמילאו הורים בנוגע להיעדר תסמינים של ילדיהם בתקופת הקורונה (לצורך הגעה כל בוקר לביה"ס/לגן)". כ-57% מהמשיבים לא הסכימו עם ההיגד זה, 25% הסכימו במידה בינונית, וכ-18% הסכימו במידה רבה או רבה מאוד (מאזן נטו של -39%).

(4) "משרד הבריאות בישראל יכול לסמוך על האזרחים שיקפידו לעטות מסכות במקומות סגורים כל עוד זו הנחייתו הרשמית". כ־64% מהמשיבים לא הסכימו עם היגד זה, 27% הסכימו במידה בינונית, וכ־9% הסכימו עם היגד זה במידה רבה או במידה רבה מאוד. שיעור ההסכמה עם היגד זה היה הנמוך ביותר (מאזן נטו של 55%-).

(5) "משרד הבריאות בישראל יכול לסמוך על האזרחים שישמרו על הנחיות הבידוד כאשר זה נדרש מהם". כ־64% מהמשיבים לא הסכימו עם היגד זה, 25% הסכימו במידה בינונית, וכ־11% הסכימו עם היגד זה.

ב. אמון הדדי בין אזרחים

בתרשים 14 ניתן לראות את התפלגות הסכמת המשיבים עם חמשת ההיגדים על אודות האמון ההדדי בין האזרחים במדינה. אפשר לראות כי התפלגות התשובות אחידה מעט יותר, אך בכל ההיגדים – למעט אחד – רוב המשיבים לא הסכימו שאפשר להביע אמון בזולת.

(6) "בישראל, כאשר נהג פוגע עם רכבו ברכב חונה, הוא לרוב ישאיר פתק עם פרטי ההתקשרות שלו לנהג הרכב הנפגע". כ־64% מהמשיבים לא הסכימו עם היגד זה, 29% הסכימו במידה בינונית, ורק כ־7% הסכימו עם היגד זה. שיעור ההסכמה עם היגד זה היה הנמוך ביותר.

(7) "בישראל, כאשר הורה יודע שלילדו תסמיני מחלה (חום, שיעול, כאבים), הוא לרוב לא ישלח אותו למסגרת חינוכית על מנת שלא להדביק ילדים נוספים". כ־45% מהמשיבים לא הסכימו עם היגד זה, 32% הסכימו במידה בינונית, וכ־23% הסכימו עם היגד זה.

(8) "בישראל, כאשר אדם חווה תסמיני מחלה (חום, שיעול, כאבים), הוא לרוב ישמור על ריחוק חברתי על מנת לא להדביק אחרים". כ־45% מהמשיבים לא הסכימו עם היגד זה, 32% הסכימו במידה בינונית, וכ־23% הסכימו עם היגד זה.

(9) בישראל, כאשר אדם מקבל דואר שאינו ממוען עבורו, הוא לרוב ישים אותו בתיבה הנכונה באם היא ידועה לו, או במקום בולט לעין על מנת שהנמען ימצא אותה". כ־58% מהמשיבים לא הסכימו עם היגד זה, 30% הסכימו במידה בינונית, וכ־12% הסכימו עם היגד זה.

(11) "בישראל, כאשר אדם מתבקש ממישהו שאינו מכיר 'לשים עין' על חפצי ערך שלו למספר דקות, הוא לרוב יענה לבקשה, ידאג שאיש אינו לוקח את החפצים, וגם לא ייגע בהם בעצמו". כ-10% מהמשיבים לא הסכימו עם היגד זה, 23% הסכימו במידה בינונית, וכ-67% הסכימו עם היגד זה. שיעור ההסכמה עם ההיגד הזה היה הגבוה ביותר.

לסיכום חלק זה, בין שנשאלו על אמון הדדי בין אזרחים, בין שנשאלו על יכולתה של המדינה לתת אמון בציות האזרחים, המשיבים הביעו ספק רב בנוכחותם של ישראלים לפעול על פי חוקים, תקנות ונורמות, ורוב מוחלט של המשיבים הביעו אי-הסכמה עם ההיגדים שהוצגו לפנייהם. נרשמה הסכמה רחבה רק עם היגד אחד העוסק באמון הדדי, והתפלגות אחידה בין הסכמה לאי-הסכמה בשני היגדים נוספים בלבד, אחד מכל סדרת היגדים.

3. ניתוח ממצאי המחקר בפילוח לפי מאפיינים דמוגרפיים

בשאלון נאסף מידע על כמה מאפיינים דמוגרפיים של המשיבים: גיל, מגדר, השכלה, מעמד חברתי-כלכלי, רמת דתיות, נטייה פוליטית ומחוז מגורים. לוחות 13 ו-14 שלהלן מציגים את תוצאות עשרת הרגרסיות הלינאריות רבות המשתנים הבוחנות את הקשר בין מאפיינים דמוגרפיים אלו להסתברות ההסכמה עם כל ההיגד. בשני הלוחות "גיל" הוא משתנה רציף, "השכלה", "רמת דתיות" ו"מעמד חברתי-כלכלי" הם סולמות ערכים (ערך גבוה מצביע על השכלה/רמת דתיות/מעמד חברתי-כלכלי גבוה יותר). המשתנים "מגדר", "נטייה פוליטית" ומשתני המחוזות הם בינאריים, ערכו של "מגדר" הוא 0 עבור משיב ו-1 עבור משיבה. ערך המשתנה "נטייה פוליטית" הוא 0 עבור משיב שמאלני ו-1 עבור משיב ימני. המשתנה "מחוז תל אביב" הוא משתנה מושמט.

ככלל אפשר להתרשם כי שום גורם דמוגרפי לא השפיע השפעה מובהקת ועקבית על הסכמת המשיבים עם כלל ההיגדים. עם זאת, ניתן לראות כי למעמד החברתי-כלכלי יש השפעה מובהקת, משמעותית ושלילית על הסכמת המשיבים עם כל ההיגדים בדבר היכולת של המדינה לתת אמון בציות האזרחים. כלומר, ככל שהמשיבים בעלי הכנסה גבוהה יותר, כך הם מביעים פחות אמון בציות הישראלים לחוקים ולתקנות מטעם המדינה. להלן ניתוח של מידת האמון שהביעו המשיבים בציבור הישראלי לפי מאפיינים דמוגרפיים.

3.1. גיל

תוצאות הרגרסיות מלמדות כי לגיל אין השפעה מובהקת ועקבית על הסכמת המשיבים עם ההיגדים למיניהם. עם זאת, בשני היגדים על אמון המדינה בציות אזרחים ניכרת השפעה מובהקת. בהיגד (2) "רשות התעסוקה בישראל יכולה לסמוך על דיווחי יחידים בנוגע לאי-מציאת תעסוקה בתקופת הקורונה (לצורך קבלת דמי אבטלה/חל"ת)", כל שנה בגיל המשיב מקטינה את הסיכוי שהוא יסכים עם ההיגד בחצי נקודת אחוז, כלומר הסיכוי שמשיב בן 65 יסכים עם ההיגד קטן ב־20 נקודות אחוז בממוצע מהסיכוי שמשיב בן 25 יסכים עם ההיגד. כלומר, ככל שהמשיבים מבוגרים יותר, כך הם מטילים ספק רב יותר באמינות הדיווחים של הישראלים לרשות התעסוקה בתקופת משבר הקורונה. לגיל נרשמה השפעה מובהקת נוספת אך הפוכה על ההסכמה עם היגד (3) "מוסדות חינוך בישראל יכולים לסמוך על נכונות הצהרות הבריאות שמילאו הורים בנוגע להיעדר תסמינים של ילדיהם בתקופת הקורונה (לצורך הגעה כל בוקר לביה"ס/לגן)" – כל שנה נוספת הגדילה את הסיכוי שמשיב יסכים עם ההיגד ב־0.4 נקודות אחוז. כלומר, ככל שהמשיבים צעירים יותר, כך הם מטילים ספק רב יותר באמינות הצהרות הבריאות היומיות של הורים למערכת החינוך בתקופת הקורונה.

3.2. מגדר

תוצאות הרגרסיות מלמדות כי למגדר אין השפעה מובהקת ועקבית על הסכמת המשיבים עם ההיגדים השונים. עם זאת, בשני היגדים בדבר אמון המדינה בציות האזרחים ובהיגד נוסף בדבר אמון הדדי ניכרת השפעה מובהקת. בהיגד (2) ובהיגד (3), הנוגעים ליכולתם של מוסדות המדינה לתת אמון בציות אזרחים (רשות התעסוקה ומשרד החינוך, בהתאמה), נמצא כי הסיכוי שמשיבה תסכים עם כל אחד מההיגדים נמוך ב־15 נקודות אחוז מהסיכוי שמשיב יסכים עימם. כלומר, פחות נשים מגברים סברו כי רשות התעסוקה ומשרד החינוך יכלו לתת אמון בדיווחי האזרחים בתקופת הקורונה. בהיגד (10) "בישראל, כאשר אדם מתבקש ממישהו שאינו מכיר 'לשים עין' על חפצי ערך שלו למספר דקות, הוא לרוב יענה לבקשה, ידאג שאיש אינו לוקח את החפצים, וגם לא ייגע בהם בעצמו", נמצא כי הסיכוי שמשיבה תסכים איתו גבוה ב־12 נקודות אחוז מהסיכוי שמשיב יסכים. בהקשר זה אפוא יותר נשים מגברים סברו כי ישראלים יכולים לתת אמון בזולתם.

3.3. רמת השכלה

תוצאות הרגרסיות מלמדות כי לרמת השכלה אין השפעה מובהקת ועקבית על הסכמת המשיבים עם ההיגדים. רק בהיגד אחד על אמון הדדי בין אזרחים יש לרמת השכלה השפעה מובהקת – כל רמה נוספת של השכלה מגדילה את הסיכוי שמשיב יסכים עם היגד (6) "בישראל, כאשר נהג פוגע עם רכבו ברכב חונה, הוא לרוב ישאיר פתק עם פרטי ההתקשרות שלו לנהג הרכב הנפגע" ב-6 נקודות אחוז. כלומר, הסיכוי שמשיב בעל תואר ראשון יסכים עם ההיגד גדול ב-18 נקודות אחוז ממשיב שלא השלים 12 שנות לימוד. בהקשר זה, ככל שהשכלתם של המשיבים גבוהה יותר, כך הם הסכימו יותר שישראלים יכולים לתת אמון בזולתם.

לוח 13

בחינת השפעתה של ההשתייכות לפלחים דמוגרפיים על מידת ההסכמה עם היגדים בדבר אמון המדינה בציות אזרחים (תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים)

משתנים	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
חותך	***0.900 (0.229)	**0.887 (0.282)	0.27 (0.192)	0.37 (0.196)	0.35 (0.192)
גיל	-0.003 (0.002)	*-0.005 (0.002)	*0.004 (0.002)	-0.002 (0.002)	-0.001 (0.002)
מגדר	0.00 (0.074)	*-0.150 (0.071)	*-0.147 (0.067)	-0.03 (0.052)	-0.05 (0.059)
רמת השכלה	0.02 (0.039)	0.06 (0.046)	0.05 (0.030)	0.01 (0.025)	0.05 (0.027)
מעמד חברתי-כלכלי	** -0.092 (0.031)	*** -0.112 (0.027)	** -0.087 (0.026)	* -0.049 (0.023)	** -0.080 (0.025)
רמת דתיות	-0.08 (0.064)	-0.02 (0.061)	-0.06 (0.059)	-0.02 (0.057)	-0.02 (0.058)
נטייה פוליטית	0.08 (0.081)	0.07 (0.085)	* 0.142 (0.069)	0.10 (0.060)	* 0.141 (0.064)
מחוז מרכז	-0.12 (0.086)	-0.12 (0.086)	-0.11 (0.069)	-0.11 (0.066)	* -0.164 (0.068)
מחוז ירושלים	0.17 (0.116)	-0.08 (0.117)	-0.05 (0.115)	-0.11 (0.089)	-0.09 (0.101)

(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	משתנים
-0.06 (0.115)	-0.02 (0.115)	0.14 (0.131)	0.05 (0.124)	0.00 (0.142)	מחוז דרום
-0.06 (0.082)	-0.03 (0.077)	-0.06 (0.083)	-0.04 (0.098)	-0.10 (0.102)	מחוז צפון ומחוז ח'פה
277	277	283	256	264	תצפיות
0.10	0.07	0.14	0.14	0.11	R-squared

סטיות תקן בסוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.

p<0.001 *** ; p<0.01 ** ; p<0.05 *

לוח 14

בחינת השפעתה של ההשתייכות לפלחים דמוגרפיים על מידת ההסכמה עם היגדים בדבר אמון הדדי בין אזרחים (תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים)

(10)	(9)	(8)	(7)	(6)	משתנים
***0.802 (0.138)	-0.07 (0.159)	**0.773 (0.257)	*0.628 (0.249)	-0.24 (0.135)	חותך
0.000 (0.002)	0.000 (0.002)	-0.004 (0.003)	0.002 (0.003)	0.000 (0.002)	גיל
*0.121 (0.055)	0.05 (0.057)	-0.09 (0.073)	-0.09 (0.080)	-0.02 (0.043)	מגדר
-0.01 (0.024)	0.05 (0.026)	0.03 (0.041)	-0.09 (0.044)	***0.064 (0.017)	רמת השכלה
-0.02 (0.022)	-0.03 (0.024)	** -0.099 (0.030)	-0.03 (0.031)	0.00 (0.017)	מעמד חברתי- כלכלי
0.04 (0.037)	0.07 (0.052)	0.06 (0.065)	0.06 (0.061)	0.07 (0.045)	רמת דתיות
0.06 (0.065)	*0.143 (0.055)	-0.12 (0.085)	-0.05 (0.085)	0.08 (0.043)	נטייה פוליטית
0.03 (0.056)	0.01 (0.071)	0.05 (0.088)	0.06 (0.086)	0.06 (0.050)	מחוז מרכז

משתנים	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
מחוז ירושלים	0.00 (0.067)	0.00 (0.131)	0.13 (0.120)	-0.06 (0.090)	0.03 (0.081)
מחוז דרום	0.00 (0.097)	0.06 (0.136)	0.17 (0.156)	0.16 (0.142)	0.01 (0.082)
מחוז צפון ומחוז חיפה	-0.04 (0.052)	0.05 (0.107)	0.03 (0.099)	-0.10 (0.069)	-0.03 (0.076)
תצפיות	273	234	239	249	289
R-squared	0.10	0.06	0.11	0.12	0.07

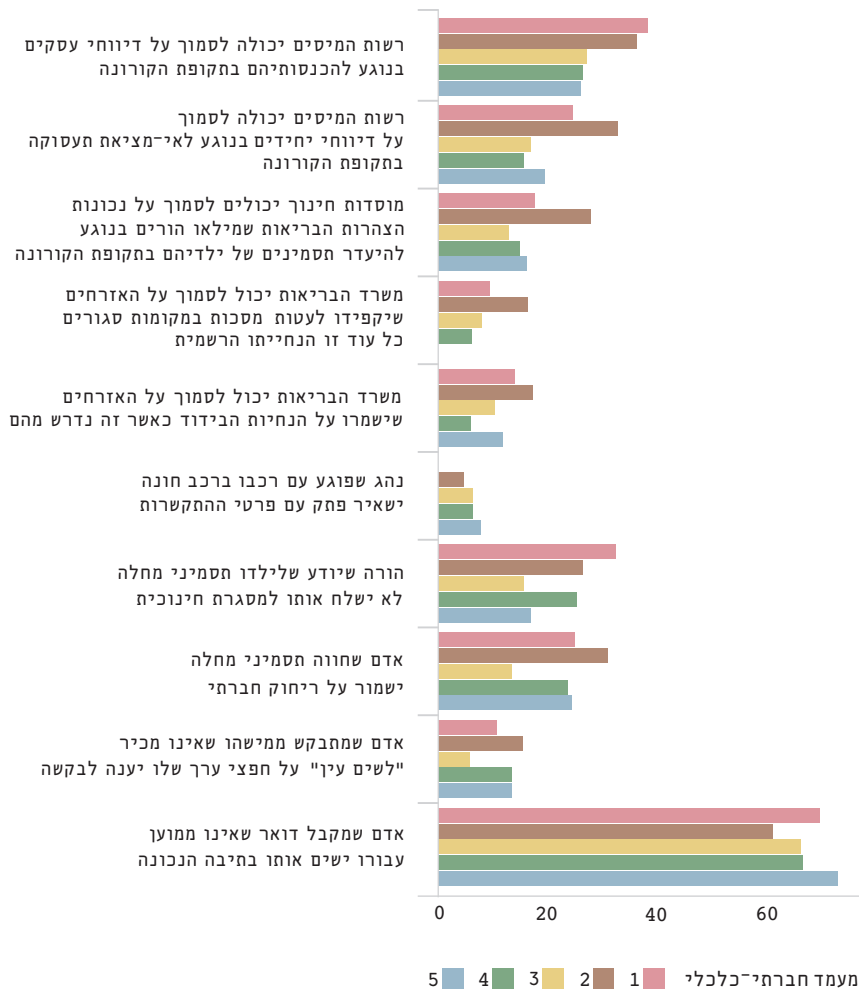
טיות תקן בסוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.
* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

3.4 מעמד חברתי-כלכלי

תוצאות הרגרסיות מלמדות כי למעמד חברתי-כלכלי יש השפעה מובהקת ועקיבית על הסכמת המשיבים עם ההיגדים בדבר האמון של המדינה בציות אזרחים. כמו כן, נמצאה השפעה מובהקת על היגד אחד בדבר אמון הדדי בין אזרחים. בתרשים 17 אפשר לראות כי כל ההיגדים בדבר אמון המדינה בציות אזרחים (חמשת ההיגדים השמאליים) זכו ליותר הסכמה של משיבים ממעמד חברתי-כלכלי לעומת משיבים ממעמד חברתי-כלכלי גבוה.

בכל ההיגדים בדבר אמון המדינה בציות אזרחים, כל עלייה במעמד הכלכלי (כלומר בטווח ההכנסה של המשיבים) מזוהה עם ירידה של כ-10 נקודות אחוז בסיכוי להסכים עם ההיגד, למעט היגד (4), שבו הירידה היא של 5% בלבד. כלומר, בכל סדרת ההיגדים האלה ככל שהכנסת המשיבים גבוהה יותר, כך הם מטילים ספק רב יותר ביכולתם של המדינה ומוסדותיה לתת אמון בציות הישראלים. כמו כן, ביחס להיגד (8) "בישראל, כאשר אדם חווה תסמיני מחלה (חום, שיעול, כאבים), הוא לרוב ישמור על ריחוק חברתי על מנת לא להדביק אחרים", נמצאה השפעה מובהקת בסדר גודל דומה – כל עלייה במעמד החברתי-כלכלי מזוהה עם ירידה של 10 נקודות אחוז בסיכוי שמשיב יסכים עם ההיגד. קרי, ככל שהכנסת המשיבים גבוהה יותר, כך הם מטילים ספק רב יותר בשמירתם של הישראלים על ריחוק חברתי בתקופת הקורונה.

תרשים 17
שיעור המשיבים שהסכימו עם כל היגד,
לפי מעמד חברתי-כלכלי (ב-%)

3.5. רמת דתיות

תוצאות הרגרסיות מלמדות כי לרמת דתיות אין השפעה מובהקת על הסכמת המשיבים עם ההיגדים השונים.

3.6. נטייה פוליטית

תוצאות הרגרסיות מלמדות כי לנטייה פוליטית אין השפעה מובהקת ועקבית על הסכמת המשיבים עם ההיגדים השונים. עם זאת, בשני היגדים על האמון של המדינה בציות אזרחים ובהיגד נוסף בדבר אמון הדדי יש השפעה מובהקת ועקבית. הסיכוי שמשיב ימני יסכים עם ההיגדים (3), (5) ו-(9) גדול בכ-14 נקודות אחוז מהסיכוי שמשיב שמאלני יסכים עם כל אחד מהם. כלומר, ככל שהמשיבים הגדירו את עצמם בעלי השקפה פוליטית ימנית יותר, כך הם הביעו יותר אמון בציינתנות הישראלים למוסדות המדינה (משרד החינוך ומשרד הבריאות בהקשר הזה) וביכולתם של ישראלים לתת אמון בזולתם.

3.7. מחוז מגורים

תוצאות הרגרסיות מלמדות כי למחוז מגורים אין השפעה מובהקת ועקבית על הסכמת המשיבים עם ההיגדים השונים. נמצא שלמחוז המגורים יש השפעה מובהקת רק בהקשר של היגד אחד על אמון המדינה בציות אזרחים – הסיכוי שתושב מחוז מרכז יסכים עם היגד (5) "משרד הבריאות בישראל יכול לסמוך על האזרחים שישמרו על הנחיות הבידוד כאשר זה נדרש מהם" קטן ב-16 נקודות אחוז מהסיכוי שמשיב תושב מחוז תל אביב יסכים עם ההיגד הזה.

לסיכום חלק זה, למעט מעמד חברתי-כלכלי לשום משתנה דמוגרפי אין השפעה מובהקת ועקבית על הסכמת המשיבים עם ההיגדים. מעמד חברתי-כלכלי מתואם התאמה מובהקת ושלילית עם ההסכמה עם ההיגדים בדבר אמון המדינה בציות אזרחים. כלומר, ככל שמעמד המשיב גבוה יותר, כך קטן הסיכוי שהוא יסבור כי המדינה יכולה לסמוך על ציות האזרחים לחוקים ולתקנות. לשום משתנה דמוגרפי אחר לא נמצאה השפעה מובהקת ועקבית על ההסכמה עם ההיגדים בדבר אמון הדדי בין אזרחים, אך לכמה מאפיינים דמוגרפיים ניכרה השפעה מובהקת על תשובות המשיבים בשאלות ממוקדות. כך, נשים, בעלי השכלה גבוהה, ומי שמגדירים את עצמם ימנים פוליטית, סבורים לעיתים קרובות יותר כי ישראלים יכולים לתת אמון בזולתם.

משאל 2: המשולש מדינה-עסקים-אזרחים

משאל זה נערך ב־24 באוגוסט 2021, באמצעות פלטפורמת המחקרים של אתר ynet, בשיתוף פעולה עם חברת קיימא. השתתפו במשאל 1,257 משיבים מתוך משתמשי אתר ynet, שענו על שאלון מקוון. לאחר ניפוי המשיבים שאינם תושבי ישראל וקבוצות אוכלוסייה שהיו מיוצגות בחסר, נותר מדגם של 1,180 משיבים.²⁸ היות שהמדגם שהתקבל אינו מדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית, בוצע משקול על פי מכסות דגימה הנהוגות במחקר מסוג זה.²⁹ לאחר תהליך המשקול מנה המדגם שעליו נעשה שאר הניתוח 798 משיבים, כולם יהודים שאינם חרדים בני 25 ומעלה.³⁰

בשאלון היו שני חלקים, ולחלק הראשון היו שתי גרסאות, כדי ליצור אפקט הטרימה ניסויי, שבו המשיבים מחולקים שרירותית לשתי קבוצות ונחשפים למידע אחר בתחילת השאלון. חשיפה זו עשוי להשפיע על התנהגות המשיבים בתקופה הקצרה שאחריה. הקבוצה הראשונה נחשפה בחלק הראשון לשאלה בנוגע לתעשיית ההייטק הישראלית: "כיצד היית מדרגת את האיכות של תעשיית ההייטק הישראלית ביחס לעולם?", ורק לאחר מכן נשאלה על צייתנות הגורמים השונים בישראל. לעומת זאת, הקבוצה השנייה נחשפה בחלק הראשון לשאלה בנוגע למערכת הפוליטית הישראלית: "כיצד היית מדרגת את האיכות של המערכת הפוליטית הישראלית ביחס לעולם?", ורק לאחר מכן נשאלה על צייתנות הגורמים השונים בישראל. בחלק השני של השאלון נשאלו המשיבים על מידת הציות לחוקים ולתקנות בישראל ביחס לעולם להערכתם בשישה סיפורי מקרה. שני סיפורי המקרה הראשונים עסקו בציות של הפרט לתקנות ולחוקים, שני סיפורי מקרה נוספים – בציות של עסקים קטנים לתקנות ולחוקים, ושני סיפורי המקרה האחרונים נגעו בציות של חברות או ארגונים גדולים במגזר הפרטי.

28 ייצוג חסר של הקבוצות הבאות חבע הסרה שלהן מהמדגם לשם ביצוע תקין של תהליך המשקול: חרדים, ערבים, בני מתחת ל-25 ותושבי מחוז יהודה ושומרון.

29 לפירוט המשקולות ראו נספח ג.

30 צמצום המדגם בתהליך המשקול הוא תוצאה של חשובות חסרות של חלק מהמשיבים בשאלות הדמוגרפיות שעליהן התבססו המשקולות.

בניסוי זה היה בכוונתנו לבחון את ההיפותזה שחשיפה לתחום שבו ישראל נחשבת חזקה ביחס לשאר העולם, כגון תחום ההייטק, בתחילת השאלון תשפיע לטובה על הדימוי של מדינת ישראל, ובעקבות זאת גם על מידת האמון שיביעו המשיבים בצייתנותם של ישראלים לחוקים ותקנות בהמשכו. כך בחנו גם אם חשיפה לתחום שבו ישראל נחשבת חלשה (לכל הפחות מנקודת מבטם של המשיבים), כגון המערכת הפוליטית, תשפיע לשלילה על הדימוי של מדינת ישראל, ועקב כך גם על מידת האמון שיביעו המשיבים בצייתנותם של ישראלים לחוקים ולתקנות.³¹ אישוש של ההיפותזה הזאת היה מראה שאפקט זה מעולם הפסיכולוגיה ההתנהגותית יכול לשמש את הרגולטור בבואו לבחור בצעדים שמטרתם לשפר ולחזק את האמון של הציבור הישראלי הרחב בצייתנות של האחר, ובכך גם לשפר ולחזק את הצייתנות של הפרט עצמו, בין לחוקים ותקנות, בין להנחיות תלויות שיתוף פעולה וולונטרי.

מעבר לניסוי המתואר לעיל, השאלון בחן את מידת האמון שישראלים נותנים בישראלים אחרים שהם יצייתו לחוקים ולתקנות, ובתוך כך ניסינו להבחין בין מידת האמון באדם הפרטי, בעסקים קטנים ובחברות גדולות בשוק הפרטי, אמון של כלל האוכלוסייה ובפילוח לקבוצות אוכלוסייה למיניהן. בשל היעדר הבדלים מובהקים בין קבוצות הניסוי, ביצענו ניתוח מאוחד של חלק זה בעבור כלל המדגם.

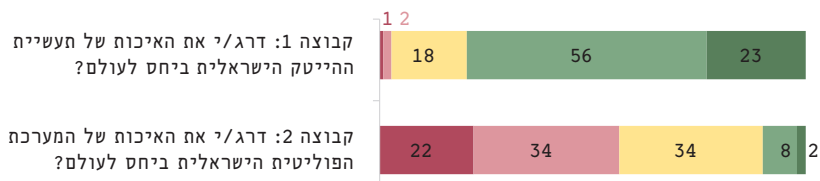
1. ניתוח ממצאי המשאל לפי קבוצות הניסוי

בתרשים 18 אפשר לראות כי המשיבים הגיבו לשאלה הממיינת לכל אחת מן הקבוצות על פי המצופה. רוב המשיבים בקבוצה 1 (79%) דירגו את איכות תעשיית ההייטק בישראל מעל הממוצע ביחס לעולם, ורק מיעוט מהם (3%) דירגו אותה מתחת לממוצע בעולם. לעומת זאת, רוב המשיבים בקבוצה 2 (56%) דירגו את איכות המערכת הפוליטית מתחת לממוצע בעולם, ומיעוט (10%) דירגו אותה מעל לממוצע בעולם.

31 יש להדגיש כי המשאל נערך בתום כשלוש שנים שבהן התקיימו ארבע מערכות בחירות, ועל כן בחקופה שבה הוא נערך נחשבה המערכת הפוליטית הישראלית בלתי יציבה ואף כושלת.

18 תרשים

שאלה ממיינת קבוצה 1 וקבוצה 2 (ב-%)

■ הרבה מעל הממוצע ■ מעל הממוצע ■ ממוצע ■ מתחת לממוצע ■ הרבה מתחת לממוצע

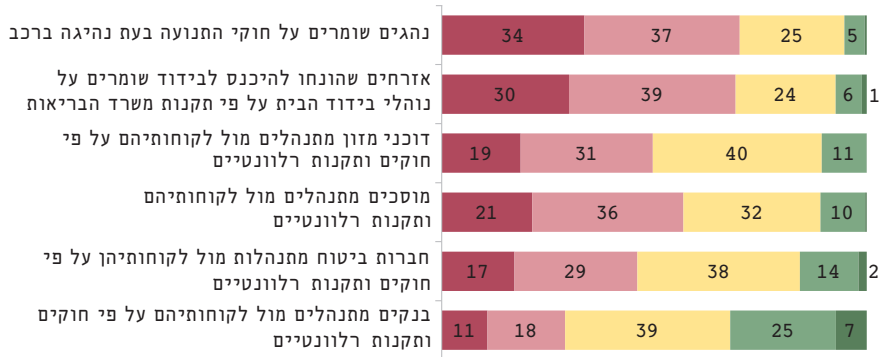
למרות התוצאה המותאמת לציפיות בשאלה הממיינת, לא ניכרה השפעה משמעותית של אפקט ההטרמה על תשובות המשתתפים בחלק ב של השאלון. כאמור, ההיפותזה של הניסוי הייתה שמשיבים שנחשפו לשאלה בנושא תעשיית ההייטק בתחילת השאלון יראו נטייה למתן אמון רב יותר בצייתנות של אזרחי ישראל לחוקים ותקנות, ואילו המשיבים שנחשפו לשאלה בנושא המערכת הפוליטית יראו נטייה נמוכה יותר לכך. בתרשימים 20 ו-21 ניתן לראות כי ההבדלים בין הקבוצות אינם בולטים, ואם יש הבדלים, הם בכיוון ההפוך מן המצופה. כלומר, דווקא בקבוצה 1 שיעור המשיבים הסבורים כי אזרחי ישראל הם מתחת לממוצע העולמי בציות לחוקים ולתקנות גבוה יותר, וקבוצה זו מביעה פחות אמון בציבור הישראלי בהקשר זה.

לדוגמה, 71% מהמשיבים בקבוצה 1 סבורים כי בישראל נהגים מקפידים על חוקי התנועה פחות מהממוצע בעולם – מאזן נטו שלילי של 66% (משיבים הסבורים כי ישראל מעל הממוצע בניכוי משיבים הסבורים כי ישראל מתחת לממוצע). לעומתם 68% מהמשיבים בקבוצה 2 סבורים כי בישראל נהגים מקפידים על חוקי התנועה פחות מהממוצע בעולם – מאזן נטו שלילי של 63%.

תרשים 19

אמון בציבור הישראלי (קבוצה 1, ב-%)

בהשוואה לעולם, עד כמה מקפידים בישראל על הדברים האלה

■ הרבה מעל הממוצע ■ מעל הממוצע ■ ממוצע ■ מתחת לממוצע ■ הרבה מתחת לממוצע

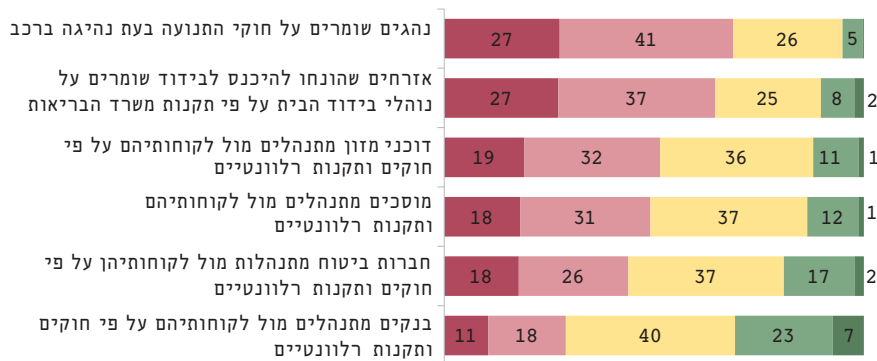
כך, 57% מהמשיבים בקבוצה 1 סבורים כי מוסכים בישראל מקפידים על חוקים ותקנות פחות מהממוצע בעולם – מאזן נטו שלילי של 47%-. לעומתם 49% מהמשיבים בקבוצה 2 סבורים כי מוסכים בישראל מקפידים על חוקים ותקנות פחות מהממוצע בעולם – מאזן נטו שלילי של 36%-.

גם בנוגע לארגונים פרטיים גדולים, דוגמת חברות ביטוח ובנקים, אומנם האמון הכללי בצייתנותם לחוקים גבוה יותר, אך לא ניכר הבדל משמעותי בין שתי הקבוצות. לדוגמה, 32% מהמשיבים בקבוצה 1 סבורים כי בנקים בישראל מקפידים על חוקים ותקנות יותר מהממוצע בעולם – מאזן נטו חיובי של 3%. לעומתם 30% מהמשיבים בקבוצה 2 סבורים כי בנקים בישראל מקפידים על חוקים ותקנות יותר מהממוצע בעולם – מאזן נטו חיובי של 1%.

תרשים 20

אמון בציבור הישראלי (קבוצה 2, ב-%)

בהשוואה לעולם, עד כמה מקפידים בישראל על הדברים האלה

■ הרבה מעל הממוצע ■ מעל הממוצע ■ ממוצע ■ מתחת לממוצע ■ הרבה מתחת לממוצע

כדי לבחון אם התרשמותנו נכונה, ואכן אין קשר מובהק בין השתייכות המשיבים לקבוצה 1 או 2 לבין מידת האמון שהביעו בציבור הישראלי בשאלות בחלק ב, בחנו קשר זה באמצעות רגרסיה לינארית רבת משתנים. בלוח 15 ניתן לראות את תוצאות הרגרסיה הלינארית הזאת.

בלוח מוצגות שש רגרסיות בעבור שש השאלות של חלק ב. המשתנה התלוי הוא משתנה בינארי הנע בין הערך 0 אם המשיב הביע חוסר אמון בציות הציבור (משיבים שבחרו בתשובות "מתחת לממוצע" או "הרבה מתחת לממוצע") לערך 1 אם המשיב הביע אמון בציות הציבור (משיבים שבחרו בתשובות "מעל לממוצע" או "הרבה מעל לממוצע"). המשתנה הבלתי תלוי שנבחן בחלק זה הוא "קבוצה", שגם הוא משתנה בינארי הנע בין הערך 0 אם המשיב משתייך לקבוצה 1 (חשיפה לשאלה בדבר תעשיית ההייטק) לערך 1 אם המשיב משתייך לקבוצה 2 (חשיפה לשאלה בדבר המערכת הפוליטית). כמו כן הוספנו משתני שליטה בעבור כמה מאפיינים דמוגרפיים של משתתפי המחקר: גיל, מגדר, השכלה, מעמד חברתי-כלכלי, רמת דתיות, נטייה פוליטית, ומשתנה בינארי לכל אחד מהמחוזות (מחוז תל אביב הוא המשתנה המושמט ולעומתו נמדדים שאר המחוזות).

לוח 15

בחינת השפעת אפקט ההטרמה על מידת האמון שהביעו המשיבים
בציבור הישראלי (תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים
בעבור שש שאלות, חלק ב)

משתנים	(1) ציות נהגים לחוקי התנועה	(2) ציות אזרחים לכללי הבידוד	(3) ציות דוכני מזון לנהלים ותקנות	(4) ציות מוטכים לנהלים ותקנות	(5) ציות חברות ביטוח לנהלים ותקנות	(6) ציות בנקים לנהלים ותקנות
קבוצה	0.009 (0.023)	*0.054 (0.030)	-0.016 (0.038)	0.034 (0.037)	0.053 (0.043)	0.010 (0.050)
גיל	0.001 (0.001)	-0.001 (0.001)	-0.001 (0.001)	***0.004 (0.001)	***-0.005 (0.002)	** -0.004 (0.002)
מגדר	-0.024 (0.025)	-0.036 (0.032)	-0.035 (0.040)	-0.014 (0.040)	*-0.107 (0.046)	-0.019 (0.052)
השכלה	-0.021 (0.013)	-0.017 (0.017)	-0.024 (0.022)	0.011 (0.023)	0.026 (0.026)	0.007 (0.030)
מעמד חברתי- כלכלי	-0.006 (0.010)	-0.011 (0.013)	0.015 (0.017)	-0.002 (0.016)	0.012 (0.018)	***0.078 (0.021)
רמת דתיות	**0.051 (0.020)	**0.058 (0.026)	0.039 (0.033)	**0.080 (0.033)	-0.028 (0.040)	-0.020 (0.047)
נטייה פוליטית	-0.018 (0.017)	-0.002 (0.022)	*-0.051 (0.029)	-0.002 (0.028)	0.019 (0.033)	-0.008 (0.040)
מחוז מרכז	0.008 (0.033)	0.048 (0.044)	0.024 (0.057)	0.033 (0.054)	0.031 (0.065)	-0.011 (0.073)
מחוז ירושלים	-0.067 (0.048)	-0.021 (0.062)	-0.123 (0.080)	-0.100 (0.075)	0.038 (0.089)	-0.156 (0.104)
מחוזות חיפה וצפון	0.040 (0.034)	0.046 (0.043)	0.085 (0.058)	0.066 (0.055)	0.056 (0.066)	0.014 (0.075)
מחוז דרום	0.007 (0.041)	0.078 (0.053)	-0.072 (0.066)	-0.091 (0.063)	*-0.147 (0.073)	-0.110 (0.081)
Constant	*0.114 (0.058)	*0.141 (0.075)	***0.293 (0.098)	0.009 (0.094)	***0.298 (0.110)	***0.471 (0.128)
Observations	478	483	412	413	401	394
R-squared	0.038	0.039	0.042	0.057	0.067	0.074

סטיות תקן בסוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

תוצאות הרגרסיות תומכות במסקנתנו כי ככלל אין קשר מובהק בין השתייכות לאחת מקבוצות הניסוי לבין רמת האמון שהביעו המשיבים בשאלות בחלק ב. מוחרגת מכך השאלה השנייה בחלק ב, שבה נראה קשר חיובי מובהק בין השתייכות לקבוצה 2 (חשיפה לשאלה בדבר המערכת הפוליטית בישראל) לבין רמת האמון שהביעו המשיבים בציות האזרחים לכללי הבידוד. קשר זה הוא בכיוון הפוך מזה שהנחנו בהיפותזה, ומראה שבפועל אפקט ההטרמה לא פעל כפי שצפינו גם בשאלה זו.³²

לסיכום חלק זה, במחקר מצאנו שלאפקט ההטרמה שבו נחשפו המשיבים בתחילתו של השאלון לשאלה בנוגע לתעשיית ההייטק הישראלית או לשאלה בנוגע למערכת הפוליטית הישראלית, אין השפעה מובהקת על מידת האמון שהביעו המשיבים בציותנות הציבור הישראלי לחוקים, לנהלים ולתקנות בחלק ב של השאלון. מכך ניתן להסיק כי על פניו, חשיפה לצד "חזק" של המשק הישראלי, או לצד "חלש" שלו, אינה משפיעה בהכרח על מידת האמון של האזרחים זה בזה, ובמיוחד על האמון בציותנות של אזרחים אחרים לחוקים, לנהלים ולתקנות מטעם מוסדות המדינה.

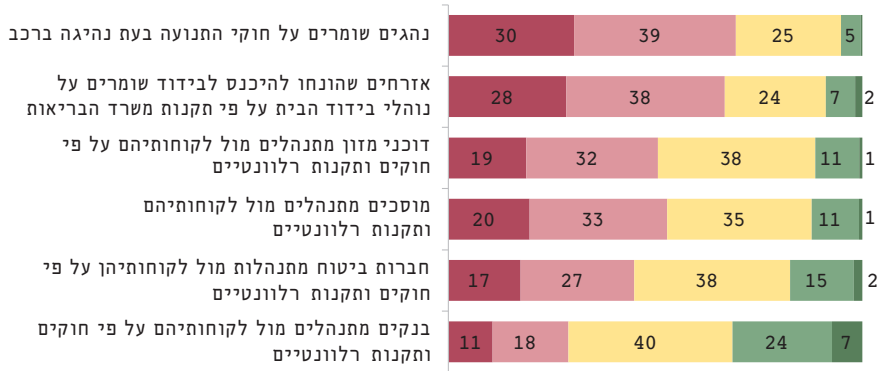
2. ניתוח ממצאי המחקר בעבור כלל המדגם

בהיעדר השפעה של החלוקה השרירותית לקבוצות הניסוי, נעבור לנתח את תוצאות המחקר כמקשה אחת בעבור כלל המשיבים. בתרשים 21 אפשר לראות את תוצאות המחקר בעבור כלל המדגם. שש שאלות המחקר מייצגות שלושה שחקנים בציבור הישראלי: האזרח הפרטי, עסקים קטנים וחברות או ארגונים גדולים מהמגזר הפרטי.

32 הסיבה לקשר החיובי המובהק הזה נטועה בהסבר אלטרנטיבי לזה שהצענו. ייתכן שמדובר בהבדל אחר בין שתי הקבוצות המשפיע על החשובה של המשיבים לשאלה זו.

תרשים 21 אופן בציבור הישראלי (כלל המדגם, ב-%)

בהשוואה לעולם, עד כמה מקפידים בישראל על הדברים האלה

■ הרבה מעל הממוצע ■ מעל הממוצע ■ ממוצע ■ מתחת לממוצע ■ הרבה מתחת לממוצע

2.1.2. אופן בצייתנות האזרח הפרטי

על פי תוצאות המחקר, לאוכלוסייה הישראלית אופן נמוך בצייתנותו של האזרח הישראלי הפרטי לחוקים, לנהלים ולתקנות. כך, כאשר נשאלו המשיבים עד כמה נהגים ישראלים שומרים על חוקי התנועה בהשוואה לעולם, סברו רוב המשיבים (69%) כי צייתנות הנהגים הישראלים לחוקי התנועה היא מתחת לממוצע בעולם או הרבה מתחת לממוצע בעולם. רק 5% מהמשיבים סברו כי צייתנות הנהג הישראלי לחוקי התנועה היא מעל לממוצע בעולם, כלומר מאזן הנטו בשאלה הוא שלילי ועומד על 64%.

כך, כאשר נשאלו המשיבים עד כמה בהשוואה לעולם שומרים אזרחים ישראלים על תקנות בידודי הבית של משרד הבריאות, סברו רוב המשיבים (66%) כי הצייתנות של הישראלים לנוהלי הבידוד היא מתחת לממוצע, או הרבה מתחת לממוצע. לעומתם רק 9% היו סבורים כי צייתנות הישראלים

בתחום זה היא מעל הממוצע, או הרבה מעל הממוצע בעולם (מאזן נטו שלילי של 57% -).

2.2. אמון בצייתנות עסקים קטנים – מעט גבוה יותר

מתוצאות המחקר נובע כי האמון של האוכלוסייה הישראלית בצייתנותם של עסקים קטנים לחוקים, לנהלים ולתקנות אומנם נמוך, אך הוא גבוה מעט יותר מהאמון שרוכשת האוכלוסייה לצייתנותם של האזרחים הישראלים הפרטיים. כאשר נשאלו המשיבים עד כמה דוכני מזון בישראל מתנהלים מול לקוחותיהם על פי חוקים ותקנות רלוונטיים (לדוגמה, שומרים על טריות המזון המוגש על פי תקנות משרד הבריאות), סברו מעט יותר ממחצית המשיבים (51%) כי צייתנות דוכני המזון היא מתחת לממוצע בעולם, או הרבה מתחת לממוצע בעולם. רק 12% סברו כי צייתנות דוכני המזון היא מעל לממוצע בעולם (מאזן נטו שלילי של 39%).

תוצאות דומות התקבלו כאשר נשאלו המשיבים את אותה השאלה בנוגע להתנהלות של מוסכים מול לקוחותיהם על פי חוקים ותקנות רלוונטיים (לדוגמה, משתמשים בחלפים העומדים בתקן משרד התחבורה). מעט יותר ממחצית המשיבים (53%) היו סבורים כי צייתנות המוסכים בישראל היא מתחת לממוצע בעולם, או הרבה מתחת לממוצע בעולם, ורק 12% סברו כי צייתנות המוסכים בישראל היא מעל לממוצע בעולם (מאזן נטו שלילי של 41% -).

2.3. אמון בצייתנות חברות וארגונים גדולים – הגבוה ביותר

בכל הנוגע לחברות ולארגונים גדולים, התמונה חיובית מעט יותר. יותר משיבים הראו אמון בצייתנותם של הארגונים הגדולים מהמגזר הפרטי לחוקים, לנהלים ולתקנות מטעם המדינה בהשוואה לאמון שהפיגנו משיבים בצייתנותם של עסקים קטנים ואזרחים פרטיים. כאשר נשאלו המשיבים עד כמה חברות ביטוח בישראל מתנהלות מול לקוחותיהן על פי חוקים ותקנות רלוונטיים (לדוגמה, מטפלות בתביעות על פי הוראות המפקח על הביטוח), השיבו 44% מהמשיבים כי צייתנות חברות הביטוח היא מתחת לממוצע בעולם, ורק 17% סברו כי צייתנות חברות הביטוח היא מעל הממוצע בעולם (מאזן נטו של 27% -).

אמון רב יותר נראה כאשר נשאלו המשיבים על צייתנות הבנקים בישראל ביחס לבנקים בעולם – עד כמה הם מתנהלים מול לקוחותיהם על פי חוקים ותקנות רלוונטיים (לדוגמה, מטפלים בבקשות להלוואות על פי הוראות המפקח על הבנקים)? במקרה הזה רק 29% מהמשיבים סברו כי צייתנות הבנקים היא מתחת לממוצע בעולם, ואילו 31% סברו כי צייתנות הבנקים בישראל היא מעל לממוצע בעולם (מאזן נטו חיובי של +2%).

לסיכום חלק זה, אמון האוכלוסייה הישראלית שנבדקה במחקר (יהודים שאינם חרדים בני 25 ומעלה) בצייתנותו של האזרח הישראלי לחוקי המדינה ולתקנות ולנהלים שהיא מנציבה נמוך במיוחד. ברוב הנושאים שנבדקו שיעור ניכר מהאוכלוסייה הזאת היה סבור כי צייתנות האזרח הישראלי נמוכה מזו של אזרחי מדינות אחרות, ורק מעטים סברו כי היא גבוהה מצייתנותם של אזרחי מדינות אחרות. כל זאת אף שקבוצת המדינות שאליהן נתבקשו המשתתפים להשוות את ישראל לא הייתה קבוצת המדינות המפותחות אלא כלל מדינות העולם, לרבות מדינות בלתי דמוקרטיות ומדינות עולם שלישי. ניכר הבדל ברמת אמון שהביעו המשיבים במידת הצייתנות של השחקנים השונים מתוך הציבור הישראלי. למשל, רוב מכריע של המשיבים סבורים שהאזרח הישראלי הפרטי צייתן פחות מאזרחי מדינות אחרות. עסקים קטנים בישראל נחשבים גם הם צייתנים פחות מעסקים קטנים במדינות אחרות, אם כי רק רוב קטן יותר מהמשיבים (כמחצית) סבור כך. לעומת זאת, ניכר אמון גבוה יותר של האוכלוסייה הנבדקת בצייתנות הבנקים לחוקי המדינה ולנהליה, ובמידה מוגבלת גם בצייתנות חברות הביטוח לחוקים ונהלים.

3. ניתוח ממצאי המחקר בפילוח לפי מאפיינים דמוגרפיים

בשאלון המחקר נאסף מידע על כמה מאפיינים דמוגרפיים של המשיבים: גיל, מגדר, השכלה, מעמד חברתי-כלכלי, רמת דתיות, נטייה פוליטית ומחוז מגורים. לוח 11 מציג תוצאות של חמש רגרסיות לינאריות רבות משתנים הבוחנות את הקשר בין מאפיינים דמוגרפיים אלו להסתברות לאמון בצייתנות הציבור (לאחר השמטת משתנה "קבוצה", המבחין בין שתי קבוצות הניסוי).

להלן ניתוח של מידת האמון שהביעו המשיבים בציבור הישראלי בפילוח לפי מאפיינים דמוגרפיים.

3.1. גיל

בלוח 16 ניתן לראות כי במחצית מסיפורי המקרה שהובאו בשאלון הייתה לגיל המשיבים השפעה מובהקת, משתנה, על מידת האמון שהביעו המשיבים בצייתנות הציבור הישראלי. נמצא קשר חיובי ומובהק בין גיל המשיבים למידת האמון שהביעו בצייתנות מוסכים לחוקים ולנהלים (כל שנה נוספת בגיל המשיב מעלה ב-0.4% את הסיכוי להבעת אמון בצייתנות מוסכים). כלומר, ככל שהמשיב בוגר יותר, כך הוא מביע יותר אמון בצייתנותם של בעלי מוסכים ישראלים לחוקים ולנהלים.

בשאלות העוסקות בחברות ובארגונים גדולים נמצא קשר שלילי ומובהק בין גיל המשיבים למידת האמון שהביעו בצייתנותם לחוקים ונהלים. כל שנה נוספת לגיל המשיב מורידה ב-0.5% את הסיכוי שיביע אמון בצייתנות חברות ביטוח לחוקי ונוהלי המדינה. כמו כן, שנה נוספת בגיל המשיב מורידה ב-0.4% את הסיכוי שיביע אמון בצייתנות בנקים לחוקי המדינה ולנוהליה. כלומר, ככל שהמשיב בוגר יותר כך הוא מביע פחות אמון בצייתנותם של חברות וארגונים גדולים (חברות ביטוח ובנקים) לחוקים ולנהלים.

לוח 16

השפעת ההשתייכות לפלחים דמוגרפיים על מידת האמון שהביעו המשיבים בציבור הישראלי

(תוצאות רגרסיות לינאריות רבות משתנים בעבור שש שאלות, חלק ב)

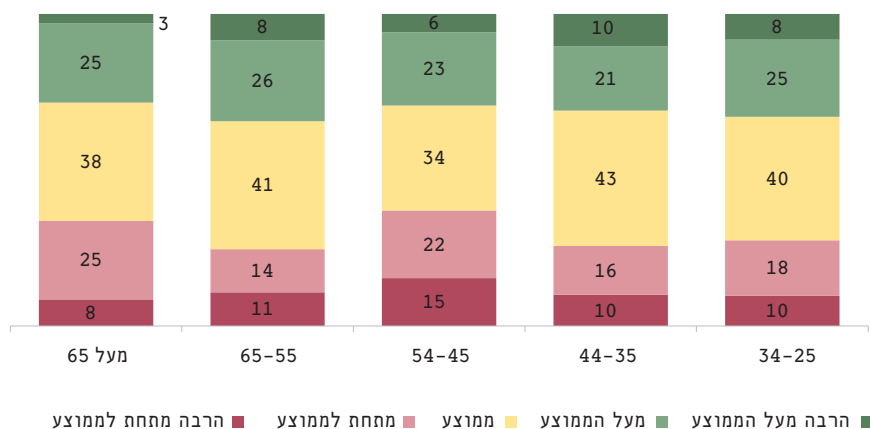
(6)	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	
ציוח בנקים לנהלים ותקנות	ציוח חברות ביטוח לנהלים ותקנות	ציוח מוסכים לנהלים ותקנות	ציוח דוכני מזון לנהלים ותקנות	ציוח אזרחים לכללי הבידוד	ציוח נהגים לחוקי התנועה	משתנים
** -0.004 (0.002)	*** -0.005 (0.002)	*** 0.004 (0.001)	-0.001 (0.001)	-0.001 (0.001)	0.001 (0.001)	גיל
-0.019 (0.052)	** -0.102 (0.046)	-0.011 (0.040)	-0.037 (0.040)	-0.034 (0.032)	-0.023 (0.024)	מגדר
0.007 (0.030)	0.026 (0.026)	0.010 (0.023)	-0.023 (0.022)	-0.017 (0.017)	-0.021 (0.013)	השכלה
*** 0.078 (0.021)	0.011 (0.018)	-0.002 (0.016)	0.015 (0.017)	-0.011 (0.013)	-0.006 (0.010)	מעמד חברתי-כלכלי
-0.021 (0.047)	-0.030 (0.040)	** 0.078 (0.033)	0.039 (0.033)	** 0.055 (0.026)	** 0.050 (0.020)	רמת דחיות
-0.008 (0.040)	0.022 (0.032)	-0.002 (0.028)	* -0.051 (0.029)	-0.002 (0.022)	-0.018 (0.017)	נטייה פוליטית
-0.010 (0.073)	0.035 (0.065)	0.034 (0.054)	0.023 (0.057)	0.053 (0.044)	0.009 (0.033)	מחוז מרכז
-0.157 (0.103)	0.040 (0.089)	-0.098 (0.075)	-0.124 (0.080)	-0.024 (0.062)	-0.068 (0.047)	מחוז ירושלים
0.013 (0.075)	0.057 (0.066)	0.067 (0.055)	0.085 (0.058)	0.048 (0.044)	0.040 (0.034)	מחוזות חיפה וצפון
-0.109 (0.080)	** -0.145 (0.073)	-0.087 (0.063)	-0.073 (0.066)	0.081 (0.053)	0.007 (0.041)	מחוז דרום
*** 0.475 (0.126)	*** 0.322 (0.108)	0.025 (0.093)	*** 0.284 (0.096)	** 0.169 (0.073)	** 0.118 (0.057)	Constant
394	401	413	412	483	478	Observations
0.073	0.063	0.055	0.042	0.032	0.038	R-squared

סטיות תקן בסוגריים; מחוז תל אביב הוא משתנה מושמט.
* p<0.05 ; ** p<0.01 ; *** p<0.001

בתרשים 22 ניתן לראות כי מגמת העלייה באמון עם הגיל אינה רציפה: קבוצות הגיל המביעות את האמון הגבוה ביותר בצייתנות הבנקים הן בני ובנות 25-34 (33% מביעי אמון, מאזן נטו חיובי של +5%), בני ובנות 44-35 (31% מביעי אמון, מאזן נטו חיובי של +5%) ובני ובנות 65-55 (34% מביעי אמון, מאזן נטו חיובי של +9%). קבוצות הגיל המביעות את האמון הנמוך ביותר בצייתנות הבנקים הן בני ובנות 45-54 (37% שאינם מביעים אמון, מאזן נטו שלילי של -8%), ובני ובנות 65 ומעלה (33% שאינם מביעים אמון, מאזן נטו שלילי של -5%).

תרשים 22
פילוח לפי קבוצת גיל (ב-%)

בנקים מתנהלים מול לקוחותיהם על פי חוקים ותקנות רלוונטיים

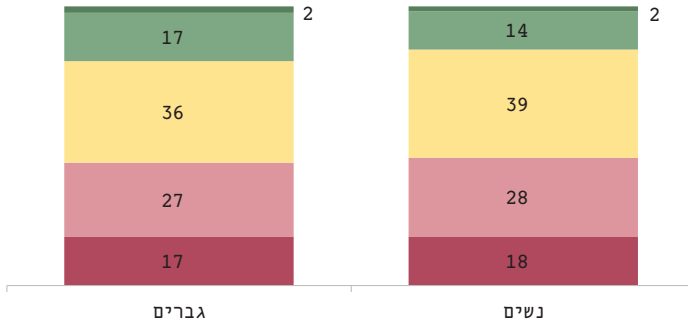

3.2.3. מגדר

בכל סיפורי המקרה שהובאו נשים הראו אמון נמוך יותר בצייתנות הציבור הישראלי מגברים, אם כי קשר זה נמצא מובהק רק במקרה של חברות ביטוח (ראו לוח 11) – הסיכוי שאישה תיתן אמון בצייתנותן של חברות ביטוח קטן ב-10.2% מסיכוי של גבר. כלומר, נשים מאמינות פחות מגברים בצייתנות הציבור הישראלי לחוקים ולנהלים, ובמיוחד בצייתנותן של חברות ביטוח.

תרשים 23 פילוח לפי מגדר (ב-%)

חברות ביטוח מתנהלות מול לקוחותיהן על פי חוקים ותקנות רלוונטיים

■ הרבה מעל הממוצע ■ מעל הממוצע ■ ממוצע ■ מתחת לממוצע ■ הרבה מתחת לממוצע

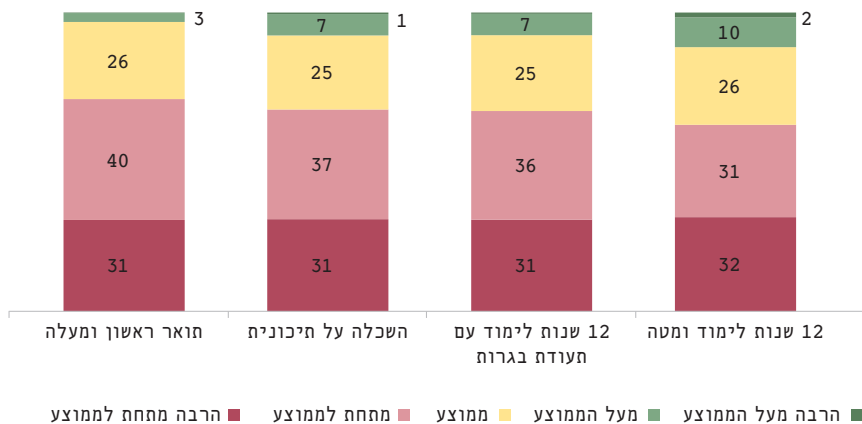
בתרשים 23 ניתן לראות כי 46% מהנשים סבורות כי צייתנות חברות הביטוח היא מתחת לממוצע בעולם, ורק 16% סבורות כי היא מעל הממוצע בעולם (מאזן נטו שלילי של -30%). לעומתן, 44% מהגברים סבורים כי צייתנות חברות הביטוח היא מתחת לממוצע בעולם, ו-19% סבורים כי היא מעל לממוצע בעולם (מאזן נטו שלילי של -25%).

3.3. השכלה

לא נמצא קשר מובהק בין רמת ההשכלה של המשיבים למידת האופן שהביעו בציינתות הציבור הישראלי לחוקים ונהלים (ראו לוח 16). עם זאת, ראוי לציין כי בשלוש השאלות הראשונות (שאלות העוסקות בציינתות הפרט בנהיגה בכביש ובנוהלי בידוד ובצייתנות דוכני מזון) השכלה גבוהה יותר מביאה לאופן נמוך יותר בציינתות הישראלים, גם אם קשר זה אינו מובהק (ראו לוח 16 ותרשים 24). לעומת זאת, בשלוש השאלות האחרונות (שאלות העוסקות בציינתות מוסכים, בציינתות חברות ביטוח ובצייתנות בנקים) השכלה גבוהה יותר מביאה לאופן גבוה יותר בציינתות הישראלים (ראו לוח 16 ותרשים 25). כלומר, השכלה גבוהה משפיעה לרעה (השפעה לא מובהקת) על אופן המשיבים בציינתות של האזרח הישראלי הפרטי, ומשפיעה לטובה על אופןם בציינתות חברות וארגונים גדולים.

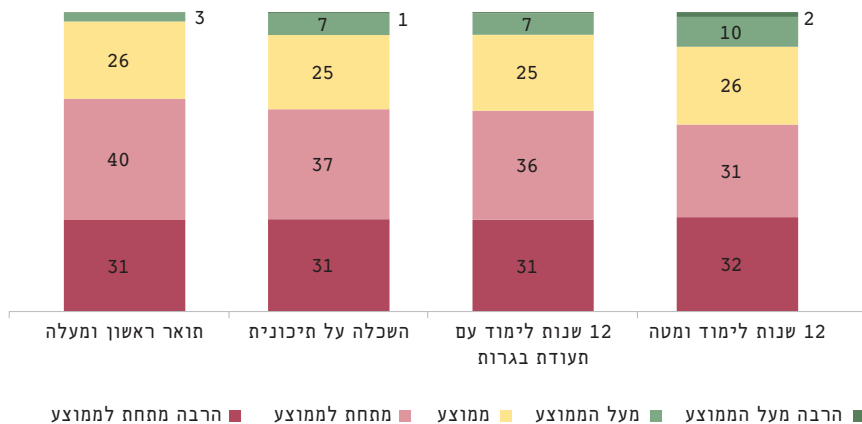
תרשים 24 פילוח לפי השכלה (ב-%)

נהגים שומרים על חוקי התנועה בעת נהיגה ברכב

תרשים 25 פילוח לפי השכלה (ב-%)

חברות ביטוח מתנהלות מול לקוחותיהן על פי חוקים ותקנות רלוונטיים

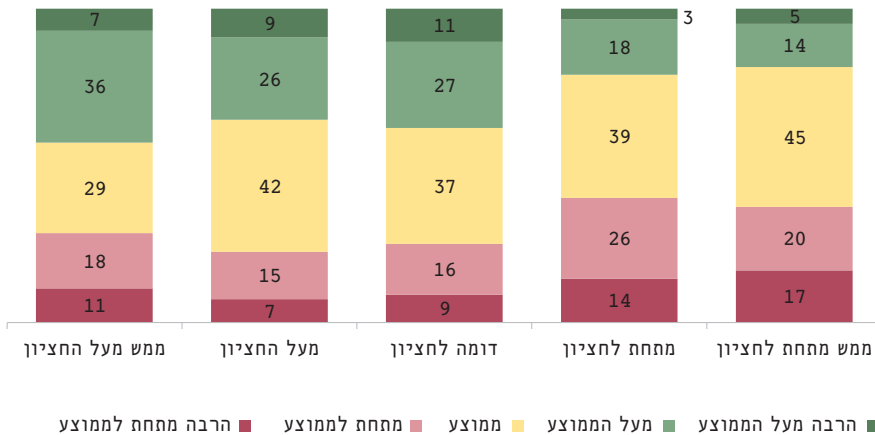
3.4. מעמד חברתי-כלכלי

נמצא קשר מובהק בין המעמד החברתי-כלכלי של המשיבים לאמון שהראו בצייתנות הבנקים לחוקים ונהלים של המדינה (ראו לוח 16). משמעות הדבר היא כי בסולם חמשת המעמדות החברתיים-כלכליים שהוגדרו (הכנסת משק בית הרבה מתחת לחציון, מתחת לחציון, דומה לחציון, מעל החציון, הרבה מעל החציון), עלייה של דרגה אחת במעלה הסולם מגדילה את סיכויי של המשיב לתת אמון בצייתנות בנקים ב-7.8%. כלומר, ככל שמעמדו החבתי-כלכלי של הפרט גבוה יותר, כך הוא נותן אמון רב יותר בצייתנות הבנקים לחוקים ונהלים של המדינה.

תרשים 26

פילוח לפי מעמד חברתי-כלכלי (ב-%)

בנקים מתנהלים מול לקוחותיהם על פי חוקים ותקנות רלוונטיים

בתרשים 26 ניתן לראות כי במעמדות הנמוכים (הכנסת משק בית הרבה מתחת לחציון ומתחת לחציון) 37%-40% מהמשיבים סבורים כי צייתנות הבנקים היא מתחת לממוצע בעולם (מאזן נטו שלילי של 18%- עד 19%-). לעומתם 35%-43% ממשיבים ממעמד בינוני וממעמד גבוה (הכנסת משק בית דומה

לחציון, מעל החציון והרבה מעל החציון) סבורים כי צייתנות הבנקים בישראל היא מעל הממוצע בעולם (מאזן נטו חיובי של +3% עד +14%).

3.5. רמת דתיות

בשלוש מתוך שש השאלות נמצא קשר חיובי מובהק בין רמת הדתיות של המשיבים למידת האמון שלהם בצייתנות הציבור (ראו לוח 16). יש להזכיר כי רמת הדתיות כולה אפיון של המשיבים את רמת הדתיות שלהם מתוך שלוש אפשרויות: "חילוני", "מסורתי", או "דתי", ובשל מיעוט של משתתפים חרדים הוסרה האפשרות "חרדי" מהמדגם הסופי.

נמצא קשר חיובי מובהק בין רמת דתיות המשיבים למידת האמון שלהם בצייתנות נהגים בכביש לחוקי התנועה. עלייה בדרגה אחת בסולם הדתיות (מחילוני למסורתי או ממסורתי לדתי) תביא לגידול של 5% בסיכוי המשיב לתת אמון בצייתנות הנהגים הישראלים.

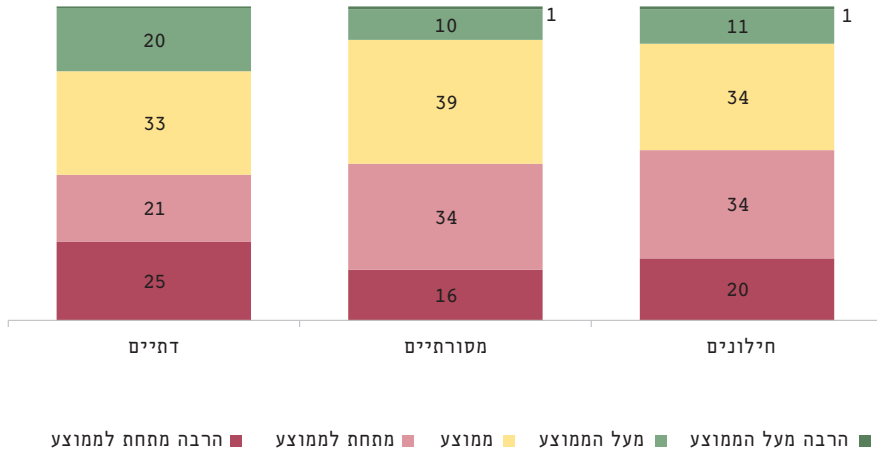
נמצא קשר חיובי מובהק בין רמת הדתיות של המשיבים למידת האמון שלהם בצייתנות האזרחים הישראלים לחוקי ולנוהלי בידוד הבית. עלייה בדרגה אחת בסולם הדתיות (מחילוני למסורתי או ממסורתי לדתי) תביא לגידול של 5.5% בסיכוי המשיב לתת אמון בצייתנות הישראלים לכללי הבידוד.

נמצא קשר חיובי מובהק בין רמת הדתיות של המשיבים למידת האמון שלהם בצייתנות מוסכים ישראלים לחוקים ולתקנות רלוונטיים. עלייה בדרגה אחת בסולם הדתיות (מחילוני למסורתי או ממסורתי לדתי) תביא לגידול של 7.8% בסיכוי המשיב לתת אמון בצייתנות המוסכים לחוקים ותקנות.

תרשים 27

פילוח לפי רמת דתיות (ב-%)

מוסכים מתנהלים מול לקוחותיהם על פי חוקים ותקנות רלוונטיים

בתרשים 27 ניתן לראות את הפילוח התשובות בנושא צייתנות מוסכים על פי רמת דתיות. 54% מהמשיבים החילונים סבורים כי צייתנות מוסכים ישראלים היא מתחת לממוצע בעולם ו-12% מהמשיבים החילונים סבורים כי היא מעל הממוצע בעולם (מאזן נטו שלילי של 42%). לעומתם, 46% מהמשיבים הדתיים סבורים כי צייתנות המוסכים היא מתחת לממוצע ו-20% מהם סבורים כי היא מעל הממוצע העולמי (מאזן נטו שלילי של 26%).

3.6. נטייה פוליטית

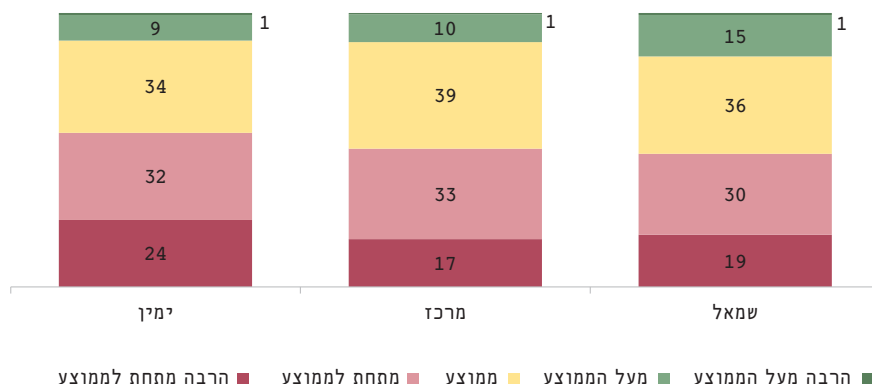
נמצא קשר מובהק בין הנטייה הפוליטית של המשיבים לאמון שהראו בצייתנות דוכני מזון לחוקים ונהלים של המדינה – המשיבים המצהירים על עצמם שמאל פוליטי הראו אמון רב יותר בצייתנות דוכני מזון לחוקים ולנהלים ממשיבים המצהירים על עצמם מרכז פוליטי או ימין פוליטי (ראו לוח 16). תזוזה בדרגה אחת על הקשת הפוליטית (מהשמאל למרכז או מהמרכז לימין) תביא לקיטון של 5.1% בסיכוי המשיב לתת אמון בצייתנות דוכני המזון לחוקים ותקנות.

בטרשים 28 ניתן לראות את הפילוח התשובות לפי נטייה פוליטית. 49% מהמשיבים המגדירים את עצמם שמאל סבורים כי צייתנות דוכני מזון בישראל היא מתחת לממוצע בעולם, ו-16% מהם סבורים כי היא מעל הממוצע בעולם (מאזן נטו שלילי של 33%). לעומתם, 56% מהמשיבים המגדירים עצמם ימין סבורים כי צייתנות דוכני המזון היא מתחת לממוצע ו-10% מהם סבורים כי היא מעל הממוצע העולמי (מאזן נטו שלילי של 46%).

תרשים 28

פילוח לפי נטייה פוליטית (ב-%)

דוכני מזון מתנהלים מול לקוחותיהם על פי חוקים ותקנות רלוונטיים

3.7. מחוז מגורים

בלוח 16 ניתן לראות כי מחוזות המגורים של המשיבים שולבו ברגרסיה, ולכל מחוז משתנה בינארי משלו. המשתנה המושמט הוא מחוז תל אביב, ותוצאות הרגרסיה מראות למעשה את ההבדל בין המחוז הנבדק למחוז תל אביב. אפשר לראות כי לא נמצאו הבדלים מובהקים במידת האמון של המשיבים בצייתנות הציבור בין מחוז תל אביב למחוזות האחרים, לבד מבשאלה החמישית העוסקת בצייתנות חברות הביטוח. בשאלה זו נמצא קשר שלילי מובהק, בעל מקדם

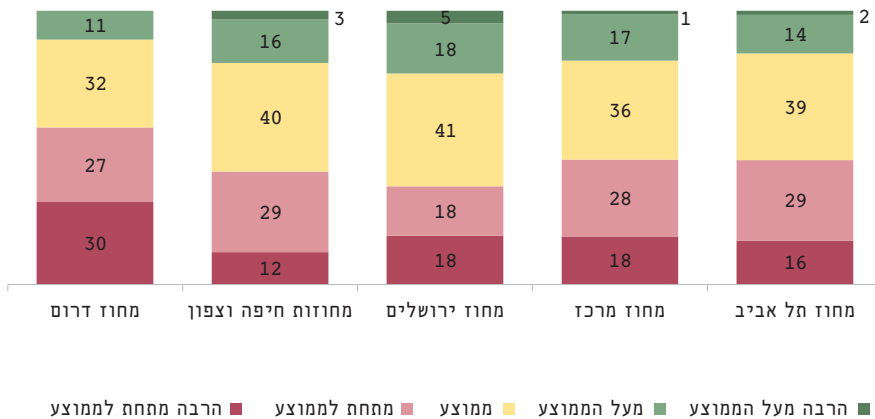
משמעותי בגודלו, בין השתייכות למחוז דרום לאמון המשיבים בצייתנות חברות הביטוח. למשיבים ממחוז דרום סיכוי נמוך ב-14.5% לתת אמון בצייתנותן של חברות ביטוח בהשוואה למשיבים ממחוז תל אביב.

בתרשים 29 ניתן לראות כי אכן 57% מהמשיבים ממחוז דרום סבורים כי צייתנות חברות הביטוח לחוקים ונהלים של המדינה היא מתחת לממוצע בעולם, ואילו 11% מהם סבורים כי היא מעל לממוצע (מאזן נטו שלילי של -46%). לעומתם 45% מהמשיבים ממחוז תל אביב סבורים כי צייתנות חברות הביטוח היא מתחת לממוצע ו-16% סבורים שהיא מעל הממוצע (מאזן נטו שלילי של -29%). את שיעור האמון הגבוה ביותר בחברות הביטוח ניתן לראות דווקא בקרב משיבים ממחוז ירושלים – 36% מהמשיבים ממחוז זה סבורים כי צייתנות חברות הביטוח היא מתחת לממוצע, ו-23% מהם סבורים כי היא מעל הממוצע העולמי (מאזן נטו שלילי של -13%).

תרשים 29

פילוח לפי מחוז מגורים (ב-%)

חברות ביטוח מתנהלות מול לקוחותיהן על פי חוקים ותקנות רלוונטיים

לסיכום חלק זה, נמצאו כמה קשרים מובהקים בין מאפיינים דמוגרפיים של המשיבים למידת אמוןם בציבור. בכל הנוגע לגילאי המשיבים נמצא כי ככל שהמשיב בוגר יותר, כך הוא מביע אמון רב יותר בצייתנותם לחוקים ונהלים של בעלי מוסכים ישראלים. כמו כן, ככל שהמשיב בוגר יותר, כך הוא מביע אמון נמוך יותר בצייתנותם של חברות וארגונים גדולים (חברות ביטוח ובנקים) לחוקים ולנהלים. נמצא כי נשים מאמינות בצייתנות הציבור הישראלי לחוקים ונהלים פחות מגברים, ובמיוחד בצייתנותן של חברות ביטוח. לא נמצא קשר מובהק בין רמת ההשכלה של המשיבים למידת האמון שהביעו בצייתנות הציבור הישראלי לחוקים ונהלים. נמצא כי ככל שמעמדו החברתי-כלכלי של הפרט גבוה יותר, כך הוא נותן אמון רב יותר בצייתנות הבנקים לחוקים ונהלים של המדינה. נמצא קשר חיובי מובהק בין רמת דתיות למידת האמון בצייתנות הנהגים בכביש לחוקי התנועה, בצייתנות האזרחים הישראלים לנוהלי בידוד הבית ובצייתנות מוסכים ישראלים לחוקים ותקנות רלוונטיים. המשיבים המצהירים על עצמם שמאל פוליטי הראו אמון רב יותר בצייתנות דוכני מזון לחוקים ולנהלים בהשוואה למשיבים המצהירים על עצמם מרכז פוליטי או ימין פוליטי, ומשיבים ממחוז דרום הראו אמון נמוך הרבה יותר ממשיבים ממחוז תל אביב בצייתנותן של חברות ביטוח.

רשימת המקורות

- איפרגון, שמעון, 2021. "הישראלי המכוער סיים עם הסגרים וחושב שמותר לו לעשות הכל", מאקו, 3.12.2021.
- כביר, עומר, 2016. "הישראלי המכוער: הטוקבקים הישראלים הם האלימים בעולם", כלכליסט, 25.12.2016.
- לייטמן, מיכאל, 2017. "הישראלי המכוער שולט בנו", ynet, 21.3.2017.
- פלדמן, יובל, ואיל פאר, 2021. הצהרות ככלי לצמצום רמות ולהפחתת הנטל הרגולטורי, דוח מחקר, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

Aknin, Lara B., Tanya Broesch, J. Kiley Hamlin, and Julia W. Van de Vondervoort, 2015. "Prosocial Behavior Leads to Happiness in a Small-Scale Rural Society," *Journal of Experimental Psychology: General* 144 (4): 788.

Bargain, Olivier, and Ulugbek Aminjonov, 2020. *Trust and Compliance to Public Health Policies in Times of COVID-19*, IZA DP No. 13205.

Bekkers, René, and Pamela Wiepking, 2011. "Who Gives? A Literature Review of Predictors of Charitable Giving, I: Religion, Education, Age, and Socialization," *Voluntary Sector Review* 2: 337-365.

Bernstein, Lisa, 1992. "Opting Out of the Legal System: Extralegal Contractual Relations in the Diamond Industry," *The Journal of Legal Studies* 21 (1): 115-157.

Bernstein, Lisa, 2001. "Private Commercial Law in the Cotton Industry: Creating Cooperation through Rules, Norms, and Institutions," *Michigan Law Review* 99: 1724.

Bjørnskov, Christian, 2007. "Determinants of Generalized Trust: A Cross-Country Comparison," *Public Choice* 130 (1-2): 1-21.

Boehnke, Klaus, Rainer K. Silbereisen, Nancy Eisenberg, Janusz Reykowski, and Augusto Palmonari, 1989. "Developmental Pattern of Prosocial Motivation: A Cross-National Study," *Journal of Cross-Cultural Psychology* 20 (3): 219-243.

Borisov, Igor, and Szergej Vinogradov, 2018. "The Role of Social Cohesion in Social and Economic Processes," Proceedings of the International Conference Business & Management Sciences: New Challenges in Theory & Practice.

Braithwaite, John, 2011. "The Essence of Responsive Regulation," *UBCL Rev.* 44: 475.

Brown, Rob, 2020. "The Citizen and Trust in the (Trustworthy) State," *Public Policy and Administration* 35 (4):384-402.

Cheema, G. Shabbir, 2010, "Building Trust in Government: An introduction," in: G. Shabbir Cheema and Vesselin Popovski (eds.), *Building Trust in Government: Innovations in Governance Reform in Asia*, New York: United Nations University Press, pp. 1-21.

Cnaan, Ram A., Gil Luria, and Amnon Boehm, 2015. "National Culture and Prosocial Behaviors: Results From 66 Countries," *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 44 (5): 1041-1065.

Cobham, Alex, Javier Garcia-Bernardo, Miroslav Palansky, and Mark Bou Mansour, 2020. *The State of Tax Justice 2020: Tax Justice in the time of COVID-19*, Tax Justice Network, November.

Cooter, Robert D., Michal Feldman, and Yuval Feldman, 2008. "The Misperception of Norms: The Psychology of Bias and the Economics of Equilibrium," *Review of Law & Economics* 4 (3): 889-911.

Delhey, Jan, and Kenneth Newton, 2005. "Predicting Cross-National Levels of Social Trust: Global Pattern or Nordic Exceptionalism?" *European Sociological Review* 21 (4): 311-327.

Delhey, Jan, Klaus Boehnke, Georgi Dragolov, Zsófia S. Ignácz, Mandi Larsen, Jan Lorenz, and Michael Koch, 2018. "Social Cohesion and Its Correlates: A Comparison of Western and Asian Societies," *Comparative Sociology* 17 (3-4): 426-455.

Ellickson, Robert C. 2009. *Order Without Law: How Neighbors Settle Disputes*, Cambridge: Harvard University Press.

Feldman, Yuval, 2017. "Using Behavioral Ethics to Curb Corruption," *Behavioral Science & Policy* 3 (2): 86-99.

Gallup, Inc., 2011. *Gallup World Poll*, taken from: Society at a Glance 2011: OECD Social Indicators.

Glaeser, Edward L., David I. Laibson, Jose A. Scheinkman, and Christine L. Soutter, 2000. "Measuring Trust," *The Quarterly Journal of Economics* 115 (3): 811-846.

Hardin, Russell, 2002. *Trust and Trustworthiness*, New York: Russell Sage Foundation.

Hibbing, John R., and Elizabeth Theiss-Morse, 1995. *Congress as Public Enemy: Public Attitudes toward American Political Institutions*, Cambridge: Cambridge University Press.

Hofstede, Geert, Gret Jan Hofstede, and Michael Minkov, 2010. *Cultures and Organizations: Software of the Mind*, Revised and Expanded 3rd Edition, New York: McGraw-Hill.

Jo, Ara, 2019. *Trust and Compliance Evidence from the EU Emissions Trading Scheme*, Centre for Climate Change Economics and Policy Working Paper No. 333 ISSN 2515-5709 (Online), Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment Working Paper No. 298 ISSN 2515-5717 (Online).

John, Peter, and Charles Howell, 2018. "How Best to Nudge Taxpayers? The Impact of Message Simplification and Descriptive Social Norms on Payment Rates in a Central London Local Authority," *Journal of Behavioral Public Administration* 1 (1): 1-11.

Kahn, Jeffrey P. (ed.), 2020. *Digital Contact Tracing for Pandemic Response: Ethics and Governance Guidance*, Johns Hopkins Project on Ethics and Governance of Digital Contact Tracing Technologies, Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Kastlunger, Barbara, Stefan G. Dressler, Erich Kirchler, Luigi Mittone, and Martin Voracek, 2010. "Sex Differences In Tax Compliance: Differentiating between Demographic Sex,

Gender-Role Orientation, and Prenatal Masculinization (2D:4D)," *Journal of Economic Psychology* 31 (4): 542-552.

Kaufmann, Daniel, Aart Kraay, and Massimo Mastruzzi, 2010. *The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues*, Policy Research working paper No. WPS 5430.

Knight, Jack, 2001. "Social Norms and the Rule of Law: Fostering Trust in a Socially Diverse Society," in: Karen S. Cook (ed.), *Trust in Society*, New York: Russell Sage Foundation. pp. 354-373.

Harrington, Jesse R. and Michele J. Gelfand, 2014. "Tightness-Looseness Across the 50 United States," *Proceedings of the National Academy of Sciences* 111 (22): 7990-7995.

Marien, Sofie, and Marc Hoogh, 2011. "Does Political Trust Matter? An Empirical Investigation into the Relation between Political Trust and Support for Law Compliance," *European Journal of Political Research* 50 (2): 267-291.

Moors, Guy, and Charlotte Wennekers, 2003. "Comparing Moral Values in Western European Countries between 1981 and 1999: A Multiple Group Latent-Class Factor Approach," *International Journal of Comparative Sociology* 44 (2): 155-172.

Morgeson III, Forrest V., David VanAmburg, and Sunil Mithas, 2011. "Misplaced Trust? Exploring the Structure of the E-Government-Citizen Trust Relationship," *Journal of Public Administration Research and Theory* 21 (2): 257-283.

Musick, Marc A., John Wilson, and William B. Bynum Jr., 2000. "Race and Formal Volunteering: The Differential Effects of Class and Religion," *Social Forces* 78: 1539-1570.

Nannestad, Peter, Gert Tinggaard Svendsen, Peter Thisted Dinesen, and Kim Mannemar Sønderskov, 2014. "Do Institutions or Culture Determine the Level of Social Trust? The Natural Experiment of Migration from Non-Western to Western Countries," *Journal of Ethnic and Migration Studies* 40 (4): 544-565.

Neaman, Alexander, and Andrés Marió, 2015. "Prosociality and Proenvironmentalism as Components of Sustainable Behavior: Toward an Integrated Approach to Sustainability Education," *Journal of Natural Resources and Development* 5: 14-16.

Nolan, Jessica M., and P. Wesley Schultz, 2015. "Prosocial Behavior and Environmental Action," in: David A. Schroeder and William G. Graziano (eds.), *Handbook of Prosocial Behavior*. Oxford: Oxford University Press.

OECD, 2011. *Society at a Glance 2011: OECD Indicators*, Paris: OECD Publishing.

OECD, 2015. *Environment at a Glance 2015: OECD Indicators*, Paris: OECD Publishing.

OECD, 2020. *How's Life? 2020: Measuring Well-Being*, Paris: OECD Publishing.

Ortiz-Ospina, Esteban, and Max Roser, 2016. "Trust," Online at *OurWorldInData.org*.

Putnam, Robert D., and David E. Campbell, 2010. *American Grace: How Religion Divides and Unites Us*, New York: Simon and Schuster.

Richardson, Grant, 2008. "The Relationship between Culture and Tax Evasion Across Countries: Additional Evidence and Extensions," *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 17 (2): 67-78.

Ross, Jen, and Hamish Macleod, 2018. "Surveillance, (Dis)Trust and Teaching with Plagiarism Detection Technology," in: Milan Bajić, Nina Bonderup Dohn, Martin de Laat, Peter Jandrić, and Thomas Ryberg (eds.), *Proceedings of the 11th International Conference on Networked Learning 2018, Zagreb*, pp. 235-242.

Santos, Alvaro, 2006. "The World Bank's Uses of the 'Rule of Law' Promise in Economic Development," in: David Trubek and Alvaro Santos (eds.), *The New Law and Economic Development: A Critical Appraisal*, New York: Cambridge University Press, pp. 253-300.

Sønderskov, Kim Mannemar, and Peter Thisted Dinesen, 2014. "Danish Exceptionalism: Explaining the Unique Increase in Social Trust Over the Past 30 Years," *European Sociological Review* 30 (6): 782-795.

Sønderskov, Kim Mannemar, and Peter Thisted Dinesen, 2016. "Trusting the State, Trusting Each Other? The Effect of Institutional Trust on Social Trust," *Political Behavior* 38 (1): 179-202.

Tsakumis, George T., Anthony P. Curatola, and Thomas M. Porcano, 2007. "The Relation between National Cultural Dimensions and Tax Evasion," *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 16 (2): 131-147.

Vaughan, Diane, 1990. "Autonomy, Interdependence, and Social Control: NASA and the Space Shuttle Challenger," *Administrative Science Quarterly* 35 (2): 225-257.

Weckert, John, 2002. "Trust, Corruption, and Surveillance in the Electronic Workplace," in: Klaus Brunnstein and Jacques Berleur (eds.), *Human Choice and Computers*, IFIP - The International Federation for Information Processing, vol. 98, Boston: Springer, pp. 109-119.

Wilson, John, 2000. "Volunteering," *Annual Review of Sociology* 26: 215-240.

World Justice Project, 2010. *The World Justice Project: Rule of Law Index*, Washington, D.C.: The World Justice Project.

Weingast, Barry R., 2010. "Why Developing Countries Prove So Resistant to the Rule of Law," in: James J. Heckman, Robert L. Nelson and Lee Cabatingan (eds.), *Global Perspectives on the Rule of Law*, New York: Routledge, pp. 28-51.

Policy Paper 195

TRUST AND VOLUNTARY COOPERATION IN ISRAEL

Yuval Feldman | Hila Shoef Kollwitz |
Zak Hirsch | Inbal Moussafir

June 2024

Text Editor [Hebrew]: Lilach Tchlenov
Series and Cover Design: Studio Alfabees
Typesetting: Nadav Shtechman Polischuk
Printed by Graphos Print, Jerusalem

ISBN: 978-965-519-447-0

No portion of this book may be reproduced, copied, photographed, recorded, translated, stored in a database, broadcast, or transmitted in any form or by any means, electronic, optical, mechanical, or otherwise. Commercial use in any form of the material contained in this book without the express written permission of the publisher is strictly forbidden.

Copyright © 2024 by the Israel Democracy Institute (RA)
Printed in Israel

The Israel Democracy Institute
4 Pinsker St., P.O.B. 4702, Jerusalem 9104602
Tel: (972)-2-530-0888
Website: en.idi.org.il

To order books:
Online Book Store: en.idi.org.il/publications
E-mail: orders@idi.org.il
Tel: (972)-2-530-0800

The views expressed in this policy paper do not necessarily reflect those of the Israel Democracy Institute.

All IDI publications may be downloaded for free, in full or in part, from our website.

Abstract

The Covid-19 crisis created an acute need for civilians' voluntary cooperation with exceptional procedures and regulations, involving complicated enforcement. Therefore, this crisis aroused great interest among decision-makers in Israel, as well as in many other states, in the following question: When can the State rely on the public's voluntary cooperation, without coercive intervention?

It is usually argued that Israeli society is not ready for a system of rules based on trust and voluntary compliance. It is often thought that Israelis perceive their fellow citizens as untrustworthy and noncompliant. This perception may make it difficult, in normal times, to maintain a system based on voluntary compliance and on trust, both in state level, as well as in the interpersonal level.

the passing year we witnessed two opposing trends in this context. Under the influence of the judicial reform promoted by the government, we saw an increasing breakdown of cohesion in Israeli society and a resultant decline in citizens' willingness to trust the government and cooperate (as attested, for example, in the decreased willingness of army reserve volunteers to report for duty). This trend, however, took a

180-degree turn on October 7: it emerged that in extreme emergencies Israelis are far more willing to volunteer and cooperate than expected. The most impressive manifestation of this willingness was seen in civil society (including high rates of volunteering along the combat lines and on the home front), but it was also seen in voluntary compliance by civil society with instructions from the Home Front Command. Nevertheless, it is hard to ignore the trends that preceded the catastrophe, in normal times, and the disappointment expressed by many segments of Israeli society with the government's functioning today. We must wonder whether and how this willingness to trust one another and to comply voluntarily with instructions and rules will be maintained during and after the war.

In this study, for the first time, we systematically examined the self-perceptions of Israelis as a society and as individuals, regarding trust and voluntary cooperation. We attempted to assess the level of trust among citizens – trust in others' willingness to obey laws and rules made by state institutions, as well as willingness to help others, and act in accordance with social norms that benefit others (reflecting a highly prosocial culture). As noted, the study was conducted in normal times, at the end of the Covid-19 crisis (the second half of 2021) and before the judicial reform process and the catastrophe of October 7. Thus the conclusions that can be drawn from it are relevant to normal times.

1. The Public Trust Study: Part 1

Part 1 of the study, based on a survey containing two series of questions, was conducted among a representative sample of 756 respondents from the adult Israeli population. The first series of questions examined the participants' attitudes and their trust in Israelis' compliance with laws, procedures, and rules, segmented by all Israelis, the respondents' close friends, and the respondents themselves. The second series of questions

explored the respondents' assessments of how Israel compares with other countries in areas such as the rule of law, mutual trust among citizens, prosocial behavior, and tax evasion.

1.1. All Israelis—My Close Friends—Myself

The results of the first series of questions confirmed our starting assumption. The respondents expressed low confidence in Israelis' compliance. For instance, they estimated that only 32% of Israelis would declare an item at customs if required to do so by law, and only 47% would request an invoice/receipt from a tradesperson. Moreover, in accordance with our initial assumptions, the respondents expressed less trust in the compliance of Israelis in general with laws, regulations, and procedures than in the compliance of their close friends, or than in their own compliance with the law. For example, while only 32% of the respondents believe that an Israeli citizen would declare goods worth more than \$500 at customs on returning from abroad, 42% believe that their friends would do so, and 52% state that they themselves would do so.

Several strong connections were found between demographic traits and the degree of respondents' trust in the compliance of citizens in general, compared to that of their close friends and of the respondents themselves:

- **Age.** On about 40% of the questions, it was found that the older the respondents, the more their responses expressed a sense of trust.
- **Gender.** It was found that women believe less than men in Israelis' compliance with laws and procedures; however, consistent with most studies in the field, women were found to place far more trust than men in their close friends' compliance and their own compliance with laws and regulations.
- **Sector.** Arab respondents expressed less trust than Jews in their close friends' as well as their own compliance with laws and regulations.

- Religiosity: Tested only among Jewish respondents, religiosity had a significant positive impact on trust in the compliance of Israelis in general, their close friends, and themselves.
- Other demographic traits, such as level of education, socioeconomic status, and political leanings, had no significant impact on the respondents' answers to this series of questions, or their impact was negligible and not uniform.

1.2. The Situation in Israel Relative to Other Countries

The second series of survey questions looked at where the respondents place Israel relative to other countries and compared this ranking to that of Israel on four international indices: the rule of law index, the prosocial behavior index, the mutual trust index, and the tax evasion index.

The greatest disparity between the official index and the respondents' answers was in the rule of law index: according to the official index, Israel is in the top quintile, "far above average" worldwide, whereas the respondents' median ranking was "below average." Ninety percent of the respondents ranked Israel lower than its official ranking on this index.

On the mutual trust index, Israel is ranked in the third quintile, "close to average" worldwide, a ranking that matches the respondents' median ranking. The respondents' answers were divided evenly between the options: one-third estimated Israel's position to be worse than that of other countries, one-third estimated it as average, and one-third estimated it as good.

According to the official prosocial behavior index, Israel is ranked in the second quintile, "above average" worldwide, similar to the respondents' median assessment.

Regarding tax evasion, Israel is in the second quintile according to the official index, i.e., "above average" worldwide (on this index a high ranking

is negative and means more extensive tax evasion). The respondents expressed optimism (i.e., overestimation), believing the extent of tax evasion in Israel to be close to the worldwide average.

Overall, the respondents' answers were sometimes pessimistic (underestimating) in terms of their perception of Israel and sometimes optimistic (overestimating). Moreover, the more religious the respondents, the higher their rankings on the indices of mutual trust and prosocial behavior. Arab respondents were more optimistic than Jewish respondents regarding tax evasion in Israel. Furthermore, the more right-wing respondents' self political definition was, the higher they ranked mutual trust in Israel relative to the rest of the world.

2. The Public Trust Study: Part 2

Part 2 of the study was based on two polls conducted among visitors to the Ynet website using the Kayma company's questionnaire platform. Because the respondents were not a representative sample of the population, the sample was adjusted according to standard weighting methods, and groups with especially low representation, such as Haredim, Arabs, and people under 25, were removed. Thus, in practice the respondents represent the non-haredi Israeli Jewish population above age 25.

2.1. Interpersonal Trust and Trust between the State and Its Citizens

The poll examined respondents' views concerning the ability of Israelis to trust others and the ability of the state and its institutions to trust Israelis. In other words, we wanted to see to what extent the respondents believe that Israelis comply with social norms on the one hand and obey laws, procedures, and regulations on the other. Our hypothesis was that respondents would express greater agreement with propositions related

to mutual trust among Israelis than with propositions related to citizens' compliance with the country's laws.

The analysis of the respondents' answers to the series of questions regarding compliance with laws, procedures, and regulation concluded that most respondents believe the state cannot rely on citizens' compliance. The exception is in the area of taxation: most respondents (61%) agree that the tax authorities can trust the reports of businesses (31% agree somewhat and 30% agree to a large or very large extent). Most of the respondents, about 64%, do not agree with the proposition that the state can rely on its citizens to wear masks or abide by quarantine instructions. Most of them (57%) also do not believe that Israeli schools can rely on the accuracy of the health declarations filled out by parents regarding the absence of symptoms in their children during the Covid-19 period. Only about half of the respondents believe that the Israel Employment Service can rely on individuals' statements about not having found employment during the Covid-19 period (in order to qualify for unemployment compensation or compensation for unpaid leave).

In addition, and contrary to our starting assumption, in the series of questions regarding compliance with social norms, the results of the study show that the bulk of the respondents do not believe Israelis can trust their fellow citizens. A total of 64% of the respondents do not agree with the proposition that in Israel drivers will leave their details after hitting a parked car. About 58% do not believe that Israelis who receive mail not addressed to them will put it in a place where the addressee can find it. The respondents were divided regarding the willingness of Israelis to avoid infecting others when they or their children experience symptoms of illness (45% do not believe that Israelis will make sure that they or their children maintain social distance when they have symptoms of illness, whereas 55% believe that they will). In contrast, 67% of respondents agree that strangers can be trusted to watch over others' belongings when asked to do so.

Segmentation by demographic traits showed a significant and consistent influence of respondents' socioeconomic status: the higher the respondent's income, the less trust they express in citizens' compliance with the country's laws. The other demographic traits—age, gender, level of education, religiosity, political leanings, and area of residence—did not have any consistent and significant impact on agreement with the propositions but they did influence a number of specific points. For example, fewer women than men believe that state institutions (specifically, the Employment Service and Education Ministry) can trust citizens. However, more women than men believe that Israelis can trust others, for example when someone is asked to watch a stranger's personal belongings. In addition, the more politically right-wing the respondents' self-definition was, the more they expressed trust in Israelis' obedience to state institutions (in this context, the Education Ministry and Health Ministry) and in Israelis' ability to trust others.

2.2. The State—Businesses—Citizens

This poll examined respondents' views on issues relating to trust and compliance of Israeli citizens with laws and regulations made by Israeli state institutions compared to the rest of the world. We distinguished between three main players: private citizens, small businesses, and large corporations.

Differences were seen in respondents' trust in the compliance of these three players. In this part of the study, too, respondents were found to have particularly limited trust in private citizens' compliance with laws, procedures, and regulations. For example, when asked to assess how much Israeli drivers obey traffic laws compared to drivers in other countries, most respondents (69%) assess Israeli drivers' compliance with traffic laws as either below or far below the world average. A similar assessment was given when respondents were asked about Israeli citizens' compliance

with Covid-19 regulations; most (66%) believe that Israelis' compliance was below or far below the world average.

The respondents' trust in the compliance of small businesses with the law was relatively low, though higher than their trust in the compliance of private Israeli citizens. For example, when asked about the compliance of food stands with Health Ministry regulations, about half of respondents (51%) rate it as below or far below the world average. Similar results were seen when they were asked about trust in garages' compliance with consumer laws and regulations: just over half of the respondents (53%) believe that auto repair shops' compliance is below or far below the world average.

Finally, the respondents expressed greater trust in the compliance of large corporations and organizations, and especially banks, with state laws and procedures. Only 29% believe that banks' compliance is below the world average. About 44% believe that the compliance of insurance companies is below the world average.

Several significant relationships were found between demographic traits and the degree of trust in the public. The older the respondent, the more they expressed trust in compliance with the law by small businesses (auto repair shop owners). In contrast, the older the respondent, the less they expressed trust in compliance with the law by corporations and organizations. Women were found to have less trust than men in Israelis' compliance with laws and procedures; this is particularly true regarding insurance companies. Furthermore, the higher the respondent's socioeconomic status, the greater their trust in banks' compliance with state laws and procedures. A significant positive relationship was also found between respondents' religiosity and their degree of trust in the compliance of private citizens and small businesses (drivers vis-à-vis traffic laws, citizens vis-à-vis home quarantine, auto repair shops vis-à-vis laws and regulations).

To sum up, both parts of the study found a low level of trust among the respondents in the compliance of Israeli citizens (as a group) with laws, procedures, and social norms. Moreover, demographic traits with a similar significant impact on this level of trust were identified. In both parts of the study, it was particularly conspicuous that trust in Israelis' compliance increases with respondents' age (with the exception of trust in compliance by large corporations). Similarly, we saw that more-religious respondents have greater trust in Israelis' compliance in the vast majority of contexts examined (compliance with state regulations and social norms by the population as a whole, close friends, private citizens, small businesses, and corporations). Conversely, the study found that women have less trust in Israelis' compliance with state institutions, laws, and procedures (but greater trust in their close friends' compliance and in compliance in interpersonal matters).

3. Policy Recommendations

The study findings seem to suggest that the degree of cooperation of the relevant players in Israel, as perceived by Israelis, is not sufficient for reliance on voluntary compliance. In other words, at this stage the study does not support the idea that the state can lessen its oversight and enforcement mechanisms and rely on voluntary compliance without traditional measures of enforcement and control. The study shows that Israeli citizens themselves are skeptical about the degree of trust that they deserve. It seems probable that people are more trusting in areas in which regulation is considered effective (e.g., banks and insurance companies); this naturally implies that no change is needed in the degree of oversight of these bodies. However, the regulation of small businesses and individuals clearly cannot be on the same level as that of larger bodies, such as banks and insurance companies. As indicated in previous behavioral studies, in order to restore mutual trust among citizens, and consequently trust

between the state and its citizens, the first step needed is a change in the public perception of others' compliance, as this perception is, according to previous research, most likely a main cause for a negative spiral towards wider noncompliance.

The required change among the Israeli population can be promoted by the following means:

- Campaigns that enhance access to information on public compliance and trustworthiness and emphasize compliance with laws and mutual responsibility:
 - **Correcting the mistaken pessimism regarding the social norm in Israel**—for instance, by publishing statistics that more accurately reflect Israelis' actual level of compliance or highlight positive stories. An example of this would be to print statistics on the annual letter from the tax authorities demanding the reporting of income: "90% of small businesses report their income as required by law."
 - **Illustrating the benefits of compliance and cooperation**—for instance, by means of positive examples from around the world.
- Increased use of responsive regulation—for instance, the enforcement pyramid, which starts by inviting voluntary compliance from everyone and goes on to stricter enforcement only for those who fail to comply with this call.
- Targeted regulation—guidance and personalization based on demographic traits, such as campaigns targeting the Haredi or Arab population, that focus, for example, on environmental protocols or tax evasion, appeal to them in a tailored manner, and emphasize positive examples among these populations in order to increase trust among citizens.
- Incentives and substantial advantages in terms of simplifying bureaucracy for those who choose to cooperate voluntarily

- Comparative study—an international survey of policy measures adopted by various countries to improve trust between citizens and the state and among citizens.

מתי יכולה מדינת ישראל לבטוח בשיתוף הפעולה הוולונטרי של אזרחיה ולהימנע מהתערבות כופה? בהקשר הישראלי מקובל לטעון שהחברה הישראלית אינה בשלה להחלת מערכת כללים המבוססת על אמון ועל ציות וולונטרי. התפיסה העצמית של הישראלים שהכי חשוב "לא לצאת פראייר" גורמת להם לחשוב שחבריהם אינם אמינים ואינם צייתנים. תפיסה זו מקשה לקיים מערכת המבוססת על ציות מרצון ועל אמון, הן מצד המדינה, הן ברמה הבין-אישית.

במחקר זה בחנו בפעם הראשונה את תפיסתם של הישראלים את עצמם כחברה וכפרטים, וניסינו לאמוד את רמת האמון בין האזרחים - אמון בנכונותו של האחר לציית לחוקים ולנהלים מטעם מוסדות המדינה, וכן את נכונותו לסייע לזולת ולפעול על פי נורמות חברתיות המטיבות עם הזולת ומשקפות תרבות פרו-חברתית גבוהה. המחקר נערך בעיתות שגרה, בשלהי משבר הקורונה (המחצית השנייה של 2021), לפני מהלכי הרפורמה המשפטית ואסון 7 באוקטובר, והמסקנות שאפשר להסיק ממנו רלוונטיות לעיתות שגרה.

פרופ' יובל פלדמן היה עמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה. פרופסור מן המניין בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בראילן. תחומי המחקר שלו הם ניתוח התנהגותי ואמפירי של המשפט, רגולציה, אכיפה וציות.

הילה שואף-קולביץ היא בעלת תואר שני מאוניברסיטת אוקספורד ותלמידה לתואר דוקטור באוניברסיטת תל אביב. תחומי המחקר שלה הם כלכלת בריאות, כלכלת סביבה, מדיניות ציבורית בחינוך, כלכלה התנהגותית ואישוויון בחברה הישראלית. בעת כתיבת המחקר הייתה חוקרת בתוכנית לרפורמות בשירות הציבורי במרכז לממשל וכלכלה במכון הישראלי לדמוקרטיה.

זק הירש הוא עוזר מחקר במרכז לממשל וכלכלה במכון הישראלי לדמוקרטיה. בוגר תואר ראשון בפילוסופיה, כלכלה ומדעי המדינה מאוניברסיטת תל אביב ותלמיד תואר שני בכלכלה במסלול המחקרי המשותף לאוניברסיטה העברית בירושלים ואוניברסיטת תל אביב.

ענבל מוספיר היא בעלת תואר ראשון במשפטים מאוניברסיטת בראילן וסטודנטית לתואר שני בעבודה סוציאלית במסלול הטיפול באוניברסיטת בראילן. בעת כתיבת מחקר זה הייתה עוזרת מחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה.

0 4500001301 8
דאנאקוד 450-1301